

Duchovenstvo a sociální otázka.

Podle něm. spisu

Dra. Jos. Scheichera,

konsistoriálního rady a profesora theologie u sv. Hippolita,

na jazyk český převedl

H. Ch.

V Brně 1884.

Tiskem a nákladem benediktinské knihtiskárny.

Předmluva spisovatelova.

Řádky následující nejsou psány, aby snad naléhavé potřebě odpomohly. Spisovatel dobře ví, že mnohá lepší, důkladnější a srovnalejší díla jednají o velkém oboru mravouky a vědy sociální. Těchto vděčně použil a vždy věrně udal pramen, odkud čerpal.

Vydáním tohoto spisku troufá přece něco dobrého vykonati. Nezabíhaje do dávno minulých a zapomenutých dob, chce nakresliti obraz nynějších poměrů v oboru sociálním. Malá objemem knížečka tato má přece býti zřetelnou a jasnou i těm, kdo neměli příležitosti, s touto záležitostí více se obeznámiti. Které národo-hospodářské soustavy nyní myslí zaměstnávají, jaké zásady se nyní hájí a zavrhují, prostředky výpomocné, jenž jako hvězdy noc bídy sociální osvětlují, to má býti obsahem spisu tohoto. Ku konci přidán bude krátký pokyn, co by se díti mělo, aby smutná noc základně proměnila se v jasný den. Více nechtěl spisovatel podati, a více nebudiž žádáno.

Rád připouští, že někdo v úsudku svém může býti názoru přímo opačného, a snad může i pravdu míti. Spisovatel troufá, že názory své studiem a rozmyšlením nabyté aspoň tak opodstatnil, že s jinými rozumnými názory závoditi mohou.

Poznámka překladatele a vydavatele.

Jako u jiných národů dere se i u nás otázka sociální se všemi svými hrůzami pořád více v popředí. A proto jest na nás, abychom, pokud ještě čas jest, ruku k dílu přiložili. Za tím účelem jest však nezbytno, abychom povahu a velikou důležitost ruchu sociálního prve theoreticky důkladně a všestranně znali. Dokud duchovenstvo ve vědecké práci v oboru sociálním činně se nezúčastní a rozličných těch sociálních teorií, od nichž si přemnozí jistou spásu v nynější bídě sociální slibují, naukou křesťanskou nepronikne, dotud nepozná člověčenstvo oné cesty, na níž jedině oprava společnosti lidské želaného cíle dojíti může. Spisek tento má mezi naším vel. kněžstvem zájem pro nynější ruch sociální vzbuditi a býti takto průpravou ke studiu vědy sociální. Pozná-li důkladně naše kněžstvo otázku tuto, pak zajisté vystoupí též na kolbiště literární, a bude účinně hlásati ony věčně pravdivé zásady blahověsti křesťanské, bez nichž pro člověčenstvo spásy ani věčné ani časné naprosto není.

Avšak ne pouze pro kněžstvo jest psán tento spisek, nýbrž pro každého vzdělance, jemuž záleží na tom, aby se obeznámil s otázkou, která nyní hýbe celým světem a ještě dlouho nebude rozřešena.

A za touto příčinou převzali jsme vybídnutí pravého lidumila a šlechetného socialisty Egberta hrab. Belcrediho a jiných přátel našeho lidu a opatřili překlad práce této na jazyk český a její vydání.

H. Ch. a Pl. J. M.

I. Duchovenstvo a otázka sociální.

Velké události se strojí. Jako ta země pod našima nohama často se zachvívá, tak i obyvatelstva zmocňuje se co rok povážlivé hnutí hrozící tu a tam násilným výbuchem, jež mnozí vítají jako ranní červánek dávno želané lepší budoucnosti, v němž i nejedni s hrůzou spatřují hrob všech svých rozkoší a požitků.

Bedlivému pozorovateli neujde, že se připravuje, vlastně již přibližuje velkolepý převrat, který tvář země hodlá přetvořiti jiným skupením vrstev společnosti. Bude-li onen nápotomní stav lepší neb horší, neví nikdo pověditi, jakož i to ne, stane-li se změna násilně, krví a mečem, aneb mocí idee, mírnou cestou zákona a řízení lidského, jinak řečeno: bude-li revoluce neb reforma heslem blízké budoucnosti.

Kdykoli národ aneb jen dědičná rodina panovnická odstupuje s dějiště světového, vládu jiným ponechávajíc, nebývá to bez bouří a zmatků. Navyklé poměry, jichž tisícové se přidržují jako základu své bytnosti, považujíce je za svá nezadatelná práva, nemožno bez bolu rozrušiti ani žalobami a slzami zachrániti, pakli se již přežily. A jelikož životní poměry stále se obnovují a potřeby skutečné a domnělé stále se mění, nemohou okolnosti zůstatí, jakými byly a jsou. To platí také o poměrech společenských. Neustálé proudění lidské společnosti vynáší jednu vrstvu na povrch, jinou vrhá do propasti, tu ničí nejkrásnější naděje, tam nové vzbuzuje.

Neblahým osudem určeno jest naší době snášeti následky pochybené soustavy národohospodářské. Zásada liberalní, jinak i ~~kap~~italism zvaná, zdála se kdysi třetímu stavu (měšťanskému) jako ranní červánek věstíti blažé časy, zatím však vyklubal se z něho v dalším rozvoji nejkrutější škůdce většiny. Každ-

denně klesají netoliko jednotlivci, ale celé zástupy zámožnější třídy do nižší, kdežto na nejvyšším jednotlivcům se podaří z dola na vrch se povznést. Počet zámožných stále se menší, jejich požívavost pak vzrůstá, kdežto dole zeje propašť hladu, v níž mnozí v zoufalství a bídě nevýslovné, mukám zdlouhavé smrti spějí vstříc.

Pokud běželo pouze o skrovný počet zničených existencí, nepozorováno nic ve vyšších kruzích; případně poslán jest nějaký Lazar přes propašť mezi oběma zející, aby jazyk trpících nějakou kapkou almužny ovlažil, ale nyní nestačí již těch Lazarů k onomu poslání schopných. Kromě toho vře to v kruzích ochuzených, které nemohou a nechtějí zapomenouti lepší minulosti. Chtějí dostati se na vrch, zpět k postavení, s něhož byli svrženi. A věduce, že zásada jich svrhla, nenávidějí oné zásady a hledí násilím přivésti ji ku pádu.

V některých kruzích rozšířen jest mylný názor, že odpůrci panujícího principu hospodářského, zapřísáhlými jsou nepřátely pokolení lidského, kteří chtějíce po způsobu zlodějů a lupičů řídit, nezasluhují jiného osudu, než tito. Arci jsou mezi nimi zlosynové, ale zajisté jsou mezi nimi i šlechetné povahy, kteří jsou toliko nepřátely zásady, a rádi by tomu byli, kdyby tato zásada bez ublížení osobám dala se změnit. A tato snaha jest oprávněna. Jest to známkou velkého nerozumu pokládati beze vší příčiny zásadu právě panující jen proto, že panuje, za posvátné a nedotknutelné pravidlo práva.

A jaký z toho kyne prospěch? Jisto jest, že stoupencové záhubného principu zároveň s ním zahynou. A kdyby celý národ onoho principu hájil, i on by zaniknul.

Takový osud se chystá našemu nynějšímu hospodářskému principu. Z četné literatury, která si dílem jeho obranu, dílem jeho potření za úlohu položila, vyplývá, že většina jej považuje za umírající. Tento hospodářský princip, jinak kapitalismus zvaný, jest všeobecné pojmenování soustavy, která asi před sto lety od milionu lidí jako spasitel světa jest uvítána, která však mnoho spustošila, arcí leccos také zbudovala. I ~~li~~ zásady mohou na čas, aspoň částečně prospívati, zajisté jim Prozřetelnost vykázala jistou úlohu v řízení světa.

Při početí nového, posud neznámého pořádku hospodářského, nastává i duchovenstvu vážná povinnost, z níž nemůže a nesmí se vymluviti. I duchovenstvo skládá se z lidí doby své, kteří nejsouce neomylni v názorech svých, o zmatených záležitostech hmotných mohou se mýliti. Předním jich povoláním jsou sice úkoly ideální, jelikož jsou správci duchovními; církev a duchovenstvo má úlohu od panující soustavy hospodářské neodvislou; přece však náleží knězi, aby měl znalost i hmotných poměrů, a bylo by velkou chybou, kdyby sluhové náboženství jsouce povinni duchem a studiem nad dobu svou se povznášeti, v době zvláště nějakého převratu, chtěli náboženství nasaditi za soustavu hospodářskou, která může býti buď lichou buď pravou. Toto nebezpečí hrozí dnes, ne sice všem, ale některým. Panující třída — liberalní kapitalismus jsa povahy pouze hmotné, a neschopen duchem nad hmotu se povznésti, nenávidí ze srdce každé církve, každého vyznání, proto že jí nerozumí a rozuměti nemůže. Přece však vyžaduje od církve služby udávaje, že on jí poskytuje hmotné prostředky k trvání a k výživě jejích sluhů, ano neostýchá se žádati, aby církev s ním za jeden provaz táhla, zvláště pak, aby se k jeho Wertheimovkám na stráž postavila, a jako nějaký dráb dotíravce odháněla slovy: Non licet! Nepokradeš!

Jest arci nepochybně (a žádný věrný syn církve nemůže jinak smýšleti, mluviti, učiti a jednati než jak velí církev a učení křesťanské), že žádné právo nesmí porušeno býti, tedy ani právo vlastnictví. Ale o to neběží.

Jistě jest mnoho zbůjníků mezi socialisty, komunisty a jim podobnými, chceme-li však býti spravedliví, nesmíme hned každého odpůrce nynější soustavy hospodářské za zbůjníka pokládati. Lze si mysliti jinou řádnou a oprávněnou soustavu, kteráž by se nauce křesťanské v ničem neprotivěla. Ano vyslovujeme zřejmě své přesvědčení, že při nynější soustavě mnohé křivdy se dějí; někteří obohacují se na účet svých bližních pod zákonnitou zábarkou, nechávají jiných za sebe pracovati atd., zkrátka, není vždy neoprávněným Proudhonovo okřídlené slovo: Vlastnictví jest krádeží (t. j. mnoho

vlastnictví nalézá se v cizích rukou). Jelikož církev modní zásadu o dokonaných událostech nikdy za oprávněnou neměla a mítí nemohla, nelze ani od duchovenstva se nadíti, že by ono postavilo se za strážce tohoto (nepravého) vlastnictví, a aby snad další nespravedlivé vykořisťování lidu štítem křesťanství a jeho sedmého přikázání pro všechny časy kryla a schvalovala. *)

Takové stotožňování naprostého práva s čirým bezprávím mělo by žalostné následky. Nebývá vždy snadno, zvláště v zásadních rozsudcích a soustavách rozeznati právo od bezpráví; tím více třeba jest, aby duchovenstvo pilným studiem vniklo do vědy příslušné, kteráž vůbec sluje sociální, aby nevidělo přestupku proti křesťanství tam, kde jde jen o opětné nabytí starého práva, aneb nepokládalo za pouhé vyhledávání práva dřevního, kde skutečná křivda se páchala. Arci není úlohou duchovenstva, aby sociální programy vymýšlelo a lidu trpícímu za vůdce se nabízelo, ana jeho povinnost k věcem nade hmotu povznešeným je poukazuje, ale rovněž musí mítí srdce soucitné s útrapami lidu, a účastenství v jeho slastech i strastech. Jemu náleží ukázati, že rozkoše pozemské nejsou dobrem nejvyšším, avšak z toho nedovozovati, že množství lidu má kráčetí jen cestou křížovou i tehdy, když by způsobem zákonnitým daly se mu zjednati úlevy. Pouhé snášení bídy nemůže býti účelem života lidského. Jakožto prostředek k cíli vyššímu prospívá strádání, ale v trvání svém škodí a zejména jest na ujmu mravnosti. Kdo má zdravé smysly, nebude popírati, že nemravnost jest jedním následkem bídy. Sčítejme, ve kterých třídách má krádež nejvíce stoupenců, a s hrůzou shledáme, že nejvíce u třídy nuzné panuje. Z toho lze právem dovoditi, že by za jiných lidštějších poměrů toto zlo velmi dalo se omeziti. Arci jsou lidé hrdinné povahy, kteří by raději trpěli a hlady umřeli, než by se krádeže dopustili, ale povahy hrdinné jsou jak bílé vrány vzácný. Proto sluší pokušení

*) Tak na příklad neuzná církev za pravého vlastníka držitele domu neb statku, který dřívější majitele lichvou zničiv jejich usedlost pak v exekuci dražbě koupil. I zde jest majetek takový krádeží na prvějších vlastních.

omeziti a odstraniti, seč poměry dovolují. Křesťanský mravní zákon nepřikazuje takového řádu liberalního, kterým by většina lidu uvržena byla do tak bídneho postavení, kde by mu nebylo jiné volby leč umřítí hlady aneb krásti; naopak určuje křesťanství řád co nejspravedlivější. Pokolení lidské k vyšším cilům jsouc stvořeno, nemá nikdy býti rozervanou bandou lotrovskou.

Nyní běží o vyrovnání, o zlepšení poměrů nesnesitelných. Duchovenstvo musí snahy lidu znáti, jeho věci není odsuzovati, ale svíci mravnosti a pravdy věčné každou novou nauku osvěcovati. Bylo již mnoho nauk vymyšleno, které s křesťanstvím se nesrovnávaly, ba byly mu přímo na odpor, ale každá nová nauka se mu neprotiví, třeba řádu stávajícímu — hospodářskému — se přičila.

Mnozí lidé, jsouce lichým konservatismem zaujati, již předkem rádi zavrhnou a zatracují vše, co nového, nebývalého, jediné proto, že se jim nechce o nutnosti a povaze jeho přemýšleti. Jak často slýcháme a čteme výroky o socialistech, komunistech, o národním hospodářství, o poměrech mzdy, o odstranění chudoby atd. pronášeti od lidí, kteří neznají ani abecedy národního hospodářství ani morálky. Tu mluví lidé o palčivých časových záležitostech, a nemají ani ponětí o penězích a kapitálu*) majíce oba pojmy za totožny, hodnota a cena zboží jest jim jedno, o mzdě a její povaze mají zcela liché názory atd. K těmto lidem nesmí kněžstvo se řaditi. Tím by náboženství, právu, sobě a lidu velmi špatně posloužilo.

Naše knihy mravovědné se svými praktickými částmi nevystačují pro všechny případy, ač zásady hlavní vždy zůstanou pravými. Bylo by velkou chybou, kdybychom si nedali práce zkoumati, zdali dřívější použití správného pravidla za změněných okolností posud jest případné, spravedlivé atd. Vezměme jen jediný případ: almužnu. Sv. Alfonsu bylo ještě vhodné říci,**) že by dvěma procenty příjmu vynaloženými ode všech

*) Viz o tom poučné dílo: Dr. Ratzinger „Die Volkswirtschaft“, Freiburg. Herder str. 34, 172, 293.

***) Homo apost. I. tr. IX n. 19.

majitelů na almužnu, dalo by se vši bídě (communibus necessitatibus) odpomoci. Dnes by to bylo jen kapkou, jako dle nynějších zkušeností všecko udílení almužny jest nedostatečné, holou ironií. Život milionů lidí jest pozvolným umíráním hlady; miliony dětí umírají nedostatečnou výživou, v horším případě vyrůstají z nich neduživci, potácející se mrtvoly, a to vše v době, která se vychloubá blahobytem lidu a bohatstvím národním. A tu by mravouka měla mlčeti? Ó nikoli, jí připadá důležitá úloha.

Chceme proto tímto spisem předně vyličiti v několika črtech nynější postavení, pak posvítiti sobě na rozličné soustavy různých stran a ukázati, co na nich pravdivého, co lichého. Spolu chceme svým spolubratřím a přátelům, jenž nemají kdy ani příležitosti, aby zabývali se rostoucí literaturou o národním hospodářství, v krátkosti předněti nejhlavnější soustavy a posvítiti na ně svítilnou křesťanské víry a mravouky.

II. Sociální poměry.

Každý, kdo jen poněkud zdravé smysly má, a za bludičkami se nehoní, může snadno o nynějších poměrech lidu poněti sobě učiniti. Jestliže přece do vyličení se pouštíme, činíme tak více k vůli soustavnému celku. Dříve sluší vytknouti skutečné poměry, abychom pak pronésti mohli posudek o správnosti neb lichosti soustav k nápravě poměrů hospodářských čelících. Nebo, ač spisek náš tyto v přední řadě co do mravní ceny zkoumati hodlá, přece nelze od kritiky národohospodářské, nám tak po ruce jsoucí, snadno se odchýliti. Počinání naše bude tím více odůvodněno, řekneme-li hned tuto, že většina soustav a zásad národohospodářských zlepšení poměrů sociálních jen pominutím a odstraněním křesťanství dosáhnouti hodlá. A proto přísluší nám, bezdůvodnost takových názorů událostmi dokázati. Opačně bude nám proti pouze křesťanským theoretikům vésti důkaz, že pouze ideálními věcmi, důvěrou v Boha a bohužel tak řídkou jak žádoucnou a potřebnou láskou k bližnímu skutečné záhady se nerozluští, že přede vším jest

lidské společnosti třeba uvažovati o právu a chopiti se dila. Ne ten, kdo jen říká: Pane, Pane, vejde do království nebeského, ale kdo činí vůli Boží.

Líčení sociálních poměrů jest líčením sociální bídy. O tom není pochybnosti ani v kruzích utiskáných, ani v kruzích tak zvaných utiskatelů. Nechme nejprv mezi socialisty mluvíti komunisty, aby nám vypsali své postavení. Tito rozumují následovně*): »Jak trudné divadlo poskytuje (monopolistická neb liberalní) společnost myslícímu pozorovateli! Jak nestejně a nespravedlivě jest zboží mezi členy rozděleno, jak příkré jsou protivy mezi nedostatkem a přebytkem, mezi nemajetnými a majetnými! Jedni jsou miláčkové Štěstěny, požívají bez práce, bydlejí v palácích, obklopeni jsouce hejnem služebnictva tráví dny své v radovánkách, a ukájejí umělé potřeby; druzí přebývají v chatrčích, odívají se cáry, a vyrábějíce v potu tváři hojnost prostředkův a požitků, které boháči prohýří, sami pohřešují všeho, co životu ceny a vnady dodává. Pilnost a námaha jen zřídka jsou s to, aby jejich postavení zlepšily. Pouhá náhoda jest strůjcem osudu. Štěstěna klade dítěti bohatce již do vínku požívání bez námahy, dítko chudého odsuzuje k práci bez požitku, ano i tato práce není mu pojištěna, i tuto musí sobě na třídě majetné vyžebrati, která si všecky přirozené k uhájení života vezdejšího potřebné statky přivlastnila. Jak veliká jest moc, jakou poskytuje majetek, a jak ukrutně třída majetná jej používá! Ona bere bezpracnému právo na život, ona vtiská mu hanlivou známku žebráka, natahuje-li ruku svou po milodaru, ona stíhá jej jako tuláka, pakliže si práci hledá, trestá jej jako zloděje, odváží-li se jsa nouzí a hladem trápen sáhnouti po darech nebeských, které oni sami si přivlastnili. A přece jsme všickni utvořeni ze stejné látky, máme všickni stejné nároky na požitky života, jsme všickni stejně oprávněné dítky jednoho dobrotivého Otce, jenž nám bratrské podělení jím uštědřených statků naporučil. Právo na stejné požitky rodí se s námi; ono jest věčné a nezadatné,

*) Marlo, Untersuchungen über die Organisation der Arbeit. Kassel. W. Appel 1853. S. 446.

a přece nechtějí všechny naše ústavy, které tvoří stávající pořádek, o něm ničeho vědět. Tato práva všech rušící a zapírající zřízení jsou příčinou oněch zhoubných rozdílů mezi bohatci a chudými, a spolu zřídlem četných z něho vycházejících neřestí: zahálky, lakomství, pýchy, nelásky s jedné, krádeže, závisti, nenávisti, podlízavosti s druhé strany. Ona (zřízení) dělí člověka od člověka, ona podněcuje sobectví a neblahé předsudky stavů, ona podkopávají blaho rodiny odkazující po dědictví toužící děti na smrt rodičů, ona snižují manželství na pouhou smlouvu peněžní, a učinila prostituci nutnou výživou ženské chudiny. Tyto svízele jsou tak veliké, že nelze jich odkliditi volným rozhodnutím přednost' požívajících, jsou tak obecné, že nelze očekávati nápravy almužnou. Co jsou naše almužny? Kapkou v moři, zrnkem písku na poušti. Co jsou všechny k přetvoření společnosti činěné návrhy? Bídne polovičatosti bez životní síly a důslednosti. Ne od nich, ale jen od zcela nového utvoření občanské společnosti lze nápravy a pomoci se nadíti. Proto třeba, aby na místě starého, lstí a násilím vzniklého řádu postaven byl nový, lásce a spravedlnosti vyhovující, který by všem členům našeho pokolení zaručil stejné požitky života, a všechny požitky, pokud nejsou dary nebes, nýbrž z naší práce původ berou, k stejnému účastenství v práci zavázal. Jelikož však tento poměr s podržením osobního vlastnictví — tohoto jedovatého vejce, z něhož většina vypsaného zla se vyklubala — se nikterak nesnáší, musí toto (vlastnictví) i s jeho nenáviděným zástupcem, penězi, se úplně zrušiti, a všeobecnost jediným vlastníkem všech statků se státi. Až to se stane, nebude již žádného osobního vlastnictví, zahálka přestane, všickni budou užitečnou prací zaměstnáni a nebude se společnost lidská dále děliti na utiskatele a utiskané, na pány a sluhy; státní přestanou býti káznice, nebudou živiti hejna nepotřebných úředníků, a velkých vojsk zžírajících tuk lidu; nebude třeba žádných soudů, žádných žalářů, žádných poprav. Všeobecný blahobyt zaujme místo nedostatku; nebude žádné zpupnosti, žádného sobectví, žádné zášti, žádného podvodu, ani krádeže. ani zpronevěření, ani prostituce; láska a svornost zavládnou v srdcích lidských, a radostné živobyti

bude údělem všem společným. A byť i všecky staré vady nepominuly, přec až na nepatrné zbytky se zmenší.

Toť jsou spolu hlavní rysy plánu, dle něhož hodlají komunisté opravit svět. Posouzení těchto záměrů ponecháme si až na dále, kde dosti se nám naskytne příležitosti dokázati, že všecko toto jest pouhé blouznění, a že komunismus jest zcela neschopen, aby jen dosti malou část svých slibů splnil a v život uvedl.

V části kritické arci s ním úplně souhlasíme: poměry jsou po více skutečně takové, jak právě jsou líčeny, ano v jednotlivých zemích a městech ještě horší. Slyšme o téže věci ještě jiné oprávněné hlasy. Francouz Linguet*) psal již před 100 lety následovně: »Hlas přírody zaznívající v srdcích všech, zvěstuje, že všickni lidé svobodnými a úplně rovnými se rodí. Ve skutečnosti bývá každý zrozenec spatřující světlo světa připjat k onomu nesmírnému řetězi, jenž slove společnost. Tímto přivtělením se neprodlévá, aby prý nový občan stal se členem onoho řetězu, a tu již ukládají se mu závazky, jichž ani nemůže znáti ani plniti. Lesť a násilí rozhodly o vlastnictví této země. Ony se dohodly, že jen těm podíl v državě popřejí, kdo se praporu jejich přidrží, a tak ani nejmenší koutek nezůstal útulkem proti násilnictví. Bohatý tvrdí, že toliko je mu přísluší mysliti, zatím smýšlí jen o utiskování chudých, obávaje se, že by tito snad mohli povstati, a síly své proti jeho vůli použiti. Soudnictví, učí právníci, jest vytrvalá snaha, dáti každému což jeho jest. Ale chudák nemá jiného, leč svou chudobu; což mohou mu tedy zákony dáti? Vždyť ony jen chrání nadbytek boháčů proti útokům bídáků. Ony rukou svých pozdvihují proti těm, kteří by ochrany jejich nejvíce potřebovali. Ony (zákony) sosenovány jsou od bohatců k vlastnímu prospěchu, jsoutě tvrzemi, zbudovanými v říši nepřátel. Zrušením nevolnictví nemají rušeny býti výsady bohatství, neb velké množství lidu má i na potom jako dříve jen ze žoldu a milosti zámožných žiti. Místo nevolníků zaujme čeládka. Touto arci nemíním ony

*) Theorie der Civilgesetze 1767.

zaháleče, kteří se dobrovolně své svobody vzdávají, stavše se společníky nádhery skvostně ošacenými marnivostí pánů svých a vykrmenými mrhavostí jejich. Města a venkov plny jsou čeledi, jiného druhu, četnější, užitečnější, pilnější, jenž slovou dělníky. Tito lidé neodívají se v nádherná roucha, ale v cáry, šat to chudiny, aniž mají podílu v nadbytku, který práci jejich přísluší. Jaký zisk mají ze svobody? Strach, aby neumřeli hladem. Otrok dostává potravu, byť i nepracoval. Co si však počne svobodný, nemá-li práce? Kdo se oň stará? Kdo má z toho ztrátu, zahyne-li hladem, nouzí? Komu záleží na zachování jeho života? Otrok vzácným jest pánu svému proto, že jej za peníze koupil; volného dělníka má hejřivý boháč zdarma. V době otroctví měla krev člověka svou cenu, stála tolik, zač byl otrok koupen. Od té chvíle, co přestalo kupování (lidí za otroky), pozbyl veškeré ceny. U vojska cení se kůň výše než vojin; koně třeba dosti draho koupiti, muž jest za darmo. Po zrušení otroctví přešly názory vojsk do občanského života a každý zámožný měšťan osvojil si smýšlení reků.« K tomu činí Schäßle*) poznámku: »Tak smýšlel a psal Linguet v době, kdy celý svět jsa pln nadšení pro liberalismus, očekával od něho vysvobození společnosti ode všech svízelnů.«

Perin**) praví o bídě, která se všude rozmáhá: »Jakkoliv bolestno jest o tom přemýšleti, tak pravdivo jest, že každoročně i u zámožných národů část obyvatelstva nouzí hyne.«

Todt***) líčí tutéž věc velmi živě řka: »Nikommu, kdo třeba jen povrchně noviny čte, a otevřenýma očima tržištěm života kráčí, nelze za doby nynější popírati, že protiva mezi velkým bohatstvím a velikou chudobou postupně vzrůstá, a že stavu středního stále více a více ubývá. Nejpatrněji jeví se tento neblahý směr ve velkých městech. Onu protivu nejlépe poznáme v jednotlivých částech města, kde buď jen sama chudina, aneb sami bohatci bydlejí. Tu se jezdí na skvostných a hebkých povozích, tam chodí se v rozedraných

*) Kapitalismus und Socialismus. Tübingen, 1870. Str. 178.

**) Die Lehren der National-Oekonomie. Freiburg, 1882. Str. 104.

***) Der radikale deutsche Socialismus und die christliche Gesellschaft. Wittenberg, 1877. Str. 167.

botech neb boso, jedni bydlí v nádherných palácích, kde domovní dveře mají ceny kolik set tolarů; jiní bydlí po dvou rodinách v těsných místnostech sotva 4 neb 5 stop vysokých, aneb shečmaní ve vlhkých sklepích; tu všemožná nádhera v nábytku, tam zanáší se kus potřebného nářadí za kusem do zástavárny; jedni oplývají vzácnými pokrmy a nápoji, druzí hryžou na odpadcích se stolu boháčů.

Ve velkých městech nelze chudšasovi, aby se ubránil trapného pocitu. On pomáhá budovati paláce a místnosti věnované smyslným požitkům; tam čte na rozích ulic ohlášené zábavy a rozkoše, které kynou bohatci; vidí bohaté sklady nádherných oděvů, vidí přepych báječný na mimojdoucích, pohlíží k ozářeným oknům, odkud slyší hudbu, zpěv a tanec; hlasy veselých hodovníků dorážejí k jeho uchu, vidí jak ve skvostných kočárech jezdí lidé přesycení, ač jsou ze stejné látky jak on, a zatím doma snáší žena a dítky jeho největší bídu, a jejich celá naděje den ode dne jest skrovná večere. Co divu, že srdce takového člověka zanevře hněvem a závistí, a že skrytě svírá svou pěst, která by mnohdy ráda pracovala, kdyby jen měla o čem.«

Následek takového pozorování uvádí Todt dvojí: »Buďto pohlíží proletář na bohatství šťastnější menšiny tupě a blbě odevzdává se svému osudu, tak jako až na zvíře snižený otrok u Řeků a Římanů, s tím jediným rozdílem, že tento poměr považuje za věčné božské zřízení těše se tím, že k bídě jest narozen a odsouzen, a že se to nedá změnit; — aneb on počne o této události tak krutě se jej dotýkající přemýšleti, bádá po hospodářských zákonech, které jí slouží za základ, zkrátka: stává se filosofem. Socialismus jest praktická filosofie. S mnohých stran činí se tomuto líčení námítka, že chudina vždy bývala a vždy bude, že nelze jí odstraniti. Ona jest následkem hříchu dědičného, a potrvá jako jiné následky hříchu, pokud jsme v tomto slzavém údolí. Jiní, kteří nerádi na tuto smutnou pravdu křesťanstva vzpomínají, praví, že bohatství a blahobyť jest ovocem ctnosti, přičinlivosti, a nikoli pouze přízně přírody. Chudý nestává se prý chudšasem náhodou neb libovůlí cizí, ale snáší následky chudoby zaviněné snad

svými předky neb vlastní neschopností a nemravností atd. Arci stává se, že mnohý musí snášeti cizí vinou, kdežto jiný ovoce cizí práce a ctnosti bez vlastní zásluhy požívá, avšak přidělení cizí zásluhy neb nezásluhy neděje prý se libovolně, ale dle zákonů života společenského. Přese vši mocnost zákona tohoto zůstává v platnosti vyšší zákon, dle něhož suae quisque fortunae faber (každý jest strůjcem svého štěstí): práce a ctnost z chudoby a nouze vytrhují, zahálka a nepravost člověka do bídy uvrhují. *)

K těmto výkladům lze odpověditi mnoho aneb i ničeho, dle toho, jak věc pojmáme. Jsou pravdivy, ale celou pravdu neobsahují. Na jiném místě promluvíme o nedostatečnosti stanoviska asketického (mravocvičného) a o odevzdání se osudu. Zde budiž jen podotknuto, že tento fatalism (odevzdání se osudu) jest nerozumný. I nemoci, smrt atd. jsou následky hříchu, a přec snaží se zdravotověda jich co možná zameziti, a velký počet lékařů zaměstnán jest tím, aby poškozené zdraví napravil. Svaté Písmo kárá toho, kdo v čas potřeby nepovolá si lékaře, **) naléhá na užívání léku atd. Rozum jest člověku proto dán, aby ho užíval.

Že bohatství a chudoba nepochází bezprostředně z osobní libovůle, rádi připouštíme; že společenské zákony světlo a stín rozdělují, to známo dnes všem lidem. Proto však nesluší socialisty beze všeho pokládati za buřiče, proto že žádají, aby tyto zákony se opravily, a to opravily podle zkušenosti a vědy, podle mravovědy přirozené a božské. Zákon přirozený i božský nezná žádných mazánkův a miláčků v tom smyslu, že by jim k vůli zákony světské měly napomáhati k vyvlastnění a ochuzení velké většiny lidstva. Zákony lidské mají každému podati možnost, aby stal se strůjcem blaha svého. Nutnosti, která pochází od přírody, od mocí živelních, od Božího dopuštění neb uložení, podrobuje se postížený bez reptání

*) Linsemann *Moraltheologie*. Freiburg, 1878, str. 144.

***) Ecel. 38. 1, 11, 12.

a zoufalství, ale nespravedlivému počtení vinou neb nerozumem lidí provedenému nepodrobí se rozumující v srdci nikdy, zevně pak jen potud, pokud jest k tomu donucen.

U nás v Rakousku dějí aneb dítí se mohou námítky jiného druhu, že prý tu nestává sociální otázky, jelikož v státech více rolnictvím se zabývajících nouze společenská tak snadno svého vrcholu nedostoupí, že totiž k hladu a k nejkrajnějšímu strádání nedojde.

Nepouštějíce se do podrobností, snadno bychom mohli dáty statistickými dokázati, že do našich rolnických kruhů bída sociální se vtírá, že v celých osadách ano v celých údolích následkem hladu horečka ani řádití nepřestává. Odkazujeme tu na pramen velmi spolehlivý, jenž příslušná udání svědomitě sestavil, totiž na »Oesterr. Monatsschrift für Socialwissenschaft«, vydávaný baronem Vogelsangem ve Vídni, a na důkladné články vídeňského »Vaterlandu« v posledních letech o věci té jednající

Jisto jest, že i v Rakousku u velké části lidu velká bída panuje. V předměstích vídeňských i v dobrých letech řadí horečka z hladu skoro pravidelně. A největší nedostatek a strádání bývá údělem i nejhodnějších a nejdovednějších dělníků.

Dle uvedeného časopisu potřebovala by rodina, mající dvě až tři dítky ke škole povinné, ve hlavním městě průměrně 780 zl. Nejvyšší příjem dělníka jest však průměrně 400 zl., nejnižší 200 zl. Nejméně 70 procentům dělnictva nesmí ani na mysl přijítí, aby potřeby své řádně uspokojili.

Vyjímáme některé číslice ze statistiky průmyslové brněnské obchodního okresu za rok 1881:

Při hedvábnictví v Chroustově, Vranově, Mikulově, Třebové, Svitavech, Slavonicích vydělá stávkař při 11hodinné práci ročně průměrně 162 zl. 66 kr., pomocník 182 zl. 99 kr. Při průmyslu lnářském a plátenickém v Brně vydělá přadlák při 16hodinné práci ročně 364 zl., přadlačka při stejné době pracovní 195 zl., ženy 12 hodin pracující ročně 135 zl.

V barvírnách a závodech apretovných (kde se látky potiskují a upravují) v Kounicích, Židlochovicích, Třebové vydělá barvíř, valeč, tiskař a rytec při 12¹/₂ h. práci 244 zl. 20 kr., pomocník 145 zl., dělnice 95 zl.

Tkadlcovství na kottonu (kartony) v Mor. Třebové vynáší při práci 12 hodin osnovači ročně 251 zl., tkadlci 196 zl., nádenníku 196 zl., přistrojovači 140 zl., soukači 112 zl. Krajkářství a tkaninářství v Letovicích poskytuje při 10³/₄ hod. práci roční výdělek 225 zl.

Tkadlcovství barchentu a domácí průmysl tkadlcovský poskytuje roční výdělek 165 zl.

K tomu dokládá »Vaterland«

Mzdy tyto nestačí ani k zapuzení hladu, při čemž nepracující členové rodin odkázáni jsou na žebrotu a dělníku nezbyvá, leč prodati poslední kus šatu, bez něhož si ještě troufá obejít. Když však veškero dělnictvo své děti a starce vysílati musí na žebrotu, když taková mzda ne snad jen půl roku — ale celá desetiletí trvala, co tu ještě zbývá na prodej? V jaký tělesný a mravní stav klesá takové obyvatelstvo? Jsou-li pak synové jeho schopni nositi zbraň k ochraně státu? A přec stalo se při poradě komise o upravení poměrů dělníků v dolech uhelných, že jistý člen liberalní napomínal ministra, aby vláda nikterak nemátla se do záležitosti upravení mzdy.

Při takových mzdách dá se to arci pochopiti, ale nezdá se nám, že vládě monarchické na dále bude lze tiše a němě přihlížeti, jak lid sobectvím jednotlivců duševně i tělesně hyne. Pravíme úmyslně: »na dále«, neb bude třeba liberalně-hospodářskou pověru ještě důkladněji z hlav a srdcí lidských vyhostiti, než se vládě podaří spravedlnost a pravý prospěch státu i v tomto oboru k platnosti přivést.

Dělnictvu za doby nynější připadá jen jediná úloha: spořiti a jen spořiti! Spořiti na nájemném, na potravinách, na oděvu, na vydáních pro dívky a jich vyučení, ano i na potravě k dostatečné výživě za doby vzrůstu nevyhnutelné. Proto spokojuje se dělník bytem v tmavých, vlhkých sklepeních, temnými a těsnými byty nádvorními aneb studenými komůr-

kami v podstřeší, kde si člověk uhoniti může souchotě než tam vyleze.

Poslyšme vypravování velmi dovedného živnostníka dle vlastní jeho zkušenosti o poměrech vídeňských, uveřejněné ve »Vaterlandu« č. 45. r. 1883.

»V jisté ulici v Hernalsu jest místnosť, která dříve sloužila za skladiště; jelikož však pro velkou vlhkost zboží tam uložené se kazilo, jest zanechána. Majitel dotčeného domu chtěl však místnosť svou zužitkovati, a pronajal ji jistému tesaři. Prostora jest asi 5 stop široká a 8 neb 9 dlouhá. Skleněné dvěře zastupují spolu místo okna. Před vchodem jest hnojiště. Nářadí jest: úzké lože, kamna, lavice a bedna. Tuto místnosť obývají tři dospělé osoby, platíce z ní měsíčně 5 zl. nájmu. V témže domě bydlí obuvník, poplatník daně. Bytem jest mu úzký krámeček a těsná komůrka, která spolu za kuchyň slouží. Obuvník pracuje pro obchodníka ve vnitřním městě a tvrdí, že výrobky své lépe zpeněží než jeho kollegové, ano zboží jeho jen pro velmi choulostivé zákazniky určeno jest. Tento obuvník platí 12 zl. nájemného; jest ženat, má čtyři děti a tři učně. Všech 9 osob bydlí ve dvou zmíněných místnostech. Jejich potrava jest tato: ráno dvě deka kávy a 6 dek čekanky (cikorie), 12 dek cukru; to všecko stojí 13 kr.; v poledne totéž, k svačině totéž, večer kilo zemáků a výminečně za 10 kr. bachořice (jelita). K tomu kupuje se denně za 30 kr. mléka a chleba. Týdně jednou — stačí-li peněz — koupí se kilo masa.

Dle toho vydává obuvník ten denně za sebe, ženu, čtyry dítky a tři učně 1 zl. Přičítáme-li k tomu na daň, nájem, oděv atd. 80 kr., máme denně 1 zl. 80 kr. vydání. Ana práce tohoto obuvníka výminečně dobře (dle mínění našeho obchodníka) jest placena, lze snadno pochopiti, jak asi žijí ti, kteří nedostávají mimořádné ceny za své výrobky. K tomu pracuje se od časně rána až do pozdní noci, ano mnohdy musí 12letá dceruška obuvníková až do 12. hodiny v noci na šicím stroji pracovati.

Jak asi ti 3 učňové vypadají, a jak společně na jednom loži spějí, dovede si každý pomysliťi.

Tu by se mohl leckdo tázati: Ale proč pak mistrová nevaří raději nějaké moučné jídlo, což by jí snad nestálo tolik jako káva čekanková? Avšak naše mistrová musí muži pomáhati a každé minuty použití, aby práci zmohli. Kdyby přípravou silnější stravy se zabývala, zmařila by mnoho času, může tedy jen takové pokrmy připravovati, které vyžadují málo času a pozornosti.

V téže čtvrti města má čalouník 3—4 pomocníky a 8 až 9 učňů, sám pilně přikládá ruku k dílu, sotva však jest s to, aby bytné za kuchyň a světličku sehnali. Učňové spávají v dílně. Denní práce obnáší v zimě 13, v letě 14 i 15 hodin.

Ve čtyřech mně známých domech ve Währingu, Antonínově a Annenské ulici, platí se činže týdně ano i denně. Obyvatelé jsou po více maloživnostníci: obuvníci, krejčíři, strunaři, jehlaři, natěrači atd., týdenní mzda rodiny nepřesahuje 4 zl.

V jisté bývalé továrně bydlí celá osada řemeslníků: Pradláři, obuvníci, švadláři a p. Svě potřeby nakupují u krupaře, jenž zároveň pivo a víno nalévá. V tomto krámu koupil jsem kus chleba; když jsem kráčel dvorem, mžoural malý psík tak toužebně po chlebu, že jsem mu kousek hodil. Okamžitě vyskočilo pachole z jakés bedny na dvoře, a vyrvalo chléb psovi z hrdla. Dav se dítkem zavésti k jeho matce, pradleně, ptám se na její poměry. Vyprávěla mi, že při největší námaze není s to vydělati tolik, aby se týdně jednou mohli do syta najisti. Při vši šetrnosti potřebuje denně 15 krejcarů na živobytí. Když pak přijde čas, kdy má platiti nájemné, musí prý jídlo si odepríti, aby měla na bytné. Dále jsem se nedotazoval.

Na rozhraní Hernalsu a Dornbachu jest skupina domů; tamtéž usazený krupař kupuje petrolej po litrech, nemaje na více peněz. Tomuto jest denně dvakráte i třikráte jíti do Hernalsu, aby nakoupil potřebných potravin. Za jaké ceny tento asi dále prodává, dá se snadno uhodnouti. Jistý zámečník zaměstnává 4 tovaryše a 7—9 učňů, které po vyučení ihned propouští. An zámečník onen jiného nevyrábí než zámky ke skříním, můžeme si pomysli, čemu učňové v takové dílně se naučí. Doba pracovní jest všedního dne 12, v neděli a ve svátek

8—9 hodin. Učňové musí však ještě déle pracovati. Ač i mistrová pilně k práci se má, nejsou i při velkém vykořisťování pomocníků a učňů s to, aby vícekrát než dvakrát týhodně masa si dopřáli.«

K tomu dokládá redakce listu :

»Patří k tomu mnoho smělosti vůči takovým poměrům vyzývati k nečinnosti, a soustavné bídačení lidu pracovního prohlašovati za zásadu, »kterou prý věda uznává a zkušenost schvaluje.« Taková lichá věda ztrácí den ze dne vážnosti, a doufáme, že ještě za našich dnů uznána bude za nejosudnější blud, který kdy lidstvo mámil. Duch křesťanství již překonal jiné zakořenělé bludy; duch to živého, praktického, v skutcích se osvědčujícího, světospásného křesťanství.«

Tato slova všecka rádi podpíšeme. Nahledněme však ještě do poměrů společenských na venkově. Rodina tkadlcovská (v horách moravských atd.), kde toliko muž vydělává, má na nejvýše 120 zl. ročního příjmu, často jen 60—90 zl. Co má takový tkadlec jísti? Jídelní lístek vypadá dle zpravodaje »Vaterlandu« takto: »Ročně: 4—5 kil masa (o vánocích, velikonocích a letnicích), 320 kil chleba, 205 kil zemáků, celkem 520 kil potravin.« Jaká to strava! Na místo živného masa a chleba, nevydatné zemáky a bídná, žaludku škodlivá brynda kávová. Tato strava plodí ono pokolení, jemuž bohatci opovržlivě přezdívali »krticovitá luza,« nepomyslivše, že nenasytná jejich hrabivost hlavní jest příčinou, proč milionové lidí se nikdy do syta nenajedí.

Taková tkadlcovská kuchyň stojí ročně pro muže 23 zl. 50 kr., pro ženu 20 zl., pro tři děti 20 zl., celkem 63 zl. 50 kr., 20 zl. na byt, 20 na oděv, 10 na otop, úhrn 130 zl. 50 kr. Kde pak zůstávají ostatní potřeby života? Rolníkův vepř, krmený podmáslem, zemáky, tlučí a černou moukou, může se honositi, že má silnější a zdravější potravu, než taková rodina tkadlcovská, která by místo plané bryndy kávové velmi ráda vzala za vděk hustým a živným podmáslem, jen kdyby ho měla. Takové číslce ze skutečnosti vzaté mluví dojemněji než sáhodlouhé žaloby; naproti takovým skutečnostem, které se na stotisíckrát naskytují, jsou všechny úřední a neúřední prů-

povídky o blahobytu a oblažení lidu holým posměchem pravdy a lidstva.

Tento příklad, vzatý ze života tkadlcovského, opakuje se na tisíc a tisíckrát u většího dílu dělníků v prádelnách, krajkářů, nádenníků atd.

Když tkadlci v Brně, kdež se jich s rodinami na 30.000 hlav páčí, r. 1876 všeobecnou stávkou továrníkům dokázati chtěli, že rodina v Brně o 4—6 žl. týdenní mzdy nemůže obstáti, tu nemělo rakouské liberalní novinářstvo a brněnská policie pilnějšího na starosti, než zastávati se ubohých fabrikantů! Před časy, kdy ještě nepanovalo vykořisťování lidu kapitalismem, vyšla pode jménem »Christliche Ermahnung« (křesťanské napomenutí) následující výstraha živnostníkům: »Věz, řemeslníku a tovaryši, že přílišná nádhera v oděvu, zlatem, stříbrem a jinými skvosty opatřeném, tobě nesluší. Neříkej, vydělávám hojně, mohu si toho dopřáti: ale duši to neprospívá, a čelí to proti křesťanskému pořádku tvého stavu. Dobrou mzdu a stravu zasluhuješ; dobré a pevné šaty počtem tři, čtyři a více rovněž zasluhuješ, a můžeš počestně se zdobiti. Avšak přepych jest škůdcem duše tvé a zhoubce těla tvého, proto že plodí rozličné neřesti. Zachovej duši svou statečnou a čistou; neméně však statečným a čistým tělo tvé.« Netroufáme, že by dnes některý kazatel mohl naše řemeslníky a tovaryše vystříhati velké nádhery v oděvu »se zlatem a stříbrem a skvosty.«

Jak to také může býti jinak, an nynější vládnoucí úvěrní soustava vyrobenou větší hodnotu přivlastňuje movitému kapitálu, z majetku pak a práce poslední kapku krve vyssává.

Kterak na tom jest obyvatelstvo rolnictví provozující? Připouštíme, že co do stravy, v některých zemích dobrou, v jiných má dostatečnou, protože ono samo potraviny vyrábí a v první řadě jimi se živí. Tato lepší výživa jest zároveň příčinou, že máme ještě vojsko schopné a statečné. Avšak i blahobytenkovského obyvatelstva klesá, jak ze statistických zpráv se zármutkem poznáváme. Malorolnické usedlosti přicházejí na buben, a stává-li se, že za jediný rok 50.000 rolníků ze svého majetku jest vypuzeno, jak se u nás přihodilo, víme, že tím spolu 50.000 otců rodin stalo se z majetníků nádenníky,

kteří sice po jistou část roku mají práci a výživu, ostatní pak dobou odkázání jsou na žebrotu a jsou obecenstvu na obtíž.

Dále sluší též uvážit, že vyvlastněné usedlosti nestávají se povždy majetkem jiných rolníků, ale na mnoze připadají kapitálu, boháčům, kteří sami nepracují, ale, jak praví, nechají za sebe pracovat své peníze. Tito skupují pozemky, zřizují velkostatky, jichž vzdělávají stroji, při čemž ušetří mnoho pracovních sil aneb nechávají pole ladem ležeti, k vůli honitbě nebo pastvě dobytka.

Co z toho následuje? Usedlé obyvatelstvo nabízí se k práci za nejnižší cenu, aby aspoň na chléb a sůl si vydělalo, a konec toho bývá a bude tatáž bída, která průmyslnické obyvatelství již hněte. Všude kde kapitál v jedné neb málo rukou se vzmáhá, tu podléhá pracovník na vlastní silu odkázaný. Zjedná-li si nějaká zásada, jako zde kapitalismus, platnosti, pak působí mocí živelní, neodolatelnou. V Rakousku jest kapitalismus teprv v plénkách, a již působí vyvlastňování a ochuzení lidu jak vládě tak pravým přátelům lidu velké starosti. Což teprv až dosáhne svého rozvoje! Netřeba tu ani fantasie, nýbrž stačí jediný pohled na země, kde kapitalism již dospěl a lid v proletariát uvrhl, jak se stalo v Anglii. Hrůzyplno jest, co nám spisovatelé této obdivované průmyslné velmoci o sociálních poměrech své vlasti vypravují. Odvoláváme se k tomu, co Adam Smiths, Ricardo, Malthus a jiní napsali, obzvláště co odpůrci kapitalismu i osobního vlastnictví (komunisté) potomstvu sdělují. Člověk se zhrozí čta věrohodně sestavené zprávy o poměrech průmyslového obyvatelstva v továrnách a dolech. V těchto knihách bídy, jež úřední komisaři uveřejňují, čteme, jak pětileté dítky pracují šijíce rukavičky 14—16 hodin denně; čteme o zástupech poloslepých dívek, které hnány jsou ráno nejprv na oční kliniku, pak do dílen; dočteme se, jak tříletí hoši u ohně schouleni jsou držíce rozpálené cihličky v rukou, kdežto druzí vedle nich popálené ručičky v studené vodě chladí, jiní s rukama zavázanýma na slámě sedí, proto že si práci prsty vytknuli.

Kdyby taková líčení stála někde v románech, řekli bychom, že vymyšlena jsou od nenáviděných socialistů k pobouření

lidu; jelikož však ustanovenými úředníky podána jsou, jest nám smutné skutečnosti jen želeti. Velká část obyvatelstva proletářského, která nenalézá práce, a není buď ve vězení neb v káznici, aneb nehledí švindlérským způsobem života uhájiti, ta jen živoří, zdlouhavě a postupně odumírá pozvolným vyhladověním. Postavení těchto lidí jest daleko horší než divochů, kteří aspoň života svého hájí zvěří polní a lesní. Oni mají jediné přesvědčení, že všechny zákony a všechna zřízení proti nim čelí, a že sami nemohou si pomoci. Štěstím ještě, ne-li pro proletáře, tedy jistě pro majetné, že bída otupuje mysl. Jinak by za vlády materialistického směru, jemuž tito bídáci rovněž jak zámožné třídy liberalní se dvoří, museli začítí jednoduše ale povážlivě rozumovati as v tento smysl: »Já jsem tu jen proto, abych bídu snášel; někdy mám co dělati a jísti, jindy ničeho. Ti, kteří nepracují, mají vždy dostatek dobrého jídla, vedou veselý život a k zachování ho užívají lázní, cestují ať to stojí co stojí. My umíráme na smetlisku neb v nemocnici. A aby i naše mrtvé tělo bohatým prospělo, pytvá a krájí se, aby mladí lékařové se na nás naučili, jak by potom boháčů dobře měli léčiti, neb k vůli nám nestuduje žádný lékař, na nás neprovozují se nákladné a pracné operace, vždyť nemáme čím platit. My jsme třídou vyvrženou, my povrhelem.« Tak by mnohý mohl rozumovati, a je-li stoupencem liberalního materialismu, musí tak rozumovati. Se stanoviska liberalního těžko mu co namítati, na nejvýše: »Tu se nedá nic měniti; osud jest mocnější než lidská vůle.« Že však takovými průpovědkami nic se nepořídí, a to tím méně, an každému v jeho nitru dnem i nocí ozývá se hlas: »Ty's člověk a druzi rovněž, na tomto světě není spravedlnosti,« k tomu, tušíme, důkazů netřeba. Byť i lidé tak nerozumovali, temně tuší to i i na nejvyšš otupení, že to kdesi vážne.

Chováme velkou obavu, pakli rozumnou opravou tomu se nepředejde, že následovati bude násilný výbuch revoluční, při němž dávno zadržžený hněv lidu schladí se krví majetných.

Co to bylo křiku o vraždění v době první francouzské revoluce, a o ohavnostech let 70/71 v Paříži. Avšak uvážiti sluší, že mnohem vážnějším dobám se blížíme, a jest možno,

ano i pravdě podobno, že obě uvedené události byly pouhými plaménky svíce proti hroznému požáru, jenž nás zachvátiti hrozí, — nebudou-li záhy opravy zavedeny.

Vracíme se tu opět k věci, které všem náleží si povšimnouti, zvláště pak našim spolubratrům. Nám jest nepochybně právo zastávati, a vlastnictví jakožto část práva hájiti. Ale nestavme se pouze jako drábi k Wertheimovkám, nýbrž dbejme také, aby i ve vyšších třídách povinnost reformy se uznala. Zvláště chraňme se připouštěti nesmyslné mínění, jako by boháč Bohu byl milejší. Osobně nám jednotlivci mohou býti milejšími, proto že s nimi a z nich žijeme, oni bývají mnohdy pozornější, laskavější, nežádají od nás ničeho, ale chraňme se dáti místo domněnce, neb jen o tuto může tu běžeti, jako by vady, krutost a hříchy boháčů byly jen slabostmi, které z království nebeského nevyklučují, proto že snad ze svého majetku zřídili nadace, neb že špitálníci a žebráci na pohřbu bohatce se modlili. Snadno by pak chudému přijítí mohlo na mysl jakoby mamona a kapitalismus i v nebi platnosti měly, jako by i tam bylo lze za peníze dostati měkká uzavřená sedadla a lože, odkud by se na lůzu shlížeti dalo.

Ku konci tohoto odstavce budiž ještě podotknuto, že bída, jak jsme ji vylíčili, nezastavuje se toliko u obyvatelstva průmyslnického, jsou-li jí přijetím soustavy kapitalistické cesty urovnány. Ona zaklepe záhy i na dvěře rolnictva, jakmile se kapitál zmocní půdy, což se státi může v krátké době.

V obšírném díle Schäffle-ově*) nalézáme zevrubné ač žalostné zprávy o tom, jak se dělo s rolnictvem mnohých krajín anglických za řádění kapitalismu. Širé kraje skoupili kapitalisté. První jejich starostí bylo zrušiti příbytky neb nechat jich se rozpadnouti, žádným způsobem nepřenechati je k obýváním venkovnímu obyvatelstvu, které pozbyvši pozemky tu nádeničilo. Že kapitál moha pracovati stroji jen málo pracovních sil a to jen časem potřeboval, odkázáni jsou dělníci, nemají-li práce, na žebrotu.

*) Kapitalismus a socialismus.

Ku zvýšení svých příjmů hledí kapitál tohoto břemene se zbaviti, a to je mu snadno. Nedáť proletářům na svých pozemcích žádného bytu, a tento tlačí se do otevřených blízkých vesnic hledaje tam v jakýchkoli sebe bídnejších místnostech nutné přístřeší. Že tím mravnost a zdraví lidu hyne, co je statkáři do toho, jen když uspoří almužnu!

Během 10 let stalo se v 821 okresích anglických, že obyvatelstvo o $5\frac{1}{2}$ procenta četnější vtěsnáno jest do příbytků o $4\frac{1}{2}$ % menších. Co tu asi jest bídy pohromadě, kde jeden druhému nemůže pomoci, snadno lze pochopiti.

Nadešla-li doba prací polních, táhne vyzáblé a vyhladovělé množství na venek, mnohdy na mnoho mil, aby na lidu pustých statcích pracovali a při tom pod širým nebem tábořili. Toť tak zvaná soustava tlup (partají). Lid usedlý, bývalí rolníci, odsouzeni jsou ke kočovnictví. Stálým průvodcem takových kočovných tlup jest lichvářský vůdce,*) následek pustnutí mravův a zanedbání dítek. Zákon sice stanoví, aby ženské tlupy měly ženské vůdce, ale tím zla neodstraněno.

Podotknouti sluší, že takovýchto tlup i u nás v Rakousku při stavbě železnic a jiných větších pracech veřejných se užívá.

O práci anglických tlup sděluje K. Merx následovně

»V některých krajinách svěruje se veškera práce tlupám. Jistý nájemce na příklad udával před soudem: Mám v nájmu 320 akrů půdy žitné, na níž není žádného příbytku dělnického. Jediný dělník bydlí u mne. Ke koním mám čtyři muže, kteří bydlejí v okolí. Lehčí práci, k níž třeba mnoho rukou, vykonávají tlupy. . . Taková tlupa čítá 10—40 osob, žen a mladých lidí obojího pohlaví (od 13—18 roků), pak dítek (od 6—13 let). V čele jich stojí vůdce, obyčejně prostý venkovský dělník, často dareba, ochlasta, pobuda, který však má jakousi podnikavost a se vyzná.

On najímá dělníky, jenž pracují pod jeho dozorem, a nikoli nájemcovým. S tímto se smluví o práci na úkol, a vydělá tím více, čím lépe zná svůj lid k práci doháněti. Nájemci

*) U nás vůbec „partajführer.“

Pozn. překl.

shledali, že dívky a děti jen pod mužským dozorem řádně pracují, ale jsouce v proudu div se nestrahají.

Takový závodčí táhne se svou tlupou od statku ke statku takto ji zaměstnává po 6—8 měsíců. On jest tedy lepším zaměstnavatelem než jednotlivý nájemce, proto má také velký vliv, tak že v mnohých krajinách jen jeho prostřednictvím lze dítky k práci zjednat.

Špatnou stránkou této soustavy jest přetěžování dítek a mladých osob prací, daleké cesty, které jim jest konati, mnohdy 5, 6 až 8 mil, konečně znemravněnost tlupy. K úřadu svému potřebuje závodčí oblíbenosti, a proto poutá lidi své dopřává jim surové nevázanosti, veselé rozpustilosti — sám příkladem jsa necudné drzosti — právě po cikánsku. Tím dokáže všeho.

Lidi své obyčejně vyplácí v krémě, odkud se vrací domů potácejí se a podpírají s obou stran o ženštiny. Za nimi hrnou se děti a ostatní mládež lomozice a posměšné i necudné písňe zpívající; co tu ostatně se děje, to štítí se denního světla. Prznění 13 a 14letých dívek svými mužskými vrstevníky stává se obyčejem. Ve vesnicích vypadá to jak v Sodomě a Gomorze. Jaké ženy mohou z takých dívek se státi, leží na bíledni. Děti, pokud se světa se nesprovodí, doplňují počet tlup.«

Snadno bychom z pohotových pramenů mohli ještě mnohem více o bídě a spustlosti četných vrstev obyvatelstva našeho i cizího napsati, ale k čemu to? Kdo nezná poměrů ciziny a našich měst, tomu jistě znám jest denně rostoucí proletariat, tlupy žebráků a tuláků, kteří táhnou od dědiny k dědině, ze země do země, z trestnice do trestnice. A každý nepředpojatý uzná, že velká část na tato místa přišla ne vlastní leností neb špatností atd., ale že při vši snaze a námaze nepodařilo se jim vydobyti si pořádného živobytí. Teprv když se všeliké naděje vzdali, dostavila se špatnost a lenost.

A co chceme vším uvedeným dokázati? Nic než skutečnost otázky sociální, nutnost ji rozřešiti, a největší nebezpečí, nestane-li se tak. Arci nepravíme tím nic nového; chceme toliko, aby věc v úvahu se vzala.

Mnoho soustav vymyšleno posud k rozřešení této důležité a nesnadné věci, a literatura socialní vzrůstá měrou úžasnou.

Každý příspěvek, vede-li k zlepšení, sluší vděčně přijmouti. Těch však není mnoho. Základní vadou všech moderních spisů toho směru jest, že nemají ohledu na mravovědu. Bez mravovědy není žádné nápravy ať si liberalové, jenž by rádi k svému prospěchu vládu nad lidem podrželi, mluví co mluví, a komunisté, kteří by se soustavou hospodářskou rádi i křesťanství zrušili, počínají cokoli.

Pouhou moralkou a kázáním o trpělivosti a odříkání také se nic nedokáže. Taková slova jsou do větru mluvena, a nemají ani pravého křesťanského základu. Obé musí se spojit. Účinné jednání a spolu šetření základních vždy platných pravd. V následující části chceme dokázati, jak oba či všechny tři směry, ony dva nekřesťanské a třetí zdánlivě křesťanský jsou bludny a lichy. Nepíšíce žádných dějin snah socialních o zlepšení poměrů, vezmeme zřetel jen k oněm stranám, které nyní jsou na jevišti, minulosti povšímneme si jen potud, pokud k lepšímu objasnění třeba.

3. Soustavy hospodářské

a) liberálové a liberalismus.

Pokud jest liberalismus soustavou hospodářskou, zastává se volné soutěže, svobody živností atd., běře se na mnoze mylně za osobní svobodu.

Nebylo by správné všem, kdo proň blouzní a jeho se přidržují, přičítati předkem nekalé sobecké záměry. Mnozí nemajíce dostatečného vzdělání a nemohouce posouditi souvislost příčiny s účinkem, setrvávají v táboře liberalním, ač by zcela jinam náleželi. Dějepisně správně jest, že liberalní soustava hospodářská vkročivši na svět nadšeně jest vítána jako spasitel od nenáviděných poměrů monopolismu, ano nepochybně jest, že v prvním počátku blahodárně na průmysl působila, a mnohým nápravou dosavadních poměrů se býti zdála.

Abychom ze stranicťví nebyli viněni a naše mínění jinak se nevykládalo, jak se i zvané konservativní straně častěji stává

když se podezřívá. jakoby staré řády cechovní chtěla opět v život uvést, budiž tuto hned zjištěno, že při vzniku liberalismu mezi národy panovala nespokojenost a poměry neutěšené.

Že tyto však nebyly tak křiklavé, jako ony, kterých domněle spasná soustava v dalším svém rozvoji zavinila, netřeba tuto doličovati, a to tím méně, an souhlasné panuje mínění, že přítomná bída většiny lidu dostoupila míry nejvyšší. Že předešlé století v ohledu politickém ujařmění lidu a poměry nesnesitelné zplodilo, rovněž popírati nelze. Jak a proč se to stalo, to zde pomineme, jakož i o tom pomlčíme, abychom nemuseli skutečných toho důvodů klásti, že dnes konečně svoboda politická zvrhla se v holou komedii, a tak zvaná socialní volnost stala se čirým otroctvím pod hrůzovládou moderního Roboama, který od svého předchůdce zdědil sice moc, nikoli však moudrost.

Soustava předliberalní vládnuvší slove případně monopolismus. Co monopolismus jest, objasňuje Marlo *): »Monopolismus nepřeje si rovného práva, ale výsady a přednosti, ne svobody a rovnosti, ale nevolnost a nerovnost. Jeho stoupenci domnívají se, že úkol člověka zcela rozdílný jest, že jedni rodí se k panování, druzí k poslušenství, jedni aby požívali, jiní aby pracovali. Jejich právo souborem zvláštních práv, jimiž se všem členům lidské společnosti bez ohledu na jich osobní schopnosti vykazuje postavení politické a společenské, a dějiny světové zdají se býti velkým kolem Štěstěny, z něhož velké i malé výhry v nahodilé směsici padají.«

Obhajcové této soustavy, o níž Marlo ostatně sám přiznává, že celkem ze všech soustav nejméně zhoubně působila, a výstředností společnosti lidské škodlivých a jiným soustavám vlastních nejlépe se vystríhala, odvolávají se na božské ustanovení, aneb na následek zákona přirozeného, dle něhož slabší silnějšimu se má podříditi. Tak hrabě de Maistne, šlechtic L. Haller a j. Co do božského ustanovení, tu zůstává v platnosti staré slovo: Non est potestas. Není moci, kromě od Boha, a která od Boha zřízena jest. Člověk od Boha pro spo-

*) Untersuchungen über die Organisation der Arbeit. Kassel 1850, str. 274.

lečnost stvořen, potřebuje společenských zřízení, řádu politického a socialního. Spůsob tohoto řádu Bůh nepředpisuje, leč výminečně, jak na příklad u lidu israelského. Ustaví-li se nějaký spůsob správy politické neb řádu společenského nepřičící se předpisům zákona Božího ani přirozeného, pak má zajisté svou oprávněnost, a může nepřímo za božské zřízení býti považován a prohlašován.

Účelem všech ustanovení a všech zákonů má dle učení mravovědy vždy býti bonum commune (dobro obecné). Přestane-li zákon (lidský) prospívati dobru všeobecnému, a jest mu snad dokona na ujmu, přestává závaznost zákona sama sebou, aniž třeba jest výkonem zákonodárným to zjistiti.

Pravdou-li bylo, že hospodářský monopolismus stal se škodlivým, tedy opravy potřebným, což beze všeho připouštíme, mohl a měl se změnit.

Tomu nebránily právně stávající poměry, a pošetilostí by bylo, kdyby někteří na výslovnou vůli Boží se odvolávajíc přežilých poměrů byli kázali.

Jest to zvláštností přirozenou, že ztrátou jednoho druhý získá a naopak. Na monopolismu záleželo zajisté štěstí a blahobyť těch, jenž z větších předností se těšíc pozbyti jich nechtěli, právě tak jako dnes, kdy liberalismus zvrhl se v monopolismus boháčů, jistá část lidí tuto soustavu za prospěšnou (pro sebe) ano za spravedlivou, přímo božskou a přirozenou pokládá a prohlašuje. Při tomto odporu názorů právo jen pomocí zákona mravního o všeobecném dobru zákonů a zřízení lidských nalezti a stanoviti lze.

Arci stává se snadno, že jednotlivec svůj prospěch za prospěch celku pokládá, a prohlašuje, nesnáze tyto jsou však toliko zdánlivé. Ve skutečnosti neudrží se ustanovení společnosti velké škodlivé nikdy na dlouho, buď ono ustanovení, aneb společnost, národ vezme za své.

Nastane-li taková historická nutnost, tu sluší dobře dbáti nejen katolíkům, ale v šem napomenutí biskupa Kettelera *) :
»Nám katolíkům jest stříci se zdání, jako bychom minulé poměry,

*) Ketteler, Freiheit, Autorität und Kirche. Mainz 1862, str. 5.

společenské a politické řády minulosti za nezlepšitelné měli, jako by snahou naší bylo, je vesměs vychvalovati a budoucnosti za jediný lék odporoučel. . Nedá se předkem určití, jaký občanský a společenský útvar duch křesťanský, až všecko pronikne, v člověčenstvu spůsobí.«

Zdali pak sluhové církve při změně soustavy hospodářské, již záhy i revoluční změna soustavy politické následovala, kde nová zmohutnělá třída (měšťanská) poměry politické dle svého vkusu upravila, na to pomyslili, že řád monopolistický na nejméně není jediným možným a mravně dovoleným? O tom nevíme, a kdybychom i věděli, nepověděli bychom, jelikož po účinku laciná, ale zbytečná rada.

Jisto jest, že by stíhání duchovenstva v době revoluční nebylo dostoupilo takového stupně, kdyby nebylo pokládáno za spolčníky monopolistů, a nebylo považováno za strážce ne sice pokladen monopolistických (neb nabyté vlastnictví musí vždy za nedotknutelné se považovati), ale za strážce stálého přítoku majetku lidu do těchto pokladen.

Společenská revoluce minulého věku působila neodolatelnou mocí živelní: pravá potopa zaplavila povrch země, a spůsobila velkou směsicí mezi lidmi. Že i leccos bylo odplaveno, co zasluhovalo býti zachováno, netřeba zvláště podotýkati; že nový stav věcí, idea za spasitele a vykupitele vyhlašovaná, která základy staré zrušila, větší zlo přinesl, již dnes se vyznává a uznává, tak že s mnohých stran odporoučí se opětne zavedení zřízení oné doby (předrevoluční). Vizme jen snahy o znovu-zřízení cechů a společenstev, organizaci práce a dělníků.

Mimochodem řečeno, nepodaří se stará zřízení vzkřísiti pokud lidé nepochopí ducha oněch řádů (cechů atd.). Onen duch byl duchem odříkání a podrobení se. Účastníci cechů dělili se v přísně rozdělené skupiny učňů, tovaryšů, mistrů; každé skupině dařilo se arci lépe, než přiměřeným členům řádu nynějšího, pokud vůbec trvá. Ale tehdy neměl každý učeň nárok na budoucí mistrovství, u mnohých platilo stále odříkání se po celý život. Dospěl-li kdo k postavení samostatnému pozdě, po mnohé námaze i nátiscích, nesměl se řídití jen svou vůlí neb podnikavostí. Cechy zamezovaly přílišné množení se oby-

vatelstva, znesnadněním neb zapozděním ženitby atd. Počet mistrů byl obmezen, každý pořádek měl vytknutou práci, jakou směl konati. Zboží špatné se zničilo atd.

Arci měl tento řád i své dobré stránky, které byly jako náhradou za ona obmezení. Každý řemeslník měl záštitu ve svém cechu, a nemohl snadno upadnouti do bídy. Aby řemeslníci—starci na smetišti umírali (jak dle slov knížete Bismarka nyní se stává), nebylo slýcháno, aspoň ne v dobách míru a v poměrech spořádaných.

Zdaž by doba nynější byla ochotna podrobiti se takovým obmezením? Bez sebezapření nedá se zřízení cechovní udržeti.

Jaké poměry panovaly za vlády monopolismu u obyvatelstva rolnického? Byla to doba poddanství a hospodářství přírodního, a nebyla tak špatnou, aspoň před tak zvanou reformací ne. Po ní a částečně i její vinou zhoršilo se postavení rolnictva nemálo. Jak také jinak možno, an Luther k německým knížatům, kteří novému náboženství pomáhali na svět, vydal následující provolání: »Pozor, knížata, chopte se zbraní! pobíte je (totiž rolníky)! Probodněte je! Nadešla doba, doba předivná, kde knížeti snáze krví lze dobýti nebe, než modlitbou. Zabte je, nabodejte je! Usmrťte je z předu i ze zadu, neb není nic ďábelstějšího nad buřiče. Jest to vzteklý pes, který vás pokouše, nezabijete-li ho. Nepřejte si oddechu, nemějte trpělivosti a smilování. Doba meče a hněvu není dobou milosti!

Padnete-li v boji, jste u Boha mučeníky, neb na rozkaz boží válčíte proti nim. Padne-li však nepřítel váš, sedlský povstalec, bude mŕu údělem věčný oheň, an tasil svůj meč proti své vrchnosti na odpor božímu přikázání. Jest synem ďáblovým!«

Jaká to řeč! Tak mluvil onen muž, jenž dříve svým kázáním (o evangelické svobodě) lid vzbouřil proti vrchnosti.

Lid zajisté asi měl příčiny k steskům a nespokojenosti, neb svobody a spravedlnosti se nižší třídě mnohdy nedostávalo, jak od pánů duchovenských tak i světských. Zmíněné provolání nedá se omluviti, ať si protestanté mluví co libo. Vůbec nelze omluviti postavení, jaké Luther proti sedlákům zaujal. Jemu mají oni děkovati za krutý osud, jaký v následujících stoletích je stíhal.

Zdali pak mnozí luteranští rolníci, jenž i u nás podnes Luthera a jeho učení o čistém evangeliu pevně se drží, mají znalost toho, jak onen muž boží smýšlel? »Oslům sluší bodláčí, sedlo a bič, sedlákům ovesná sláma. Nechtějí-li žrátí, pak na ně hůl a karabinu, a to po právu.«

Libeznát to slova z úst Lutherových! Též tato: »Se sedláky nesluší míti slitování; hněv a zlost božská i lidská přichází na ně. Jich omlouvati, s nimi útrpnost míti, jich podporovati jest tolik, jako Boha zapíratí a jemu se rouhati, a poslední naděje na nebe se zbavovati.«

I to napsal Luther, a Melanchton, jeho něžný druh, odvážil se tvrditi: »Tito darebové (rolníci) jsou jen sprostým plemenem, které pražádné duše nemá. Co vlastně chtějí sedláci? Vždyť mají až příliš svobody.« *)

K tomu netřeba činit poznámky. Za to chceme z vídeňského »Vaterlandu« podati výpis starších zpráv o bývalém způsobu živobyti lidu, zvláště rolníka a čeledi. Tam čteme**) jídelní lístek z roku 1573:

»Seznam, jakou stravu čeledi po týden sluší dávatí. V neděli ráno (k obědu) maso (hovězí), polévku a pečení; večer maso, kroupnou polévku a zadělávané. V pondělí k obědu maso, polévku, řepu vařenou, maso pepřené (naložené) neb jiné místo něho; večer maso, ovesná kaše a zadělávané. V úterý k obědu maso, polévku, dušené (či uzené) se zelím; k večeři maso, krupičnou kaši a zadělávané. Ve středu k obědu maso, polévka, kaše hrachová, a maso zadělávané neb jiné atd. V pátek a den postní, k obědu hrachovou polévku, tresku, a nějaké jídlo z ryb neb jahelná kaše; k večeři hrách, vdolky a ryby neb ovesná kaše.«

Lepší ještě stravy dostávalo se lidu v době před reformací, která se stotožňuje s předkapitalistickou. O tom píše Janssen.***)

Rozkvět rolnictví v Německu způsobil v přemnohých krajinách mezi sedláky zámožnost a blahobyť, jenž od pozdějších stísněných poměrů rolnických nápadně se liší. V Pomořanech

*) Der heutige Protestantismus, Abbe Segur. Mainz, 1859.

**) „Vaterland“ č. 5 r. 1883.

***) Geschichte des deutschen Volkes. Freiburg, Herder 1877.

a na Rujaně, píše Kautzow, jsou sedláci bohati. Měli oděvy z anglických a jiných dobrých látek, tak krásné jak druhdy jen šlechta a měšťané nosili. Starohradští sedláci byli tak zámožní, že nosili oděvy z medvědin a na nich řetízky koralové s přivěšenými dukáty a hedvábnými, tehdy velmi drahocennými stuhami. Ve Westfalsku měl dle Wenera Rolewinka, sedlák úvěr větší než deset šlechticů dohromady, a dostal vypůjčit peněz, cokoli chtěl.

Jak příznivé byly poměry rolníků v Německu středním, toho dostatečný důkaz podávají nám zástupy sedláků, kteří na tisíce hlav čítajíce r. 1476 hrnuli se k novému národnímu proroku Paukerovi z Niklashausenu; měliť hojnost peněz, skvostů a drahocenná roucha. Jednoho dne, vypravuje kronikář Stolle, sešlo se jich v Niklashausenu na 70.000; mnozí sedláci přinesli obětní svíce mnohdy tak veliké, že je sotva tři neb čtyři mužové unesli. I z horlení proroka proti nádheře a marivosti v oděvu, proti zlatým nákrčníkům, hedvábným šatům a nositým střevícům souditi lze o blahobytu sedláků. O sedlácích elsaských píše Wimpeling: »V naší krajině a mnohých částech Německa sedláci bohatstvím zbudněli a zpyšněli. Znam sedláky, kteří o svatbě svých synů neb dcer neb o křtinách takový vedou náklad, že by za to mohl koupiti dům neb stateček s malou vinicí. Při své zámožnosti plýtvají často pokrmem a oděvem a pijí drahá vína.

Co o hodech a svatbách frankských sedláků slyšet, stejně svědčí o hmotném blahobytu. O sedlácích korutanských praví Unrest ve své rakouské kronice k r. 1478., že nejlépe daří se sedlákům. To se poznává dle toho, že nosí lepší šat a pijí lepšího vína než jejich páni. Ne darmo stalo se r. 1497 na sněmu Lindavském a na více následovných sněmích usnešení, »aby obyčejný sedlák a řemeslník v městech a na venkově nosil šaty jen ze sukna, jehož loket stál by přes půl zlatého; též neslušno jich ženám a dětem nositi zlata, perel, aksamitu, hedvábi a šatů vyšívanych.«

K nádheře v šatstvu družila se husto i drahá kuchyň. »Proto, že sedlák pracuje,« čteme v knize o plodinách, »ať také jí hojnou stravu; ale že často jí masa všeho druhu a

ryb, chleba a ovoce, a pije vína nestřídmě, to nelze chváliti. Jinak se klade strava sedláckova za nejzdravější.*

Nádenníkům, pacholkům a děvečkám dařilo se na sklonku středověku poměrně lépe než sedlákům samým. Měliť dle souhlasných zpráv od konce 14. až do prvního desetiletí 16. století tak značnou mzdu, jako nikdy dříve ani později.

Na dolním Rýnu mohl dělník při stravě pracující za mzdu 6 dnů si koupiti: čtvrt korce žita, 10 liber masa vepřového neb 12 liber telecího, šest velkých konev mléka, dvě otepě dříví, a za 4 neb 5 týdnů zbylo mu kromě toho ještě peněz na obyčejný oděv, 6 loket plátna a pár střevíců.

V Cáchách vydělal si dle zpráv z konce 14. století nádeník za pět dní ovci, za sedm skopa, za osm vepře a za jediný den skoro dvě husy. V Augsburku obnášela v 15. věku obyčejná mzda denní tolik, co stálo 5—6 liber nejlepšího masa: v laciných letech mohl si dělník za denní mzdu opatřiti libru masa neb 7 vajec, čtvrt hrachu, máz vína a potřebný chléb, kromě toho zbyla mu ještě skoro polovice příjmu na byt, oděv a jiné potřeby. Podobně zní zprávy z Rakous. Tak udává se v účetní knize probošta v Klosterneuburku, jenž klášter od r. 1485 do 1509 spravoval, denní mzda dělníka 12 denárů kromě stravy, kdežto libra hovězího masa stála 2 denáry a pár obyčejných střevíců 16 denárů, od ušití spodků se platilo 10 a za selský kabát 24 denárů.

V mnohých krajích, kde dělníci ke stravě pracovali, vydán zvláštní řád, jakou stravu a mnoho-li nápoje mají dostávati.

»Každý nádeník, ať pracuje na poli neb jinak,« čteme v nařízení mohučského arcibiskupa Bertholda z Hennebergu pro své statky při Rýnu, »obdrží ráno polévku a chléb, k obědu silnou polévku, dobré maso a zeleninu, a půl džbánu obyčejného vína, k večeři maso a chléb, aneb silnou polévku s chlebem.« Podobně nařídil číšník Erasmus z Erpachu r. 1483: »Všickni najatí nádeníci, jakož i robotníci, pacholci a děvečky mají pro obyčej dostávati dvakráte denně maso s přívarem a po půl džbánku vína, vyjma dny postní, kde mají dostávati ryby neb jinak živná jídla. Též mají se všickni, kteří po celý týden pracovali, v neděli a ve svátek po mši svaté a kázání slušně

vyčastovati. Ať se jim dá s dostatek masa a chleba a půl velkého džbánu vína; o velkých svátcích i dostatek pečeně. Též se jim má na cestu k domovu dáti velký bochník chleba a tolik masa, co dva potřebují na oběd.« Dle domácího řádu bavorského hraběte Jachyma z Oettingů († 1520) měli nádeníci a robotníci a čeledínové při hospodářství tuto stravu: »Ráno polévku neb mléko; v poledne obyčejně čtvero jídlo: polévku, maso s omáčkou, zadělávané maso, zelí neb jinou zeleninu; k večeři trojí jídlo: polévku a maso, řepu s masem neb zadělávané, zeleninu neb moučné jídlo.«

Ještě silnější byla strava služebných a dělníků v Sasku, jak souditi lze z řádu zemského, vojvodami Arnoštem a Albertem vydaného: »Dělníci a sekáči ať se spokojí, dostanou-li kromě mzdy své dvakrátě denně, v poledne a večer, po čtveru jídle: polévku, dvojí maso a příkrm; ve dny postní (kde bylo jen jedno nasycení dovoleno) patero jídlo: polévka, dvojí ryby a dva přívary.« Maso bylo potravou tak obyčejnou, že to za známku chudoby považováno, jedl-li kdo pouze jednou týdně neb špatné maso. Poměry počaly se zhoršovati již k r. 1533., kde bavorští stavové krajští se usnesli: »aby k tomu hleděno bylo, aby prostý člověk denně (jednou) mohl masa požívati, a kromě toho ještě se občerstviti, a v hospodách mohl maso dušené a pečené dostati. K vůli nutnosti a všeobecnému dobru má se každý po dva neb tři dny (v týdni) masitých pokrmů zdržovati; žádný hospodský nemá kromě obyčejného času (oběda a večeře) maso neb vařená jídla podávati, nýbrž toliko sýr, chléb a ovoce.

Obmezená spotřeba masa od polovice 16. věku byla významným příznakem smutné změny poměrů rolnických a společenských v Německu; mzda pracující třídy klesla proti době 1450—1500. o polovici, maso, dříve obecnou stravou chudého lidu, stávalo se čím dále tím více jen pochoutkou boháčů. Jako nádeník, stejně dobře měla se vůbec i čeleď během 15. století. Na saském zámku Dohna měl na příklad mimo byt a stravu: pacholek ročně na penězích 9 zl., oslař 7 zl. 4 groše, děvečky u dobytka 3 zl. 12—18 grošů, a to za doby, kdy krmný vůl stál 3—4 zl. V okresu drážďanském měla kuchařka

kromě bytu a stravy ročně 7 zl. a 4 gr., kuchtik 2 zl. 10 gr., pasák vepřů 4 zl., tedy tolik, co stál krmný vůl neb 20 ovcí.

Strava byla všude tatáž co dělníků, s nimiž čeládka společně jídala. Že kromě hojného masa i požívání vína bylo obyčejem, vysvítá z poznámek domácích kněh.

V řádu čeledním v Königsbrucku jest předeepsáno, že pacholek, který za včas nepříjde k večeři, nemá již dostati masa a vína. Dle řádu dělnického pro Oppenheim a 4 okolní osady měl každý dělník v létě dostati denně máz vína, a ne více, v zimě a na jaře měl se spokojiti $\frac{1}{2}$ neb $\frac{2}{3}$ mázu. Vůbec platilo požívání vína k nutným denním potřebám obyčejného člověka.

Srovnajme s tím živobytí přednější řemeslnické rodiny za dnešní doby, jak nám je noviny krejčovské vykazují: A) Potřeby tělesné: chléb 2 zl. týdně, strava pro otce, matku a 4 dítky u věku 4—14 let denně 60 kr. činí týdně 4 zl. 20 kr., polévka ráno denně 6 kr., tedy týdně 42 kr., světlo a teplo průměrně 95 kr., prádlo 33 kr., k tomu potřeby domácí, oděv a jiné potřeby, činí týdenní vydání dle uvedeného rozpočtu 13 zl. 35 kr.

Kolik však jest rodin dělnických, které ani tolik nemohou vydati, ba jichž příjem měsíčný sotva této výše dosahuje!

Srovnáme-li s touto hojností ve výživě (v době středověku) dnešní potravu všech našich tělesně neb duševně pracujících tříd, nebylo by nám zajisté hrůzného výbuchu se obávati, kdyby se podařilo nynější bídu za hojnost středověkou zaměnit, a to tím méně, ano kromě této panovalo společenské zřízení a velká osobní svoboda.

Jaké jsou dnešní poměry výživy u stavu rolnického, podotkli jsme dostatečně v hlavě 2. Kapitalismus odjímá rolníkovi pozemek a strojí mu porobu. Netřeba nám tuto opakovati, že nikterak není úkolem naším, soustavy monopolistické se zastávati, tím méně ji snad pro budoucnost opět za platný lék odporoučeti. Co minulo, nevrátí se již, časové, lidé a potřeby se změnily. Přežilé ideje nemají žádné budoucnosti leč způsobem nepřímým: béřeme-li sobě z nich naučení a dáváme-li jim nový přiměřený tvar.

Přikročme nyní k liberalismu, oné soustavě, která nabyvši volnosti, mocí neodolatelnou veškery poměry života politického a společenského přetvořila, či vlastně pobořila.

Liberalismus vkročil na svět s vábivým heslem: **s v o b o d a**. Nechceme pochybovati, že mužové, kteří slovo toto na svůj prapor napsali, poctivě měli úmysly, aniž tajiti chceme, jak mocí kouzelnou působilo jeho prohlášení, povážíme-li skostnatělé a zdřevnatělé poměry monopolismem způsobené.

›Vazby, jakými monopolismus za staletí své vlády,« praví Marlo, ›uhnětené národy spoutal, staly se jim tak nesnesitelnými, že stůj co stůj chtěli je rozdrčiti, odpor proti staré nevolnosti tak vzrostl a břímě starého řádu stalo se tak obtížným, že lidský duch o velkém díle osvobození pracující bouraje hráze, které dříve sloužily k utlačení osobnosti, zapomenul postaviti jiné, jichž k ochraně osoby třeba.«

Proti pravdě těchto slov nedě se, tušíme, aspoň důvodně mnoho namítati. Během vypravování poznáme, že lidem po zboření starých mezí as podobně se vedlo jako našim prvním rodičům v ráji, kteří též za dobrého pána volili zlého, teprv pozdě poznavše, že by jim zdrženlivost lépe byla prospěla.

Dle nauky morálky jest to nejvyšší stupeň svobody, nemoci činiti zlého. Jest to ona mravní svoboda, jakou jen u Boha a v dobrém utvrzených nebešťanů spatřujeme. Obyčejná lidská svoboda ponechává možnost nakloniti se i k mravnímu zlu.

Kromě této mravní svobody, která zákonem přirozeným, zákonem božským a lidským (— pokud tento se zákonem přirozeným a božským se srovnává —) jest obmezena, známe ještě svobodu osobní, občanskou a politickou.

Žádná z těchto není a nemůže býti neobmezenou.

Obmezena jest jednak právem bližního, jinak povinností ochrany vlastního práva. Svoboda jednoho každého musí tou měrou býti obmezena, aby všem co největší míry svobody se dostalo.

Tato věta stojí sice v programu soustavy liberální, ale ani ostatní obsah ani provedení ve skutečnosti se s ní nesrovnává.

Chceme svobodu, ale spolu s ní pořádek, praví liberálové dnešní doby. Tomuto pořádku však rozumí tak, aby oni, jsouce

mocnější, všech výhod a prospěchu požívali, aniž by slabším buď zákonem buď mocí smělo se ku pomoci přispěti.

Liberalismus prohlásil kdysi úplnou, naprostou svobodu. V oboru náboženském dospěl však přece až k bezbožství a k stihání církve (katolické) v druhé řadě, ukázav takto ďáblovo kopýtko. Veřejně k Bohu a Kristu se hlásiti až doposud nedovoluje neobmezená liberální svoboda. Jménem svobody svědomí vede se proticírkevní (kulturní) boj klidně dále, a páni liberálové si ani tento odpor (zásady a jednání) za hanbu nekladou.

Jménem svobody politické svrhli vlády, vraždili mocnáře a sami se posadili do sedla, zřídivše továrnu zákonodárnou, která ani za dob absolutismu tak o překot nepracovala.

Pod rouškou svobody hospodářské prohlásili svobodu živností, zrušili veškeru organisaci a každého jednotlivce odkázali na sebe sama, aby v rozbouřených vlnách života vedl krutý boj o své bytí a nebytí, a to právě v době, kde nově vynalezenými stroji a vědeckými výzkumy úplný obrat ve výrobě nastával. A nic zlého netušící lid, zejména pak průmyslní dělníci, ač by právě toho potřeba společenského vedení závodů se jevila, nechali se rozptýliti a vrhali se vesměs do otevřeného jícnu hladového žraloka — plutokratie.

Žalostné následky liberalní soustavy podávají zbraň proti němu, a tu sluší nasaditi páku k jeho zničení: množství lidu, miliony ožebračených a vyděděných volají po obratu. Arci jest tu nápravy nezbytně třeba, ale od této samé nenadějeme se platné pomoci, pokud i svoboda mravní, náboženská a občanská nepozná mezi Bohem určených a své neobmezenosti se nevzdá.

Než zatím mluvmе pouze o tom, co říká bída lidu a zákon mravní hospodářskému liberalismu.

Prohlášení neobmezené svobody živností platilo nejprv řemeslnému, průmyslnému obyvatelstvu. Venkovnímu obyvatelstvu dána jest svoboda volného zacházení s pozemkem (volná dělitelnost a volný prodej) teprv tehdy, když po výbavě všecka povinná břemena vyplatilo a takto osamostatněné bohatý lov slibovalo.

Jednejme nejprv o svobodě živností průmyslných.

Skoro zároveň s politickou revolucí ve Francii — v Anglii poněkud dříve, v Německu, Rakousku a na východě později — počal převrat společenský. Věda učinila mnoho důležitých vynálezů a jala se při průmyslu jich zužitkovati. Vlivem vědy průmysl se povznášel a dospěl záhy k tak zvané soustavě dělení práce.

Rozumná správa dovedla zaměstnávatí mnoho dělníků a jimi velkých úspěchů nabyti, byť i nebyli velmi schopni a vyučení, jen když každý jistou zručnost v jedné práci si osvojil. Toho bylo tím více třeba, poněvadž postavené stroje nejobtížnější práci samy konaly, tak že přísluhující konal úlohu mechanického obsluhovatele, byť i ničemu nerozuměl. Tak změněny jsou v krátkosti všechny bývalé poměry cechovní dokona.

U zřízení nových závodů rozmnožen jest dosavadní počet pomocníků (tovaryšů), z čehož kynul značný prospěch.

Závody se rozšiřovaly a jsouce pod jednotnou správou, bohatě se vyplácely. Zjednány silnější stroje, a tu teprv jevíly se divy velkopřůmyslu.

Při novotě věci a nedostatku všeliké zkušenosti nenapadlo nikomu prohlédati, že prospěchy výroby ve velkém nepůjdou do nekonečna. Kdo jen mohl, rozšiřoval svůj závod, a vyráběl seč jen mohl.

Čím více kdo vyráběl, čím větších strojů užíval, tím lacinější byla arci i trhová cena výrobků.

Soutěž (konkurence) počala, a nabývala neslýchaných rozměrů. Liberalismus odklidil všechny hráze a meze, každému stejnou přiznává svobodu, a doufaje, ano tehdy pevně jsa přesvědčen, že vzájemná soutěž bude s prospěchem jak vyrábětelům i spotřebitelům.

Jak již zmíněno, působila první dobou blahodárně, neb tržba žádala a snesla tehdy zvýšenou výrobu. Avšak stejnou dobou počal společenský úpadek slabších. Kdo měl peníze neb úvěr na postavení strojů, kdo uměl zaměstnávatí větší počet dělníků, ten nutně předstihl své spoluzávodníky.

Tu osvědčila se moc kapitálu a stala se záhy tak výhradnou, že ani síla tělesná ani duševní nedovedla s ním závoditi. Sebe dovednější mistr neb pomocník nedovedl ničeho bez kapitálu.

Velkopřůmysl ovládal trh. Dělníkům, nemajícím potřebného kapitálu, nezbylo než vzdáti se samostatnosti a podrobiti se vládě kapitalistů. Výroba tovární kvetla; duševní činnost dělníků ochabovala, jelikož nežádáno na nich ničeho jiného, než jakési mechanické zručnosti, která při stále se opakující jednotvárné práci ducha umořuje a mladé dělníky otupuje.

Kapitalisté dosáhli prospěchu, že dělník, který toliko své práci v obsluhování stroje se naučil, byl na ně a na továrnu odkázán, a to tím více, jelikož za krátkou dobu bylo lze vycvičiti si náhradníky, kdyby třeba někteří dělníci se mzdou nebyli spokojeni. —

Nyní dospělo k záležitosti mzdy. Od té doby, co počala věc panovati osobě, kapitál člověku, dělí se průmyslné obyvatelstvo na podnikatele a dělníky. Jejich poměr vespolný záležel v nabídce a poptávce. Podnikatel smluvil se s dělníky o mzdu. Dostávali umluvené platy, vyšší, nižší, nikoli však podle ceny své práce. Hlavní výdělek připadl podnikateli, byl-li zároveň kapitalistou, jinak těm, kteří poskytli kapitál; každým způsobem vzrůstal kapitál a jeho moc, a mizela dělníkovi všecka naděje, že by dělník mohl státi se kdys podnikatelem.

Ale i mezi podnikateli musil nezbytně počet samostatných klesati, větší požíral menšího.

Z toho následovala podstatná změna poměrů jmění.

Kapitál stav se činitelem rozhodujícím, vládnul od té doby mocí nepřekonatelnou, a jako voda stéká se z pramenků a potůčků do řek a konečně do moře, tak splýval kapitál konečně do jedné ruky.

Dříve prohlašoval liberalismus, že svobodná výroba a všeobecná soutěž vše napraví. Při počátku průmyslového převratu zavládl poměrný všeobecný blahobyť, a tím dal se lid zaslepiti. Velkopřůmysl potřeboval dělníků, podnikatel hleděl předstihnouti podnikatele.

Jelikož vše se zakládalo na výrobě co největší, platili značnou mzdu, pro kterou ti kteří klesli s dřívějšího postavení, zapomenuli, že pozbyli svou samostatnosť. Bylať silná poptávka po silách pracovních, a proto stoupala i mzda.

Jiné zásady, než ony nabídky a poptávky, nechtěl liberalismus uznati. A tato stala se časem nejkrutější metlou na pracovní lid. Příliš záhy ukázala se lichost názoru o neobmezené výrobě. Toho zkusila i Anglie, ač její státníci skoro půl světa vydobyli, aby jen měli co nejrozsáhlejší tržiště pro své výrobky průmyslné. Nastala záhy potřeba výrobu obmeziti, čímž mnoho dělníků zůstalo bez práce.

Dělníkům, kteří neměli úspor, z nichž by v čas nedostatku práce mohli trávit, nezbývalo, než aby se nabízeli k práci za menší mzdu. Kapitál ochotně přijal podání dělníků, mzda klesala všeobecně, až konečně té míry dostoupila, kde dělník — a to jen onen, který měl skromné potřeby — právě jen svého života mohl uhájiti.

Od té doby nemá dělník kromě zásady svobody ničeho.

Nauka o svobodě člověka, dle níž každý má právo, o sobě, a silách svého těla i ducha rozhodovati, pracovati neb nepracovati, za tu neb onu mzdu, krásně sice se poslouchá, ale planost a lichost její dokazuje se prostou nutností, že dělník musí jísti.

Tato hmotná potřeba káže dělníkovi, aby práci svou při malé po ní poptávce za každou cenu nabízel, z čehož jen soustava bezcitného kapitalismu kořistí, zvláště jsou-li jeho zástupci oddáni mamonařství, neznajíce ani mravu, ani spravedlnosti, ani Boha. Jen zřídka, když se pracovních sil právě nedostává, aneb se jich na okamžik mnoho potřebuje, zvyšuje se mzda, ano jest tu i možno, že podnikatel platí nejen mzdu, ale celou hodnotu práce, někdy snad i nad ni platí, což však se stává pouze výmínečně, když snad běží o zničení nemilého soupeře aneb z podobné příčiny.

Poměr mzdy závisí nemálo od vzrůstání počtu obyvatelstva.

Nejprv toho málo dbáno, nyní se k tomu více hledí. Nechceme hádati se, zdali pravdivé jest udání, že za pravidelných poměrů obyvatelstva více přibývá, než výrobků hospodářských čili výživy. Z nauky této následuje prý samo sebou, že značná část dorostu nemajíc výživy dostatečné, zaniká, aby takto nastal přirozený a správný poměr mezi potravinami a obyvatelstvem. Jisto jest, že při množení se obyvatelstva nikdo

se neptá po poměrném rozmnožení výživy. Viděti to zejména u obyvatelstva průmyslného. Stoupá-li mzda, množí se sňatky, dělníci sebe i rodiny své lépe živí, dítek méně umírá, a tím se stává, že vzrůstajícím počtem dělníků mzdy klesají, nestalo-li se to již dříve nadpotřebnou výrobou. Zásadou nepopíratelnou, ode všech národních hospodářů uznanou, jest, že mzda trvale nikdy nepřesahuje nutné výživy, ale časem i pod tuto klesá. Tehdy počíná nouze řídití a poklízí mezi dělníky přebytnými, až konečně zase poptávka po silách pracovních převládne, mzda vystoupí, a tato hra se opakuje od začátku.

Nelze také zapírati, že podnikatelé zlatachtiví mnohdy vydatných používají prostředků ku snížení mzdy.

Vždyť mají velkou soutěž. Aby na menším zisku přestávají cenu svých výrobků snížili, toho hrabivost jejich nepřipustí, a proto šetří na mzdě stále ji snižující, jelikož dělník vůči tomu jest bezbranným. Tak stává se svoboda dělníkova holým posměchem svobody.

Nelze však také zapřítí, že mnohdy i poctiví podnikatelé nevědí si jiné rady. Ne oni, ale špekulace ovládá trh. Již Lassalle uvádí proti Schulzovi: »Obor hospodářský liší se od právnického tou nepatrnou okolností, že kdežto v oboru právnickém každý odpovědným jest za to, co spáchal, v oboru hospodářském naopak každý jest odpovědným za to, čeho nespáchal.« Špatně-li dopadla sklizeň bavlny na jihu, aneb vážne-li dovoz z jiné příčiny, pozbývá množství dělníků v Anglii, Francii a Německu práce a chleba. Nastane-li nějaká tíseň průmyslná neb peněžná, přeplněn-li na příklad trh cizím zbožím, klesá cena zboží, a závody zastavují práci pro nedostatek zakázky. Nově objevené bohaté doly stříbra neb zlata v cizích dílech světa a klesající takto cena drahých kovů, mění všechny smlouvy, ochuzující evropské věřitele a obohacující všechny dlužníky, kdežto zvýšená trvalá poptávka po stříbře v Číně a Japonsku může míti účinek opačný. Každý nový strojnický vynález, kterým se výroba zboží stává lacinější, ujímá více méně ceny hotovým zásobám téhož zboží a uvádí celé řady podnikatelů a obchodníků na mizinu.

Každá nově založená dráha zvyšuje cenu pozemků, domů a živností na jednom místě mnohonásobně, a způsobuje klesání jich na místě druhém.

Příčina jest prajednoduchá. V oboru právním vychází každý čin z osobní svobodné vůle, a pouze zákon jest obecným; v oboru hospodářském jest každý zjev výsledkem celé společnosti.

Tuto vespolečnost lze zapírati, ale nikterak odstraniti.

A jsou-li zřízení společenská, která této solidarity neuznávají a neřídí, přece tato solidárnost dále trvá, avšak mstí se za své neuznání surovou mocí živelnou, a provozuje osudnou hru s domnělou svobodou osamoceneného jednotlivce, jako míčem lidmi zmitajíc. Kde vládne osud, tam veta po svobodě jednotlivce.*)

Proti těm však, kteří nejsou podnikateli, obrací se netoliko osud, ale všecko. Podnikatelé hrají odvážnou hru, loterii, majíce aspoň možnost výhry; dělníkovi nekyne žádná naděje.

A přec drží se veškeren liberalismus zuby nehty zásady, že mzda se řídí poptávkou a nabídkou. Arciť nemůže ani jinak, jest to jeho základem, jeho zásadou, ale pak aspoň by měl přestat vychloubati se svobodou. Svoboda všecka přestává tam, kde s jedné strany jest hlad, s druhé kapitál společníkem.

Učitelé vědy socialní, jakkoli nerádi se odříkají liberalismu, přece uznávají nepřírozenost smlouvy pracovní. Dr. Gustav Schmoller**) praví, že svobodná, na libovůli založená smlouva dnes nevyhovuje, že opět bude třeba právních zřízení místo nynějších smluv. Dokládá sice, že tato zřízení budou prý pouhými pomůckami vychovatelskými (pro dělníky), které za čas stanou se zase zbytečnými. Zatím jsou podmínky předpokládané (zřízení právních) takové, že se jich nedočkáme, pokud hospodářský liberalismus potrvá. »Jest žádoucnó,« praví Schmoller dále, »aby dělník vládl nějakým jměním a měl vyhlidku, také jinde zaměstnání naléztí. Dělník má vědomě účastniti se v uzavírání vzájemné smlouvy . . zkrátka má-li smlouva pracovní státi

*) Schäffle: „Das gesellschaftliche System.“ Tübingen 1873. Str. 183.

**) Schäffle: „Das gesellschaftliche System.“ Tübingen 1873. Str. 183.

se základem trvalých poměrů, třeba jest, aby třída dělnická vykázała se vyšším mravním a rozumovým vzděláním, a lepším hmotným postavením, než posud.« Pod čarou podotýká spisovatel — jako by obával se vyobcování z kruhů liberálních — že nynější soustava mzdy ještě více desetiletí potrvá.

Čeho po této době očekává, a kde hodlá pak své vším právem (k zřízení právního poměru) potřebné podmínky vzíti, to, bohužel, nepraví. Nejsme tak pošetili, abychom všecko očekávali od času samého, aneb dokonce od mravního a rozumového vzdělání — jakkoli jinak ho ceníme. Zde jde o věc mocí; a kapitál nepovolí, pokud nebude přinucen. To chápou dělníci, a proto žádají nápravy od mocné společnosti státní.

Jelikož však stát nyní stotožňuje se s liberalismem, nenalézají sluchu. Následky toho jsou známy. Čím pevněji stát se přidržuje liberalismu, tím více šíří se komunismus, snad i anarchismus.

Bohužel podobá se, že naši liberálové to teprv tehdy poznají, až komunistické revoluci padnou za oběť.

Spravedlnost na nás žádá, abychom uznali, že liberálové již se různí a již v několik oddělení se rozpadli. Mluví se již na př. v Němcích o celo- a pololiberálech, o straně liberálně-katolické, staroliberální, liberální a pokrokové.

Jelikož neběží nám o náboženskou a politickou soustavu liberalismu, ale toliko o socialní, již arci dle pravidel křesťanské mravouky budeme posuzovati, postačí nám zjistiti různé odstíny uvnitř soustavy liberální. Strany a odstíny tím více se množí, čím více vzrůstá nespokojenost národů.

V táboru liberálním již jen spoléhají na klam a vyjednávání: klamně stavíce pořádek náboženský a politický v popředí a o ohrožení osobní svobody tlachajíce a při stálém se smlouvání krok za krokem v náhledech svých o úplné svobodě výroby povolujíce, jen aby pobouřené mysli upokojili. Ale nedaří se jim to. Slabá stránka liberalismu jest známa, jest to stránka socialní, a ze všech konců zaznívá přese všecko chlácholení hlas: «Klid se! Čas tvůj již minul.»

Když liberalismus vstoupil v život, zmocnil se státu, nazýváje ho právním státem, t. j. původem všeho práva.

Všecko, cokoli požívalo vážnosti, odklidil, i náboženství. Zmizelo právo historické, o právu přirozeném a božském nemluví se již. Co řekl liberalismus, to jest liberální poslancové, to bylo p r á v e m, a musilo se díti. To byl ten právní stát. V oboru socialním zavedl zmatek, prohlásiv ničemnou zásadu: Není socialní činnosti společnosti. Lidé jsou dle něho pouhé částice, žádná nesmí obmezovati se, žádné nemají překážky se klásti. Každý vydělává a vyrábí jak může. Tím děje se osobní zásluze přiměřené rozdělení statků. Schopnějšímu dostane se jich více, méně schopnému méně. A kdo neumí (neb nemůže) vydělati, pro toho není prostřeno na stole života, ten podléhá, ten zmizí z jeviště.

Že tato prostá soustava rovná se na vlas boji o život mezi zvířaty, netřeba ani doličovati, že materialismus, Darwinismus atd. mezi liberály hojných našel stoupencův, rozumí se samo sebou. On (liberalismus) také řádil právě jako lev mezi bezbrannými zvířaty.

V oboru hospodářském slabší zahynuli, trpěli aneb trpí posud nouzi, nemajíce naděje a možnosti, že by při nejlepší dovednosti bez kapitálu se povznesli. Následky toho jsme uvedli: zášť většiny pracovního lidu, které ani statisíci bodáků, ani množstvím vězení na stále nebude lze utlumiti.

V nesnázi té uchopili se liberálové polovičatých prostředků na odpomoc. Pololiberalové odtrhují se od strany chtějíce prostředkovati a vyjednávati. Ale srdcem přidržují se všickni plutokracie, dbajíce více nutnosti poměrů než vlastního popudu. Právnímu státu vytknuta nová úloha: aby šířil vzdělanost a blahobyť. Měl sice i na dále při ztrnulém právu, to jest, na přesně liberálním řádu pevně státi, ale zároveň i hmotného a duševního blaha dbáti. Tím není buď nic řečeno, aneb tkví v tom odpor. Skutečné právo nemůže blahu obecnému býti na ujmu a naopak. To však nevádí lidem toho rázu, kteří z jedné protivy v druhou upadají, tu chtějíce monopolismus

v jiné způsobě opět vzbuditi, tu v paupolismu*) prostředek pomocný proti výstřednostem liberalismu hledající.

Moci veliké domohli se (liberálové) v oboru politickém. Tu jsou zástupci tak zvaného lichého konstitucionalismu, který stále více utužiti se snaží, třeba se i za demokraty vydávali. Tu jsou sbory a skupiny dle zájmů k volbě oprávněné: zvolenci však jsou povinni považovati se za zástupce celku, nikoli však hájiti svých zvláštních zájmů. Tu se vyhlašují za liberály, přátele lidu, ale chrání se povolití lidu stejné volební právo: neb nejvyšší zásadou zůstává: hájiti strnulého práva, t. j. liberalismu, vlády jednotlivých tříd (nad druhými), plutokracie!

V oboru společenském má stát starati se o rozkvět vědy a umění, má rozšířiti svou péči o veřejnou bezpečnost, ano žádá se na něm, aby i k průmyslnictví, k hornictví a lesnictví zřetel svůj obracel. Ano, jak jsme posledního roku na vídeňské říšské radě viděli, i takových (liberálů) dosti, kteří by zaopatřování chudých a sirotků atd. ubohému státu na krk uvalili, ano někteří spřátelili by se i s ochranným clem, jestli jim na některém odvětví hospodářství zvláště záleženo. Za to však žádají úplné svobody živností soukromých, nechťejí ani slyšeti o průkazu spůsobilosti, jenž prý volnému rozvoji živností jest na závadu, ani o továrním zákonodárství a ustanovení dozorců, upravení mzdy a doby pracovní, zvláště pak chytají se stropu, jedná-li se o opětném zavedení nedělního odpočinku pro lid pracovní. Slovem: tušíme, že neukřivdíme těmto tak zvaným mírným liberálům, tvrdíce, že si upravují své zásady podle vlastní potřeby.

Jen co nám ku prospěchu neb ku škodě. My jsme lid. Stát má zakročiti, běží-li o to, něco zlého neb nemilého od nás odvrátiti neb z nás sniti, ale do našich záležitostí nemá se místiti. Jest to zákonem přirozeným, aby mocnější vládnul a slabšího vykořisťoval. Této zásady se držíme. Nikomu není

*) Paupolismus jest soustava hospodářská všeobecného socialismu, která zavrhuje kapitalismus, liberalismus, vůbec monopolismus a všecky výsady tříd společenských.

zabráněno, aby hleděl mocnějším se státi. Že my jimi (mocnějšími) jsme, a že druzí z této svobody nemohou těžiti, jejich jest vinou. Naším heslem jest svoboda, a svoboda nade všecko.

Tak asi mluvil by, ano musil by mluviti mírný liberál, kdyby chtěl býti upřímným. Podobá se, že o výbornosti této soustavy jest přesvědčen, an stará se pouze o sebe. A kdo jest liberálním? Burgeoisie (bohaté měšťanstvo), plutokracie, která vládne vším bohatstvím, má veškeru moc a všechna práva.

»Ač liberálové,« píše Marlo, »zasady své ještě v nižádné zemi úplně neprovedli, jsou učiněné již pokusy přec dostatečným důkazem neprospěchu jejich snah. Chtěli uvolniti práci, a podrobili ji jhu kapitálu; chtěli rozpoutati všecku pracovní sílu, a uvrhli ji do pout bídy a žebroty; chtěli uvolniti nevolného rolníka od hroudy, a zbavili ho skoupením pozemků půdy, na niž stál; chtěli všeobecný blahobyt společnosti, a způsobili nedostatek s jedné, přebytek s druhé strany; chtěli zásluhu poctiti, a ponížili ji za otrokyni majetku; chtěli zrušení všech monopolů, a na místo nich postavili velkomonopol kapitálu; chtěli odstraniti války mezinárodní, a zatím roznítiti válku občanskou; chtěli sprostiti se státu, a rozmnožili jeho břemena do nekonečna; chtěli, aby vzdělanosť stala se společným majetkem všech, zatím ji učinili výsadou bohatství; chtěli společnost přivésti na nejvyšší stupeň mravnosti, a zavinili mravní nákazu, slovem: chtěli neobmezenou svobodu, ale zplodili nejhnusnější porobu; chtěli opak všeho toho, čeho skutečně dosáhli, podavše takto důkaz, že liberalismus v celém svém rozsahu není nic jiného než mam a klam.

b) Komunismus.

Není soustavy hospodářské, která by liberalismu byla tak nenáviděnou a až do duše odpornou, jako jest komunismus. Lidé sice nevolí nyní vždy přesných a správných pojmenování, a stává se nezřídka, že socialismus s komunismem, socialní demokracií ano i s republikou se stotožňuje.*)

*) Rouher. „Grundlagen d. Nationalökonomie,“ Stuttgart 1873. St. 155.

Dobrácký peciválek, jenž cosi zaslechl o zamýšleném rozdělení hmotných statků, strachuje se i ve snách, aby nepřišel kdys nějaký trhan do jeho klidného obydlí a nechtěl z ničeho nic takové rozdělení provést. Čtenář novin obává se zrušení vlády a dynastie krve a vraždy, neb v podstatě jsou všechny strany socialní: anarchisty a nihilisty. Tak aspoň to novinářští zastanci liberalismu nabulíkovali.

Budoucnost bude jednou přísný soud pronášeti o našich tak zvaných dobře smýšlejících vzdělcích, proto že v době vážné změny soustavy hospodářské ani pravého stavu věci nepoznali a pohádkami zastrašiti se dali. Jednajíce tuto přede všemi stranami socialistickými obšírněji o k o m u n i s m u, ohrazujeme se proti dětinskému náhledu, jakoby tato soustava směřovala k zabavení a rozdělení majetku, jehož pošetilci dlouho se děsili. Jsouť zajisté lidé, kteří by stávající peníze rádi krátce rozdělili; ano kteří to i provozují, není-li Wertheimovka dosti pevnou; ale to nejsou socialisté a komunisté, to jsou zloději a lupiči.

Těchto bylo, když se nikomu o socialismu ani nezdálo, a těch bude vždy; s těmi však nemá soustava socialistická co činiti. Musíme si zvykati napsati na vrub stran hospodářských i takové živly, které proti vůli chytají se šosů jejich. Souhlasíme úplně s napomenutím Schöfflovým,*) aby raději nemluvil o socialismu, kdo ho nezná, leč z nesouvislých vět a z převrácených posudků.

Komunismus jest jednou stranou, jest druhem socialismu. Pojmenování socialistů sluší všem paupolistům, to jest všem těm, kteří se staví proti kapitalismu, liberalismu a vůbec proti monopolismu. Pod praporem socialismu nalézáme i socialisty křesťanské, neb socialismus není, aspoň nemusí býti beznáboženským. Všecky tyto různé strany vedou boj o zlepšení postavení lidu, kteří odstraniti chtějí běžné příhody, že na příklad člověk v bytu sklepním při nejlepší vůli pracovati hlady mře, kdežto druhý v nejkrásnějším bytu promrhá statisíce s nevěstkami, a v druhém poschodí opět jiný se zastřelí proto,

*) Schöffle, „Quintessenz des Socialismus.“ Gotha 1877.

že již mnoho užil, a cítí se neschopným k dalšímu jídlu a pití. Uvádíme tyto křiklavé nesrovnalosti, ne snad že by nám to rozkoš působilo bolavých ran společenských se dotýkati, ale že ve skutečnosti se dějí. Socialních demokratů, republikánů atd. tuto si nevšímáme, jsouť to strany politické, na mnoze lidé svedení, kteří rvou se o hubenou kost ústavních paragrafů, kterou jim liberální tlučhubové předhodili, kdežto kapitál čím dále splývá do jedné kasy, pro kterou lidu jest pracovati. Spůsob vlády se socialismem nesouvisí, a jest tedy stíhání socialistů vládou kteroukoli vlastně věcí nespravedlivou, leč by se vláda stotožňovala s panující třídou, a cítila se povinnou ji chrániti. Ale pak stává se vláda taková nepřátelskou proti lidu, čehož by se měla vystríhati. Socialismus srovná se s královstvím, zejména s dědičným, historickým, má-li toto jen poněkud pravý názor o svém povolání a úkolu. Král, jenž vyrovnává, spravedlnost koná, který loupežnictví hospodářské stejně zamezuje jako obyčejné, ten nalézá v socialistech svou největší a nejjistější oporu. Avšak i v říších volebních, republikách může socialismus dobře obstáti.

Zdaž i komunismus? Uvidíme. Komunismus jest v základní své myšlence soustavou socialistickou, která na místě kapitálu soukromého chce postaviti hromadný. Tu a tam často slyšeti neb čísti, jakoby komunismus vš e c k n o o s o b n í vlastnictví chtěl zrušiti, ale názor tento není vůbec správný. Ovšem i těch jest dosti, jenž nižádného osobního vlastnictví a majetku neuznávají, ale jsou též jiní, kteří jen kapitál k v ý r o b ě potřebný v hromadný majetek přeměnití chtějí, nikoli však kapitál k spotřebě (živobyti) určený. Jednáme tu o komunismu obšírněji proto, že tato soustava jest nejvíce vyvinuta, i vědecky opodstatněna, dále i z té příčiny, že nauce křesťanské přímo odporuje a od církve i zavržena jest. O ostatních soustavách socialistických a jich nejdůležitějších návrzích opravných zmíníme se příležitostně jen všeobecně, posvítíce sobě, byť ne i na jejich prospěšnost, tož na jejich poměr k mravovědě.

Skončili jsme předešlou kapitolu všeobecným srovnáním, co liberalismus obmyšlel, a čeho dokázal.

Přejmež, témuž spisovateli*) předkem slovo o komunismu, praví: »Komunisté chtějí práci usnadniti a hračkou ji uděliti, zatím zdvojnásobují břímě její přidavkem nucení; chtějí co nejvolnější rozvoj všech sil, zatím je činí bezděčnými částkami stroje; chtějí každého oblažiti rozdělením statků přírody, až stálým dělením všickni jsou skráceni; chtějí blahobyť společnosti, a uvrhují tutéž v bídu a záhubu; chtějí zásluhu uznati a poctiti; zatím však ji činí otrokem surové moci; oni se snaží o zrušení všech monopolů, a dávají výsadu lenosti a neschopnosti; rádi by odstranili války mezinárodní, a zatím provolávají válku občanskou; horlí proti všemu nátlaku se strany státu, a sami zakládají hotové robotárny; snaží se učiniti vzdělanost všem přístupnou, a zbavují všech prostředků k tomu: chtějí společnost povznésti na nejvyšší stupeň mravnosti a hledají rozkoš v nemravnosti; slovem řečeno: chtějí nejdokonalejší rovnost a způsobují největší nerovnost; dosahují opak všeho, po čem touží, t. j. komunismus jest právě tak jako liberalismus holým nesmyslem a na prosto nemožným.«

Tak soudí též spisovatel, který málo stran dříve o témž komunismu se vyslovil »Komunismus jest daleko krotší povahy než liberalismus a chce jen svobodným přesvědčením platnosti nabyti. Rovněž čítá strana komunistů mnohem více lidumilných povah, než liberalní, a bez upřílišení můžeme tvrditi, že lidumilnost vůdců komunistických (Cabeta † 1856 a Owena † 1858) byla mnohem větší, než se jejich povrchní posuzovatelé domýšlejí. Jest to základní známkou povahy obou stran, že u liberálů převládá činnost rozumu, u komunistů činnost srdce — rozdíl to, který se nám ve zvláštnostech jejich idealů společenských patrně jeví. Ostatně nezáleží při ocenění právního názoru na názorech, jaké měli jeho původcové, o způsobu, jakým se má v život uvést, ač dle svědectví dějin, ještě žádná idea bez krvavých bojů platnosti a trvání si nezjednala. Liberalismus dobyl své nynější vlády mečem, že i komunismus přese všechno mírné smýšlení svých původců touže cestou si hodlá zjednati průchodu, o tom svědčí zřejmě nejnovější události.«

*) Marlo, str. 335. „Untersuchungen.“ Kassel 1850.

Pokročili jsme dnes o tři desetiletí; komunisté se rozmnožili, v Paříži měli příležitost podati důkaz své schopnosti k vládě čili správě, a ač při zkoušce špatně obstáli, přece nechtějí od svého záměru upustiti.

Poněvadž by společnost zavedením komunismu škodu vzala a postavení dělníků se nezlepšilo, jest na nás nejen dokázati, že komunismus jest nemožným, ale že jest i hospodářsky škodlivým a mravnosti na úkor.

Komunismus, jenž by též aequalismem (soustavou rovnosti) mohl slouti, prohlašují mnozí spisovatelé za důsledné vyvinutí liberalismu, ano za jeho syna.

Že jest důsledným provedením společné zásady, souhlasíme, synem však není, an by syn byl starší otce, neb aspoň stejného s otcem stáří.

Liberalismus a komunismus jsou různorodí, jsou to dva směry, které proti společnému nepříteli, monopolismu, boj podnikly. Liberalismus měl zřetel hlavně k osobní svobodě, chtěje ji všech pout zbaviti, kdežto komunismus obracel zraky své k náramné nerovnosti společenských tříd, a proto zvolil rovnost svým heslem.

Liberalismus se dovolával svobody, komunismus rovnosti. Sloučením obou hesel mělo dle domnění blouznivců nastati bratrství, k němuž však nikdy nedošlo, neb liberalismus drží se vždy jen svobody. On či vlastně jeho stoupenci utrpěli by rovností ztrátu. Velkou moc a všeovládající svůj vliv děkuje liberalismus příznivému postavení svých přívrženců, kteří skoro vším majetkem vládnou a všecken kapitál ve svých ohnivzdorných a nedobytných pokladnách opatrují, a jen těm, kdo s nimi drží, kus chleba neb zaměstnání z milosti udělují.

Idea komunismu jest prastará. Nechceme dopustiti se chyby jiných vrstevníků uvádějících na obranu komunismu příklad prvních obcí křesťanských, mnichů thebaiských a jiných společností klášterních vůbec, příklad to úplně nepřipadný.

Tyto společnosti mohly trvati proto, že byly malé, a řídily se zásadou opačnou než komunismus.

U nich neměly statky pozemské žádné ceny, a záslužnějším bylo iich se odříkati; ony nežádaly sobě požitků,

ale závodily ve strádání, žily v bezženství, nezávidíce sobě chatrné stravy kořínkův a zelin.

Zcela jinak smýšlí komunisté. Ti nechtějí o zapírání se ani slyšeti, ale chtějí užívatí všech rozkoší pozemských, bezženství jim nevoní, ale radosti života rodinného; oni si přejí stejného s třídami monopolistickými podílu v požitcích, za to však vidouce nutnost výroby a práce vůbec, chtějí také rovnost neboli společnost v práci. Všickni lidé mají býti rovnými.

Stejná břemena, stejná práva, stejné práce, stejné radosti a požitky.

Ač si zajisté chudina všech dílů světa povždy stejných (se zámožnými) požitků přála, vznikl první výklad komunistické literatury teprv v 16. věku, a to v Anglii.

Původcem náhledů komunistických se tam klade katolický mučeník Tomáš Morus, jenž byl sťat na rozkaz krále Jindřicha VIII. r. 1535.

Roku 1516 vyšel spis »Utopia,« v němž líčí se šťastný ostrov Utopia, čítající 1¹/₂ milionu obyvatelstva, máje ústavu demokratickou a zřízení komunistické.

Tito Utopiané jsou arci velmi šťastní lidé, nemají žádného soukromého jmění, pracují 6 hodin denně, své výrobky odvádějí do společných tržnic, kde se vládou dle potřeby rozdělují neb vyměňují. Všickni mají stejný oděv, společné stravování, žení se záhy atd. Nemají-li na ostrovu dostatku místa, neb nestačí vyrobiti potřebných potravin, odesílají přebytnou část obyvatelstva pryč, aby se jinde usadila a stejně blažené živobyetí si zařídila. V knize dá se to vše velmi krásně vylíčiti a spraviti, tak že bychom se skoro zamilovali do těchto Utopianů, kteří se nesváří, drží na posvátnost manželství, jsou nábožni atd.

Po tomto prvním románu o státu komunistickém vyšlo jich brzo více s většími menšími sice změnami, ale stejnými zásadami. Italský mnich, dominikán P. Campanella, vymyslel a líčil město na slunci (r. 1620).

Gracchus Babeuf (odpraven r. 1797) vydával časopis »Národní tribun,« jímž se snažil tyto ideje z románů převésti ve Francii ve skutečný život. Angličan R. Owen učinil praktický pokus (zavedení komunismu) ve své továrně, což se mu za

okolností zvláště příznivých také podařilo a mnoho hluku natropilo. Když však chtěl zásadám svým zjednati všeobecného rozšíření, potkal se s nezdarem. Měl též velké půtky s věřícími křesťany, poněvadž nedbaje křesťanské nauky, jen přirozené náboženství hlásal a směle prohlásil, že všecko zlo na světě jen od bídy a špatného vychování pochází. Náboženství křesťanské bylo mu pověrou. Ve vzhledu společenském horlil pro zrušení měst a živností z povolání, každý člověk měl i ve svých pracích míti příjemnou rozmanitost a změnu.

Francouz Cabet podal své komunistické názory opět v románu: »Cesta do Ikarie.« Nechtěl však uváděti je v život moci, ale přesvědčováním. Proto měl soukromý majetek ještě 50 let potrvati, pak teprv blahý komunismus nastati, jaký barvami živými v Ikarii líčí. Částečně jest nám i hraběte St. Simona, pak Enfautina, Fouriera a Bezarda ke komunistům čítati, ač jejich soustava má více náboženský či vlastně beznáboženský základ. Tito mužové přivedli komunismus do špatné pověsti; neb Enfautin a Fourier hájíce emancipaci žen ohrožovali poměry rodinné, Bazard konečně zapíral dědičné právo. Odtud strach majetných tříd ze všeho, co komunismem sluje.

Opakujeme tuto, že soustava komunistická nesměruje nutně k rušení vlastnictví a rodiny, ano že právě šlechtetnější zastanci nežádali, aby obé bylo odstraněno, nébrž všem přístupným učiněno.

Dovolíme si tuto podati úsudek Schäfflův *) o komunismu: »Lidé, jenž si ani práce nedají, aby komunismus dle pramenů studovali, jsou obyčejně s jeho vyvrácením brzy hotovi. Odbyvají ho vtípkováním a všeobecnými průpověďmi. Tu slýcháme, že komunisté nepřátely jsou všeho náboženství, chtějíce život lidský pouze lidským rozumem řídit, že jsou humanisty.**) Avšak to se nesrovnává s pravdou; Cabet na př. věřil

*) Kapitalismus und Socialismus. Tübingen 1870, str. 196.

***) Humanisty vůbec slovou učenci, kteří stavíce za vzor vzdělanost starých národů, zejména Řeků a Římanů, s touto vzdělaností vsáli do sebe i názory pohanské — protikřesťanské z učených spisů pohanských mudrcův.

v jediného Boha Jestli mezi liberály tolik materialistův a humanistů dle přesvědčení a jednání, jako mezi komunisty. Vůbec slušelo by při otázce socialní odvyknouti nezpůsobu vždy se tázati: »brachu, jak smýšlíš o náboženství?«

Praví se dále, že všickni komunisté smýšlejí nekřesťansky. I to jest zcela nepravé. Neb komunismus, pokud se potkal se zdarem, byl ryze křesťanským, a základní zásada o rovnosti, a hlavní snaha vychování socialistického: vštípití lásku k bližnímu jsou veskrz křesťanské, více křesťanské než shánění se starých stavů po výsadách, a než hrabivost aristokracie. Dle jiných jest prý komunismus planým honěním se za požitky a holým materialismem. I to jest liché. Byť i někteří leniví proletáři snili o pečených holubech, kteří v budoucím komunistickém státu jim zrovna do úst litati budou, zůstává přece pravdou, že ti, jenž komunistické zřízení zosnovali, až příliš proti lidské přirozenosti naléhali na skromnost a střídmost. Babeuf a Owen chtěli právě z té příčiny vilnost kapitalisticko-liberálních měst z kořene vyhladiti. Spartanský komunismus nebyl zajisté, dle vypravování Platonova, společností břichopáskův, a černá (zasmažená) polévka, která byla společným jídlem všech Spartanů, nebyla dle zprávy Plutarchovy u labužníků starého věku velmi oblíbena. Tu panuje u našich milionářů a jejich manželek zcela jiná požívavost než u komunistů. Péče o zájmy ideální (vědy a uměny) nemá sice u Babeufa místa; za to však u Platona, který mudrcům vykazuje přední místo; podobně Cabet a Owen.

Ani ze závisti nelze komunisty právem viniti; kdo sám výborné máje vlohy jako všickni velcí komunisté počínaje od Platona, apoštolů a Tomáše Mora až do Owena k nižším se skloňuje, ten nezná bídné závisti. Že by mnozí ze závisti ke komunismu se přidali, může pravdou býti. Ale závisti nalezneme i u nohsledů liberalních míru vrchovatou. Ani ta častá výčitka, jako by komunismus směřoval k zrušení rodiny a všeho vlastnictví, není správnou. Ne všecken majetek, nýbrž jen soukromý majetek zrušuje, společný majetek obce a původních rodin chce co nejvíce ustáliti. Jednotného manželství nechce porušiti, ale naopak chce vymítiti nešvar, aby při slučování

sňatku jen měsíc rozhodoval. Divoké manželství neboli svobodu lásky chtějí komunisté zameziti. Bohatí liberálové doby nynější, kde vilnost úžasně se vzmahá, a pohoršení a cizoložství jsou na denním pořádku, nemají zajisté komunistům ničeho vyčítati. Morus, Cabet, Owen zajisté nejsou stoupenci společenstva žen. Arci by dnešní poměr dítek k rodičům doznal veřejným vychováním podstatných změn.

Také výtká, že komunismus vede k otroctví a jest pouze záporným, není odůvodněna, zvláště vychází-li od výsadních starých tříd neb od liberalismu. Ovšem odpírá komunismus, jako každý nový směr časový, oprávněnost nyní stávajícího řádu, právě tak jako křesťanství neschvalovalo otroctví, jako feudalismus stavěl se proti dřevní svobodě lidu, království proti šlechtě, liberalismus proti feudalismu a absolutismu samovládců. Sám o sobě podává komunismus bohatě kladných návrhů ku zřízení společnosti, mnohem více než liberalismus se svým jalovým pojmem o státu. Právě tato rozmanitá hojnost (v návrzích) jest slabou stránkou komunismu. Ve svém boji proti liberalismu má hlavně namířeno proti nepřímému otročení pracovního svobodného lidu, který s liberálním právem se nesrovnává.

Podobně jako Schäßfle smýšlí též Marlo o komunismu. Nestojí sice nikterak na stanovisku komunistickém, ale oba jeví k němu jakousi přízeň, uznávajíce, že skutečně neblahé poměry již více šlechetných duší přivedly ke komunistickému blouznění. Tím se liší od oněch křiklounů, jenž přívržence této soustavy vesměs vyhlásili za kruté lupiče, kteří se o majetek pohodlných občanů chtějí dělití a z práce pilných těžití atd. Takové smyšlenky nemají místa v soustavě komunisticko-socialní. Tato stanoví pouze stejnou práci a stejné požitky.

Takové pitomé domněnky tedy nesvědčí proti soustavě této, nýbrž zkrátka nemožnost provedení staví se jí dle výkladu Schäßflova a Marlova v cestu, a ještě více ta okolnost, že nedovede všem stížnostem odpomoci. Nemajíť všickni lidé stejné síly a chuti k práci. Povinnost stejné práce jest tedy nepřirozena, a nelze ji provéstí. »Pravé vyrovnání a doplnění

nerovností společným obcováním (na př. v rodině. P. překl.) bylo by zrušeno, kdybychom každého dle stejného lokte měřili,« praví Schäffle.

Těž zásada, že všickni lidé mají stejné potřeby, nezakládá se na pravdě. Netřeba tedy všem jednotlivcům uložiti stejnou práci, která mimo to jednoho stojí více, jiného méně námahy, jednomu jest milá, jinému se hatí.

Kromě toho jest přirozená výživa na zemi obmezená — čehož komunisté rádi opomíjejí; — a, ač nejvyšší míra výtěžku ještě není dosažena, přece nedá se dle potřeby zvýšiti. Jen Thiers*) odvážil se proti komunismu bouře k výroku, který mírně řečeno povrchním, pošetilým a směšným nazvati dlužno. Praví: »Vzroste-li obyvatelstvo jedné země, přikročí se k vystěhovalství, a kdyžby i celá země již byla zabrána, dá se výnos země zvýšením plodnosti půdy zdesatero-, stero-, ano tisíceronásobiti. Proto pryč se, všemi dětinskými obavami, které před zdravým rozumem jako mlha na slunci se rozplývají.«

Jest nám potěchou, že tato nemotorná, drzá slova nalézají se v knize [věnované obraně liberalismu, oné soustavy, která jen k mámení a vykořisťování lidu jest vymyšlena a v život uvedena.

Tedy výnos desatero- až tisíceronásobný! Jak by lidé byli rádi, kdyby mohli výnos jen zdvojnásobiti!

Arci pokud vidíme ještě kus půdy nevzdělané, neb nedostatečně připravené, dotud lze nepochybně výnos její zvýšiti. Ale nezapomínejme na zákon o vzrůstání obyvatelstva, o němž jsme se již zmínili, a k němuž se opět vrátíme. Pomysleme si komunistickou obec, v níž panuje úplná rovnost a svoboda, v níž z počátku — jak připouštíme — panuje lepší poměr a spokojenost, kde jednotlivec nemá žádných starostí, an všecky přenechává společnosti, v níž mu dítky nejsou břemenem, poněvadž se společně vychovávají, a zajisté uznáme, že pakli pudu pohlavnímu úplně se povolila uzda, množili by se dle nepěkného výroku Mirabeaua lidé jako králíci. A tu by zajisté

*) Das Eigenthum 1848.

nadešla doba, kde by poměr mezi výživou a lidmi základně byl porušen: Nouze stala by se všeobecnou, a úkolu komunismu, jemuž k vůli mnozí vzdali se soukromého majetku, práva dědičného atd., nebylo by dosaženo.

Komunismus nás ani z bídy nevytrhne, ani bídy neuchrání.

K těmto úvahám se druží ještě jiné, které nás vedou k stejnému výsledku a přesvědčení. Lze sobě mysliti druh společenského obchodu, o čemž později pojednáme, — společenstvo lidí stejného odvětví průmyslného, neb i rolnického, kteří svůj závod společně obstarávají, a výtěžek stejným dílem rozdělují, avšak nelze si pomysliť celou společnost, celý národ neb stát, kde by se práce dala vyměřiti, předepsati, a výrobky stejným dílem rozdělit, vyměnit atd. Všecka radost, všecken požitek, jaký každý mívá z práce, kterou sám dle své náklonnosti si zvolil, by přestaly, neb stát komunistický nebyl by s to, aby vedle potřeb i k náklonnosti svých občanů přihlížel. Považme dále hejno úředníků k rozdělení prací a výrobků nutně potřebné, ať již mají jméno jakékoli. Zajisté nechybíme, tvrdíce, že komunismus byť jen v prostředně velké společnosti, jest zhola nemožným. »Nebylo by lze ho provéstí,« praví Schäffle, »ani kdyby tito úředníci byli anděly.« Končíme slovy Marlovými: »Komunismus jakožto všeobecnou hospodářskou soustavu v život uvéstí, jest holou nemožností.«

4. Úsudek mravouky.

Prve než pojednáme o jiných socialistických zásadách a soustavách, kterými jednotlivci, ano celé školy a strany proti vševládnoucí hospodářské zásadě liberálně-kapitalistické vystoupily, jest nám obě soustavy, liberalismu a komunismu, s hlediště křesťanské mravouky posouditi.

Dlužnoť nám jasně poznati, zdaž dle nauky křesťanské možno a dovoleno jest soustavu panující zavrhnouti, a dále jak jest mravovědě křesťanské naproti pokusům, komunismus v život zavéstí, se zachovati.

Mravní cenu ostatních soustav socialistických chceme později, kde o nich bude zmíněno, zkoušeti, jelikož všechny jsou pouze rozličnými odrudami samostatných hlavních soustav, kloníce se buď k liberální neb komunistické nauce. Schäffle podává následující rodokmen :

Monopolismus (otec).

Nezdárné dítky :

1. Liberalismus.

Jeho potomci :

- a) úplný liberalismus,
 - b) polovičitý liberalismus.
- Soustava ochranného cla.

2. Komunismus.

Jeho potomci :

- a) úplný komunismus,
 - b) polovičitý komunismus.
- Soustava společenstev.

Z obou má se vyvinouti

Federalismus.

Dle toho přehledu měly panující polovičaté soustavy (liberalismu a komunismu) raziti cestu federalismu, soustavě to, již Marlo přál, kterou Schäffle soustavně rozvinul, a které velká část národohospodářů nakloněna jest.

Pojednáme o ní ku konci. Jakožto křesťanům náleží nám věděti, jak se v boji o zavedení nového pořádku zachovati máme.

Nám jest tázati se: Jest dovoleno aneb snad nutno liberalismus potírati? Zdaž se liberalismus na bezprávi zakládá, a skutečně-li dle tvrzení odpůrců socialistických jen tyje z cizí práce a zásluhy? Aneb dlužno-li nám jeho výsad, práv a plných pokladen, jakožto zákonem Božím chráněných se nedotýkati, a to tím více, jelikož toto přikázání (sedmé), již v zákoně přirozeném se zakládající, ještě zvláště a zřejmě Bohem za nedotknutelné prohlášeno jest? Má tedy následovně celá společnost, nechce-li se Boha a spásy vzdáti, věčně úpěti v klatbě soustavy hospodářské, obecnosti záhubné?

To jsou zajisté otázky velmi vážné a důležité, a spolu velmi choulostivé, a velmi mnoho záleží na tom, jakou si na ně dáme odpověď.

Choulostivými nazvali jsme otázky ty proto, že liberálové ihned nás viní z porušení náboženství a zákona, pakli jen na kuří oko jim šlápeme, kdežto oni sami smýšlejíce i u věcech

náboženských liberálně, vlastně materialisticky, náboženství často a bezohledně nohama šlapou. Práví to farizeové. Choulostivou jest látka sama o sobě i z té příčiny, že nestává spolehlivých a dostatečných rozhodnutí svaté církve, neb dokladů z písem svatých a podání katolického. Nezbyvá tedy jiného, než při dobré vůli držeti se soudnosti vlastního rozumu, a opravu případných vad ponechati klidně učitelskému úřadu církevnímu.

Při počínání svém budeme se chrániti chyby mnohých katolických apologetův (obhájců víry), kteří chtěli liberály přiměti k šetrnosti a vážnosti křesťanství, líčíce živě zhoubné následky ze zrušení křesťanství v oboru hospodářském nevyhnutelně plynoucí, jako jsou: komunismus, zrušení soukromého vlastnictví atd.

Tomu bychom jen tehdy přisvědčili, kdyby náboženství mělo uloženo od Boha státi na stráži u pokladen liberálních, a kdybychom v liberalismu viděli nejen okamžitě panující soustavu hospodářskou, ale nezměnitelný a nedotknutelný základ celé budoucnosti.

Toto důmnění však jest docela liché. Soustava liberální zavládla, ač se dříve v lidské společnosti nikomu o ní ani nezdálo, ona může opět se kliditi; společnost a náboženství s ní nemají ničeho společného.

Zmínili jsme se již, jak (v době franc. revoluce) stotožňující náboženství s panující (monopolistickou) soustavou prohlásili náboženství za nepřítel blahobytu lidu, čímž nikdy nebylo a nemá byti, ač také není povoláno, aby, jen materialismu sloužíc, pouze o hmotné blaho se staralo.

Vyvrátiti liberalismus důvody pádnými, snadno se daří komunismu a socialistům nekřesťanským vůbec, zaujmou-li vlastní jeho (liberalní) stanovisko. To činíce, přispěli nemálo, že náboženský úplný liberalismus stal se křesťansko-státním pololiberalismem. Poněvadž liberalismus práva božského neuznává, jelikož mu stát bohem a původem všeho práva, a zástupcové státu nedbajíce ani práva historického ani přirozeného ani božského sami právo si dělají, netřeba, leč aby socialisté stát, t. j. jeho zastupitelstvo, dostali do rukou, aby pak tím

způsobem jako liberálové, práva a zákony dle libovůle robili, a těch, kdo by o takovém právu pochybovali, zkrátka ze země vypověděli neb zavřeli. Přemoc kapitálu, od něhož denní výživa milionů lidu závisí, a pak také menší uvědomělost jest toho vinou, že posud takový pokus lidu se nezdařil. O možnosti provedení, a o právu k tomu nelze dle liberální nauky pochybovati.

Nám (křesťanům) nejde to tak snadno. My pokládáme liberalismus v jeho ideji a základu za blud, za odpadnutí od Boha a křesťanství; nám nelze jeho stanoviska zaujmouti, nám jest držeti se základu pravdy, beze všeho vzhledu, má-li z toho národohospodářský liberalismus prospěch nebo nic. Nám s ním nelze smlouvati se. On se řídí jen hmotným prospěchem neb rozumem v oboru politickém, tváří se tu revolučním, tam konservativním, jak se mu to právě hodí.

S té strany tedy zbytečno o poměru mravouky k liberalismu mluvíti. Mějme tedy zřetel toliko ku stránce hospodářské.

Prohlížejíce k minulosti i budoucnosti, tážeme se: Jest dovoleno, nabytého majetku se dotýkati?

Směla by se na příklad dnes neb zítra konfiskace jmění nemovitého i nemovitého zákonem provésti a nahromaděné v pokladnách jmění zabráti?

Trváme, že nikoli, a nedáme se mýliti námitkou, že velké bohatství jednotlivců proti zákonu mravnímu nabyto jest z počtu utiskanych chudšů, ani tím, že liberalismus v minulém století započal činnost svou oloupením prvních dvou stavů (šlechty a duchovenstva) ve prospěch stavu třetího (měšťanského).

Z povinnosti, učiněnou škodu nahraditi poškozonym neb jejich právním nástupcům, nesnadno se boháčům vymluviti, avšak tento závazek nepodléhá lidskému vlivu. Nelze ho dokázati, a následovně také nikterak vymahati.

Jestliže svědomí držitele cizího jmění k tomu nepohání, není jiného prostředku, ano předpokládá se, že majetkem svým vládnou bona fide (— s dobrým svědomím).

Avšak vyvlastnění právním způsobem vzhledem k obecnému blahu jest dovoleno, poskytne-li se přiměřená náhrada a obmezí-li se požadavky obecného blaha. Mnoho soukromého ma-

jetku užívá a zmaňuje se v čas války, kde se neptají, co tomu vlastník říká; železnicím, vodovodům a jiným podnikům povoluje se právo k vyvlastnění těch, kdo pozemky neb práva k zájmům všeobecným za slušnou náhradu nechtějí postoupiti.

Pokud tedy běží o skutečné obecné blaho, nemá mravouka ničeho proti případům nutnosti, byť i jednotlivec svéhlavý jakkoli svého domnělého práva hájí. Nejednáme tu o možnosti neb nemožnosti náhrady, není to naší věcí. Jisto jest, a v tom všickni se shodují, že plná náhrada za nabytá práva neb vlastnictví jest nemožnou — vzpomeňme si jen na vybavení pozemků, desátku a jiných služebností — a že tedy stačí, když jen slušná náhrada se dá. Statky jsou tu k vůli lidem, a nutnost nezná žádných mezí (tedy ani 7. příkázání).

Lassalle*) nechce vůbec žádného práva na náhradu uznati, když všeobecné vědomí některé nabyté právo škodným býti uznalo, neb na každém právu prý lpí mlčky přijatá podmínka, že platí jen potud, pokud ho vědomí obecné škodlivým býti neshledalo. Ana podmínka tato každému jest známa a ve zřízení veřejném založena, nelze prý oprávněnost umožení práv a vyvlastnění statků nikterak popírati.

Jiného názoru byl Savigny a jsou mnozí jiní, při čemž arci zůstává záhadou, zda-li na věc se stanoviska mravouky neb pouhé možnosti a včasnosti pohlíželi. Co nás se týká, držíme se přesně mravouky; když tato vyřkne ne, přestává všecka možnost a všecka včasnost. A slovo mravouky (křesťanské) má zcela jinou sílu a váhu, než výroky kohokoliv.

Thiers**) pronáší se k obraně liberalismu a jmění (soukromého) takto: Bludaři socialističtí uvedli nejprostější a nejznámější pravdy, zvláště pak od tisíciletí nepopírané právo vlastnictví v pochybnost. Oni se dovolávají společenského převratu, zapomínajíce, že byť i moc k tomu měli, nemají žádné podstaty. Měli se o 60 roků dříve naroditi, neb rok 1789. dokonal jedině možný společenský převrat, a to úplně. Až do onoho památného roku bylo lze na oněch

*) Briefe von Lassalle, Berlin 1878. Str. 14.

**) Viz Marlo II. str. 488.

stavech mnohých předností užívajících žádati oběti. Nyní jsou všechny přednosti zrušeny a všechny oběti přineseny; nezbývá co obětovati, leč vlastnictví, jehož částečné neb úplné zrušení jest bohužel společným cílem všech našich soustav socialistických. Odtud si lze vyložití za oné doby horoucí nadšenost celého národa, kdežto nyní toliko strojené rozčilení, a to pouze na úzký kruh svedených vrstev lidu obmezené, se jeví. Přirozená povaha člověka rozhoduje o jeho právech, a jelikož jej zákon přirozený na majetek odkázal, a tento k jeho bytí jest nevyhnutelným, tedy o právu jeho naň (na majetek) pochybovati nelze.

V dalším výkladu svém udává Thiers za důvod nevražení na právo vlastnictví v první řadě závist chudého. Tuto závist nazývá pošetilou, jelikož bohatec nevyrábí na újmu chudého, naopak prý mu prospívá, an rozmnožením výrobků cenu jejich snižuje atd.

Tím arci k jádru věci Thiers neproniknul. Proti vlastnictví nikdo by nebrojil, kdyby přirozenou nutností nevedlo k vyvlastnění slabšího, a následovně nemajetnost většiny lidu ohromnou měrou se nevzmáhala. Bude-li kapitalismus moci neobmezenou dále vládnouti, dá se na jisto vypočísti doba, kdy veškeren majetek v jedné neb málo rukou se octne arci jestliže dříve nestane se násilný výbuch společenský. Zajisté zakládá se na právu přirozeném majetek míti. Maloroľník lne k svému domu a roľi, dělník k nářadí svého příbytku; pokud oba ještě co mají, v tom má Thiers pravdu. Ale tím se komunistům (Thiers řadí všechny odpůrce liberalismu mezi socialisty, a za nepřátele majetku je prohlašuje) nic nedokáže, nechodí daleko pro odpověď řkouce: Liberalismus zrušil všechna stará práva, nemá tedy žádných závažných důvodů, jimiž by svého nově zbudovaného práva platně obhájl.

Obraťme se opět k položené otázce o poměru mravouky k soustavám a zásadám, které podnikají boj proti liberalismu, a to k těm, které se vztahují k budoucnosti. Zde běží jediné o to, aby společnost se uchopila prostředků, by zisk kapitálu úplně přestal, totiž aby někomu jinému připadl, aneb aby záležitost mzdy jinak byla upravena, tak aby hodnota práce

dělníkovi připadla, nikoli však aby práce za zboží se pokládala, které dělník za jakoukoli cenu (mzdu) prodati nucen jest, jen aby nejnnutnější výživu si opatřil; dále aby dělník ochrany požíval ve vzhledu duševním i tělesném, aby v nemoci, ve stáří slušné měl zaopatření atd. Tu jest mravouka *) na straně těch, kteří dovolávají se oprav, byť i liberalismus vedl náрек na porušení zásady své o volné výrobě.

Zdravý rozum vymaniv se ze strannictví uznává nutnost a dovolenost péče o slabšího ve vzhledu hospodářském, nemůže tedy zákon o svěcení neděl a svátků, o ustanovení doby pracovní a nejnižší dovolené mzdy, o práci žen a dětí, o továrních dozorcích atd. hned předkem zavrhovati, ač toto vše zásadě o neobmezené svobodě se přičí. Ano není úlohou mravouky, aby nejlepší a nejpríhodnější prostředky ku všeobecnému blahu společnosti směřující určovala; jest nám snadno pronésti úsudek tím způsobem, že mnohých a rozličných zařízení a ustanovení proti hospodaření kapitalistickému dovoleně lze zavésti, ano že to nezbytno.

Patrně prohřešují se mnozí kapitalisté proti spravedlnosti přivlastňující sobě hodnotu cizí práce tou měrou, že skoro ani nestačí prohejřiti, co jim cizí ruce vyrobí, kdežto na druhé straně vlastní výrobníci (dělníci) a hotovitelé zboží bydlí v nezdravých bytech, mnohdy ani nemajíce co kloudného jísti. Výmluva: »já platím mzdu, o jaké se smluvím,« zůstává pouhou výmluvou, ničím jiným. **) Dělníci tu nemohou jednati svobodně, jsouce soutěží donuceni, i nejnižší mzdou se spokojiti.

Tuto nauku mají zástupcové mravouky (hlavně duchovní) všude světu hlásati, zvláště v palácích boháčův a velmožů. Všude mají se snažiti zjednati spravedlnosti průchod a zatvrzelým mluvití do duše. Almužnou, drobty lásky k bližnímu, hostinami a koncerty ve prospěch nešťastníků nelze svědomí ukojiti, ale přísnou spravedlností.

*) Větou písma: Hoden jest dělník mzdy své (celé, zasloužené), vytknuto jest stanovisko křesťanské, od něhož nelze upustiti.

**) Weiss. Kapital, Zins u. Arbeitslohn. Freiburg 1883.

Hodnota práce, a mzda za sílu pracovní, to jsou věci podstatně rozdílné, jak s největší jasností dokázal Marx,*) jehož sice k našincům nečítáme, který však přece podal mravouce příležitost, aby poukázala k věcem, kde namnoze spravedlnosti se nešetří. Předkem budiž podotknuto, že tím neodpíráme jednotlivému podnikateli podíl za jeho duševní práci, a co s ní souvisí, a že nikterak nechceme učiniti jej v obtížném boji života k soutěži s jinými neschopným.

Marlo praví kdesi, že zákon mravní dle tvrzení bohoslovců velí uznání každého stávajícího řádu. Toto tvrzení jest jak nespravedlivé tak nepravdivé. Zákon mravní zavrhuje každý řád nespravedlivý a naléhá na zavedení spravedlivého. Že zákon tento podobně jak i jeho zřízencové často bývají jen hlasem volajícího na poušti, jest smutným úkazem, jenž plyne z porušenosti lidské přirozenosti a svobody člověka jak k dobrému tak i zlému.

Komunismu nebudeme v jeho mravní hodnotě zkoušeti, jelikož i jeho přívrženci provedení jeho ve velkých rozměrech za nemožné uznávají a jen v menším oboru výroby společenské podřízenou úlohu mu vykazují. Platí o něm skoro totéž, co jsme o liberalismu pověděli. I tu běží o uchvácení nabytých práv pro minulost, aneb o vykonávání jich pro budoucnost. Oběma soustavám (liberalismu i komunismu) ve příčině mravní vytýkati dlužno, že dokonce nedbají dvojí povahy člověka (duševní a tělesné), zapomínajíce, že člověk není pouze občanem tohoto, ale také budoucího světa. Z té příčiny hlásají zcela lichou nauku o povolání člověka, tvrdíce, že úkolem člověka jest jedině hmotný blahobyť v míře co možná nejvyšší. Arci se tu setkávají se zvířecí stránkou člověka, která požitků nikdy nemá dosti. Touto lichou zásadou o pouze tělesném úkolu života beze vši nezbytné odpovědnosti (před Bohem) dospěli boháči tam, že bez rozpakův a výčitek svědomí přivlastnili si ovoce práce slabšího, kdežto zase chudí nepřestávajíce na spravedlnosti chystají se k brzkému a urputnému boji o tu osudnou kof hmotných požitků. Takto na věky

*) Das Kapital. St. 526. Podobně i Weiss.

nerozřeší se otázka socialní. I ve státu komunistickém vyskytli by se opět mocnější i v tom případě, že by zřízení k rozdělení prací a statků ustanovení se střídali. Povaha lidská tak snadno se nezmění. Je-li pozemský blahobyt jediným cílem života, bude každý, seč jest, o požitky a nikoli o jich se odřikání dbáti.

Z udaných důvodů jest moralce obě soustavy v základě pochybenými a protikřesťanskými nazvati. Není tedy pravdou, jakoby mravouka každý řád schvalovala a s ním se spřáteliti kázala, jak Marlo mínil.

Nechceme pominouti tvrzení komunistů, že by ve státu dle jejich zásad zřízeném mravnosti přibývalo, poněvadž prý rannější vstoupení v manželství zamezuje výstřednosti, a odpadnutím přebytku (t. j. velkých boháčů) též vilnosti by půdy ubylo. Pravdou jest, že nemravnost v obojí výstřednosti, jak velké chudobě, tak i velkém bohatství, mívá svůj původ. Nouze dělá z vilnosti živnost, a rozpoutává zvířeckostí chťiče přirozené, kdežto nadbytek vilnost plodí. Avšak i ve státu komunistickém potrvalo by pokušení, a to tím více, jelikož stát tento zásad mravních nedbá. Připouštíme, že by snad u přirovnání se státem liberalním v státu komunistickém poměr mravnosti se zlepšil.

Jelikož však křesťanský řád oba jmenované daleko předčí, trváme na svém výše učiněném výroku.

Nemůžeme a nechceme zapírat, že dobrovolný společný život mnohých lidí, kteří společnost jmění a práce chťejí zachovati, mravouce nikterak se nepřičí.

Nelze, tedy dobrovolně zavedený komunismus nemravným nazývati, nezakládá-li se na udané liché zásadě. Kdyby však některá menšina chťěla většinu, aneb také většina menšinu proti vůli v pouta komunismu zjímati, tu by morálka nesměla mlčeti. Mnich, který skládá své sliby, a v poslušenství pracuje a požívá co se mu předloží, ten jest svoboden. Činí-li totéž jiný z nouze, aneb z donucení, jest otrokem, a děje se mu křivda.

Toto, tušíme, postačí k objasnění poměru mravouky k nepraktické a nemožné soustavě komunistické.

a) Zásady socialistické.

Zákon o přibývání obyvatelstva a malthusianismus.

Dle vysloveného úmyslu hodláme nyní předložit hlavní a zdánlivě praktické návrhy a zásady mužů, kteří ani od liberalismu ani od komunismu dostatečné pomoci neočekávají, nýbrž výpomocné mnohdy s vlastní soustavou se neshodující prostředky k umírnění neb odklizení společenské bídy vymyslí. Mnohé tyto zásady chovají v sobě krásné a plodné názory, které by slušelo uvážiti a časem zavésti.

Počínáme s tak zvaným malthusianismem, který mnoho řečí a odporu vzbudil, byv tu za protikřesťanský pokládán, tu zase hájen. Dvě velké strany hospodářské zápolily, ač marně, ba ani ne upřímně, o odstranění bídy velkého množství lidu, čili jak Smith se vyjádřil, o odstranění nepřímého otroctví.

První jsou physiokraté (Quesnay, Tungot atd.), kteří přírodu za zdroj všech statků pokládali, práci toliko za nutnou pomůcku považující, druzí industrialisté, kteří opačně v práci viděli zdroj všech statků a v přírodě pouhou pomůcku. Physiokraté počali zásady své uváděti ve skutek ve Francii, industrialisté v Anglii. V zemi této povznesl se průmysl ku podivu, a zaměstnával ve velkých závodech rok od roku více lidí.

Kdežto pak dle zásady industrialistů práce měla býti jediným zdrojem statků, a následovně každý pracovník měl býti s to, aby práci nahromadil, t. j. aby kapitálu*) i statku nabyl, vypadalo to ve skutečnosti zcela jinak: utvořen zákon o mzdě. Mzda obnášela as tolik, co stála nutná výživa, nestoupala o mnoho výše, aniž pod tu míru daleko klesala. Bezcitný industrialismus nabyl přesvědčení, že větší má prospěch, svěří-li práci svobodným dělníkům, kteří sami o své zaopatření se starají, než otrokům, jichž by mu bylo šetřiti, v stáří zaopatřovati atd. Dále poznal, že při rychlém mnohdy stoupaní neb klesání výroby potřebí jest utvořiti jakousi zálohu dělníků,

*) Kapitál slove nahromaděnou práci, viz Ricardo: „Grundsätze der pol. Oekonomie“ 1817.

t. j. aby vždy více dělníků bylo, než se obyčejně potřebuje. Tuto dělnickou zálohu*) volali při neobyčejných objednávkách do práce. Jelikož tito ubožáci byvše po delší dobu bez práce a výživy, v bídě své ochotně práci jakoukoli přijímali, stávali se příčinou, že mzda všech klesala. Podnikatelé nebyli takto nikdy nuceni mzdu svých obyčejných dělníků zvyšovati, což by při větší poptávce po silách pracovních stalo se nutností. Velkopřůmyslníci umí si ve všech okolnostech poraditi. Cos podobného děje se na burse, kde »velcí« peněžníci výborně se v tom znají, cenné papíry buď vyhnati do výše neb nechati je klesati, jak se jim právě líbí. Slabší dostanou se vždy do bláta, ne-li hned, časem jistě. Kde mamona vévodí, tratí a podléhá slabší.

Taktéž se dělo průmyslovým dělníkům. Tehdy zvláště mohla si Anglie snadno pomoci vystěhovalstvím, čímž by se mnoho bídy přebytného obyvatelstva bylo odstranilo, ale industrialismus liberální a kapitalistický (tak zvaná nauka manšestrovská) došel i v politice plné platnosti, a od něho očekávali mnozí zvelebu a štěstí země. Proto nezakládaly se osady vystěhovalské za mořem, ba naopak ještě se vzrůstání proletariatu podporovalo odklizením všech překážek ženitby.**)

Sil pracovních přibývalo, a mzdy klesaly.

Arci ukázala se potřeba, postarati se o výživu zálohy dělnické ústavy chudinskými

Avšak tu dáváno chudákům jen právě tolik, aby neumřeli hlady. Zřízeny pracovny a robotárny s nucenou prací, s velmi krutým řádem domácím, a to vše, aby chudás jak jen může navrátil se ku svobodné práci. Takto ušetřili chytráctí politikové přece mnohem více, než kdyby většině dělníků vyšší mzdu byli povolili. Tehdy vyvinula se přesvědčení liberálních národních hospodářů, že jejich prospěch jest prospěchem země, a že blahobyt země závisí na počtu obyvatelstva.

*) „Oest. Monatsschrift“ 1881. Str. 561. „Die Armenpflege und die Arbeiterreserve.“

***) Dle Marlo vzrostlo obyvatelstvo Anglie za 60 let o 100, Francie o 50 procent.

Nelze popírati, že v zemích slabě zalidněných, kde dostatek volné půdy orné, bývá rozmnožení obyvatelstva pokrokem; ale stejně pravdivo jest, že v krajích dosti zalidněných táž věc (rozmnožení obyvatelstva) mívá nejhorší následky pro nemajetné. Zajisté známy jsou čtenářům hrůzné zprávy o často se opakujícím hladu v přelidněných zemích, jako jsou China a Indie. Stejně známó jest, že vlády těchto zemí nechtěly uchopiti se prostředků na odpomoc, byť i množství svých poddaných život zachrániti mohly. A přec obě země čítají se mezi nejvíce vzdělané. China honosila se velkou vzdělaností již tehdáž, kdy o ní v Evropě ještě málo bylo pozorovati.

A v této zemi (Chině) došlo to tam, že stát nezakazuje vraždy dítek, a rodiče vzdávají se nejšlechetnějšího pocitu, lásky k dítkám. To ať pováží ti, jimž třeba neslušným se býti zdá, že tuto jednáme o věci, jakou jest množení se lidstva. Nemístná a mravnosti pro budoucnost nebezpečná jest námitka, že Bůh, který ani na vrabce nezapomíná a krkavce živí, postará se také o lidi, jež stvořil. — Státí se otcem neb matkou, nesmí bráti se na lehkou váhu, jak si bohužel mnozí zvykli pokládati manželství za požitek, či rozkoš pohlavní; jest to důležitá záležitost manželská, spojená s nejvyššími povinnostmi. Manželé, kteří by jen smyslnosti chtěli hověti a starosti o potomstvo se zbaviti, byli by manžely nemravnými. Že Bůh plodu lidskému život dává, jest věcí jistou, avšak není vůlí jeho, aby dítky zrozené duševně a tělesně jsouce zanedbány bídně zhynuly, rovněž jako nemohou nemanželsí rodielé následky své lehkomyšlnosti svalovati na Boha proto, že i nemanželské dítko život svůj od Boha má. Bůh nám lidem rozum dal, abychom ho užívali. Ne vše, co nám činiti lze, bývá vždy dovoleno. Jest bezženství dobrovolné, které nejvznešenější ctností sluje, jest také bezženství z nutnosti, které sice není ctností, jehož však přestoupení nejsmutnější pro potomstvo mívá následky. Ne darmo jest v každé mravouce oddělení, jednající o povinnostech rodičů. K těm náleží i péče o výživu dítky, jeho vychování atd.

Právo státí se otcem, čili ženiti se má dle zákona přirozeného každý (dospělý) člověk, je-li s to, aby povinnosti ne-

rozlučně s tím spojené vyplnil. Ať nám nikdo nepřichází s námitkou, že malé dítky, bídou předčasně umírající, stávají se anděly, jenž v nebesích chválu Boží pějí. Můžeš zlý skutek dobrý míti následek, proto však skutek přece zůstává nemravným. Jiná se také činí námitka: že lépe jest oženiti se, než v hříchu žíti. Zcela dobře. Ale kde pak stojí psáno, že rozumný člověk má jen tuto dvojí volbu? Netřeba ani se ženiti (vdávati), ani nemravně žíti. Schopnost a pud neukládají člověku (rozumnému) žádné ještě k tomu povinnosti.

Nyní několik slov o Malthusovi. Týž byl původně anglikánským duchovním. Vykonav r. 1799 cestu po Evropě, stal se profesorem dějin a hospodářství, kterýž úřad až do své smrti zastával. Jsa ducha bystrého, pátral neunavně po příčinách bídy socialní. Domníval se, že vina toho tkví v přílišném počtu obyvatelstva. O téže věci psali arci již před ním Stewart, Herbert, Smith, nevedše jí však v určitou soustavu. Smith netajil se vyznáním, že počet obyvatelstva má největší vliv na upravení mzdy, kteráž právě pro velký počet lidstva sotva k nutné výživě postačuje. Malthusovi se podařilo věc soustavně spořádati.*) Onť vyslovil zásadu: Přelidněnost jest původcem všeho zla.

Dle řádu stávajícího podléhají chudí bídě; kdyby se o statky rozdělili s bohatými, zahynuli by jak chudí tak i bohatí. Obyvatelstva přibývá za obyčejných okolností v poměru mnohem větším než výživy; kdežto prvější nezná mezí, jsou meze výroby velmi určité a obmezené.

Nauka Malthusova vzbudila velkou nevoli u lidu. Jen liberalové mu přizvukovali, domnívajíce se býti oprávněnými, aby své statky podrželi, a to tím více, poněvadž všem bez toho prý nepostačují.

Zde budiž nám dovolena poznámka. Má-li se se zákonem o obyvatelstvu tak, jak Malthus tvrdí, nechceme rozhodovati.***) Nezáleží na tom, v jakém poměru jsou lidé a jejich výživa; dosti na tom, panuje-li tu vůbec nesrovnalost, o čemž

*) Versuch über das Princip der Bevölkerung.

***) Dr. Ratzinger to popírá. Str. 448.

nelze pochybovati; v tom shodují se nejznamenitější národní hospodáři. Pro okamžik nebudeme zapíratí, že mnohé země samy pro sebe byly by s to, aby vyživily ještě značnější počet obyvatelstva. Jinak jest však ve středíštích průmyslu. Tam zajisté přílišný počet hladových žaludků zaviňuje všeobecnou bídu dělnického obyvatelstva.

Zcela správně, ač k malé útěše člověka křesfana, jenž v každém člověku obraz Boží spatruje, vykládá Malthus následky nedostatku výživy. Rozeznává dvoje prostředky proti přelidněnosti: 1. překážející, k nimž patří dobrovolná zdrženlivost, pak i mrzkost; 2. rušící, kam staví válku, vraždy, zvláště pak mnohotvárnou bídu (příčiny zaviněné a osobně nezaviněné). Nemravných překážejících prostředků Malthus neodporoučí, ale napomíná proletáře, aby svobodným odříkáním se založili si pozemský ráj: čím méně jich bude, tím lepší bude jejich postavení. Spolu jim dává radu, jak to lze provéstí. Ať prý se pozdě žení, a sice teprv pak, až si tolik uspořili, co k výživě rodiny stačí. Prodloužená doba snoubenství poskytuje též srdci útěchu, a kdyby všickni později vstupovali v manželství, když plodnosti již ubývá, mohlo by jich více jak nyní v šťastných poměrech rodinných žítí atd.

Proti tomu nemá mravouka čeho namítati, avšak nevíme odkud proletariát má čerpati nezbytně potřebnou mravní sílu k takovému hrdinství zvláště tam, kde o náboženství v životě společenském nechtějí slyšeti. Z té příčiny pochybuje Malthus sám, že by jeho soustava dala se provéstí, a proto odporoučí, aby duchovní poučovali lid, ano navrhuje změněný způsob podporování chudých.

Kdo beze jmění se žení, pozbývá za rok po prohlášení navržené změny, vší veřejné podpory; rodiče dítek nemanželských mají pozbyti práva na všecku podporu. Nezaviněné chudobě prý sluší ku pomoci přispěti, nikoli zaviněné.

Poslední návrh zdá se nám býti tím podivnějším, poněvadž právě chudí obyčejně nejvíce dítkami jsou požehnáni, a právě pro tuto příčinu zvýšené bídy útrpnosti a větší štědrosti dobrodinců se dovolávají. Chudí, kteří nemají čeho ztratiti, jsouce

vždy v bídě, ti nestarají se, jak asi jejich dítkám se povede; tak daleko neprohlédají, aby poznali starou pravdu: čím více lidí, tím méně chleba.

Malthus, přívrženec liberálního státu, vytasil se s žalostným návrhem, aby dítky (za vinu rodičů) byly trestány a znenáhla usmrcovány, jako by zločinem bylo, naroditi se. Tam patrně směřuje návrh na odepření podpory. Tato smrf, zdouhavé umírání hladem, bylo by zajisté nejkřutějším způsobem poprav. U přirovnání s tím zdá se nám Chiňan, jenž nemoha neb nechťeje dítek živiti, dává je vepřům sežrati, ještě citedlnějším, a lidumilem mohl by slouti Angličan Markus, jenž bezbolestné usmrcování přebytných dítek proletářských kyselinou uhličitou odporoučel. Tu nezbývá morálce, než hlasitě protestovati proti Malthusovi a vůbec proti liberálnímu státu, jenž vlastně svými zákony totéž činí, co Malthus pro jednotlivé případy odporoučel. Liberální stát trestá vraždu dítek, — a to zcela správně dle názorů křesťanských; avšak on odsuzuje miliony lidu ke zdouhavému zmírání hladem, jen aby nepozbyl zálohy dělníků pro své kapitalisty. Naproti tomu byl starý řád monopolistický mnohem lepší, lidštější, ač svobodu obmezoval. Přiměřeným zřízením překážel přílišnému množení se lidstva, zabraňuje předčasné ženění rolníků svazkem poddanským a nevolnictvím; obyvatelů pak městských stanovami cechovními a obecními.

V kruzích maloprůmyslníků, jichž počet byl obmezen, nemohl nemajetný proletariát vzniknouti, až liberální stát všecky překážky odstranil. Snad by bývalo ještě lze aspoň nejkrajnější následky odvrátiti vlivem náboženství; ale liberalismus, nepřitelem jsa Boha i lidu, přetrhal a zrušil pásy náboženství a stal se takto původcem nevázanosti.

Z nauky Malthusovy přivlastnil si liberalismus jen špatné stránky: obmezení počtu dítek pouze na dvě, aby jmění zůstalo jen v jedné neb málo rukou, kdežto na druhé straně hledá náhradu v prostopášnostech. Svádění žen a dcer proletářských osobami vyšších stavů jest na denním pořádku. Dítky z takovýchto poměrů pocházející zůstávají proletářům a množí tam soutěž

a bídu; ano dle zákona francouzského (Code Napoleon) jest i pátrání po otci ditka zapovězeno.

Dle toho nezbývá křesťanské mravouce, než aby malthusianismus na dobro zavrhla, byť se i časem v plášť mravnosti a cudnosti halil. Žádný statistik nepopírá, že okamžitě již některé státy mají přebytek obyvatelstva, a dle lidského soudu a dle poměru přírostu obyvatelstva nastane to v budoucnosti všude. Je-li pravda, že přílišný počet obyvatelstva jest společnosti k tělesné a mravní záhubě, pak nastane potřeba zříditi, aneb ze soustavy bývalé opět vzbuditi zřízení taková, která by to zamezila. Tato však nesmí mravouce býti na ujmu, obmezující prostředky při platných manželstvích a prostituce nesmí se trpěti rovněž jako svazky mimomanželské. Především nutno, aby přísná nauka křesťanská opět nabyla platnosti; jen tato dovede krásu a zásluhu panictví a bezženství vhodnými slovy a vznešenými příklady dokázati a odporoučeti a k provedení skutků každému člověku obtížných pomoc vyšší, milost Boží poskytovat. Odpad od křesťanství není toliko původcem hříchů, ale i nouze, bídy a zoufalství v životě společenském. Mravní policie (v dobrém smyslu) stane se opět nutnou; zákonodárství nové musí nastati, které svůdníka právně zavazuje, aby nesl a napravil všechny následky; svůdné a lákavé obrazy a knihy nesmí dále býti dovoleným požitkem mladých, polodospělých lidí.

Romány plny nesmyslného blouznění a milkování nemají mládeži bráti lásky k čistotě a lásky smyslné za nejvyšší dobro prohlašovati; pak zajisté bude dosti těch, kteří sobě oblíbí dobrovolné, cudné bezženství neb panictví. Dnes již ani nenalezáme v domech měšťanských a sedlských mladších dítek, které by neženatými (neoddanými) a přec mravnými zůstaly; a přec by takové sebe zapírající duše mohly býti důležitým činitelem v řešení otázky socialní.

Dodatkem ještě tu opakujeme: Povolání člověka není jednostranné, jen pozemské; pozemský blahobyť jest sice věci žádoucí, ale nikoliv úkolem, tím méně jediným cílem člověka.

Toho-li se přidržíme srdcem a rozumem, nalezneme pevný základ, na němž nový řád světový — řád to dobrovolného se odřikání — bude lze založiti, a přílišnému vzmahání se lidstva bude odpomoženo.

b) Soustava výroby společné.

Lassalle.

Poznání, že liberální soustava výroby dělníky vykořisťuje, mzdu práce na nejnižší stupeň tlačíc a dělníky proti všem následkům a náhodám libovolné špekulace zanechávajíc bezbranné, zplodilo myšlenku výroby společné. Toto nabývalo tím více obliby, čím více se uznávalo, že malé závody průmyslné, jednotlivci neb rodinami provozované, nemají naděje na dlouhé trvání, jelikož v soutěži s velkými závody nemohou obstáti. S druhé strany pocívovali trpké toho následky, když množství menších živnostníků podrobilo se službám jediného zámožného podnikatele, který jednotlivcům ani nepřál přiměřeného podílu zisku, ba ani slušné mzdy za práci: a odtud vzešla myšlenka, aby průmysl provozoval se ve velkém, ale výhody jeho aby přivlastněny byly všem jednotlivým účastníkům tak, aby v jistém odvětví průmyslovém společně pracovali, a ku konci o celý výtěžek se rozdělili. Arci neuspokojuje výroba společná každého jednotlivce úplně. Každý by rád byl samostatným ve svém obchodu, ve svém hospodářství. U společných závodů (nikoli akciových společností liberálních, kde několik kapitalistů zaměstnává jistý počet dělníků), kde každý podílník jest akcionářem a spolu dělníkem, musí každý jednatel svobodu své vůle obmeziti, musí většině se podrobiti a schváliti usnešení většiny neb zvolených hodnotářů společnosti. Jest to sice obmezení, ale zajisté ne tak obtížné, jaké snášeti, kdo jednomu podnikateli za mzdu pracují.

Oč tu hlavně běží, jest, že celá hodnota práce připadá takto pracujícím společníkům, kteří sami jsou kapitalisty, sami majíce užitek vynaložené jistiny a práce. Prospěchy spolčení (associace) jsou tak patrný, že namnoze tohoto způsobu výroby se použilo. Sám kapitál chopil se této myšlenky svým způsobem. Více prostředních neb menších kapitalistů spojili svůj

kapitál, aby závod rozšířili a jiné slabší soutěžníky zničili, t. j. donutili je, aby závod samostatný zastavili.

I maloprůmysl hleděl se v době, kde mu bylo smrtelný boj s velkokapitálem podstoupiti, spolčováním sesíliti a sražením menších jistin velkozávod si zříditi. Byl to hlavně Louis Blanc, *) který usiloval o soustavné zavedení společenstev, jimiž by se účastníkům hospodářské samostatnosti a celého výtěžku z podniku dostalo.

Hlavní nesnáz v zavedení tohoto způsobu výroby do společnosti působilo vždy sehnání potřebného kapitálu. Tisíce rukou byly hned pohotově, též o zkušené správce závodů nebyla potíže. Ale co vše platno bez peněz?

Pud po spolčování jest v slabších hluboce zakořeněn a jest jejich poslední nadějí. Roku 1848 smluvilo se 30.000 obuvníků v Paříži o společné výrobě, žádajíce od vlády potřebný kapitál; byli však odmrštěni. 20.000 krejčích rovněž se spolčilo zaříditi závod, ano smluvili se s městem Paříží o dodání 100.000 stejnokrojů. Avšak město zrušilo smlouvu davši 30.000 fr. odškodného, vypověděvši však spolu krejčích ze společného shromáždění, jenž bylo spolu dílnou. Též jiná společenstva chtěla se utvořiti, nemohla však proti sjednoceným kapitalistům ničeho poříditi.

Tyto trudné zkušenosti byly příčinou, že německý přítel společenstev F. Lassalle **) spojil svůj společenský program s politickým. Pravil: »Dříve nebude lze závodů v společné výrobě (»Productiv-Associationen«) zříditi, pokud správa státu nedostane se do rukou mužů, kteří této věci jsou příznivi.« Proto vyzýval dělníky popředně k činnosti politické, aby žádali všeobecného rovného volebního práva, kterým by domohli se většiny,

*) L. Blanc narozen r. 1813 v Madridu, chtěl liberalismus zničiti a bídě lidu odpomoci, ale peníze liberálů jej překonaly. Hlavním jeho dílem je: „Organisace práce.“ Chtěl, aby ve společnosti to bylo jako v rodině, aby všickni pracovali a každý, i slabší, dostal co potřebuje. † 1882.

**) Lassalle pocházel z rodiny židovské, narozen ve Vratislavi r. 1825. Krutý nepřítel liberálův a kapitalistů zvláště, jichž ohnivým slovem potíral. Usiloval r. 1863 o utvoření všeobecného německého spolku dělnického. † 1864 v souboji.

pak že by přiměřenými zákony vytáhli z kapes boháčů tolik milionů, kolik by potřebovali. Vůle většiny jest prý budoucím právem. Takto postavil se Lassalle na stanovisko liberální, potíraje liberalismus vlastní jeho zbraní. Kladné návrhy Lassalovy, jichž ostatně ve způsobě, jakou on mínil, nyní provésti nelze, čelí k tomu konci, aby kapitál stal se pouhým mrtvým služebným nástrojem. Nemělo dále trpeno býti, aby podnikateli za poskytnuté prostředky peněžité připadnul celý výtěžek výroby mimo výživu dělníků. Proto prý stát má zakročiti, a výrobním společenstvům poskytnouti státní úvěr. Dělníci stanou se pak podnikateli a dělí se o zisk, t. j. jim zůstane ovoce vlastní práce. Dle Lassalle nebylo by státu při tomto počínání žádné ztráty se obávati. Povolil by v každém městě úvěr jen jedinému společenstvu téhož odvětví průmyslového, ku kterémuž (společenstvu) by všickni mohli přistoupiti.

Tato společenstva mohla by se v celé zemi zařízenými vzájemnými svazky úvěrními a pojistnými chrániti proti úpadku cizí konkurencí zaviněnému, spolu by měla příležitost poznati, mnoho-li kterého výrobku třeba, a takto zameziti nadbytek ve výrobě.

Co do ceny hospodářské nazývá Schäffle nauku Lassalovu přeludem, poněvadž při otázce žaludkové se nedbá o záležitost množení se lidstva. Tímto způsobem dalo by se bídě socialní odpomoci, ale jen na krátko; neb zlepšení hmotného postavení lidu výrobními společenstvy mělo by za následek rozmnožení obyvatelstva, až by opět všickni nouzi trpěli, aneb mocnější na ujmu slabších větší díl spotřebních věcí (potravin, .požitků atd.) si přivlastnili, ponechávajíce osudu, jak by přebytek obyvatelstva vyhubil.

Tak vidíme liberální moudrost opět v koncích: dle ní jest povoláním všech lidí, aby se na světě dobře měli; sotva však uplyne jeden lidský věk, mizí již rozmnožením se obyvatelstva želané štěstí a stará svízeľ opět nastává.

Zda-li pak Lassalle na tento možný případ pamatoval? Či chtěl to společenstvům ponechat, aby po způsobu starých

družstev a cechů sami se proti vlastní přílišné soutěži ochránili? Ač se o tom v jeho spisech ničeho nedočítáme, chceme to předpokládati.

Nyní ještě slovíčko: Jak soudí morálka o této soustavě společné výroby?

Odpověď jest na snadě. Způsob výroby společné nechová v sobě žádné bezpráví, naopak ujímá se slabšího jednotlivce, který by za liberální svobody výroby toliko na sebe byl odkázán; zkrátka, jest to aspoň nějaký řád. Zda-li řádem jest nejlepším, nebo není-li spíše (jak později ukážeme), novým způsobem cechů, v nichž by členové jednoho odvětví průmyslu ve společenstva se spojili, nevzdavše se výroby jednotlivé, a zda-li postačí, aby těchže úspěchů (jako staré cechy) se do dělala, nechceme ani tvrditi ani popírati. Připouštíme možnost některých úspěchů takových společenstev u řemesla, které pracující pro místní potřebu, soutěž velkovýroby méně pocífuje; u jiných odvětví průmyslových nepořídí ničeho. Za to uznáváme užitečnost ano prospěšnost společenstev pro velkovýrobu pomocí strojů za jednotné správy.

Sluší tu ještě dotknouti se otázky, má-li stát tato společenstva zařizovati, spravovati a nad nimi dozor míti, aneb tuto úlohu dobré vůli živnostníků ponechati, a sehnání potřebných k výrobě jistin dobrovolnými příspěvky očekávati. Národní hospodáři dělí se v této věci na dvě strany; jedni chtějí míti jen socialní stát, jemu nejen právo, ale i povinnost všestranného zakročování, spolupůsobení a pořádání přisuzující; druzí opět hrozí se všemohoucnosti státu z toho nutně plynoucí a obávají se ztráty osobní svobody. Vidí v duchu poměr, kde by člověk nebyl ničím, stát vším, a proto popírají státu právo, aby do všeho se vtíral, neb aspoň nevidí v tom žádného prospěchu.

Dle našeho skromného rozumu leží pravda v prostředku. Stát, aneb jak jiní chtějí, společenost zakročovati musí výpomocně, aby zásady mravouky uvedl v platnost. Pouhá libovůle, předstíraná prospěšnost a všemoc státu, v které on si velmi libuje, mohly by vésti ke zlým koncům. Avšak ne-

činně přihlížeti a nevšímati si, jak liberální soustava a její přívrženci slabého vykořisťují, to státu a společnosti nesluší.

Rozsáhlé jest pole působnosti socialní. Církev, byť i měla svobodu, jaká jí náleží, nebyla by vždy a všude s to, aby sobectví a bezpráví od společnosti odvrátila. Bez spravedlnosti žádný stát na dlouho nepotrvá. *)

Jelikož důležitá jest otázka: Jaká jest sociální úloha státu? a na správné k ní odpovědi mnoho záleží, připojíme tu ihned zvláštní krátkou o ní kapitolu, uvodíce názory znalců.

c) Socialní stát a jeho úlohy.

Hitze, Vogelsang, Perin, dr. Ratzinger.

Frant. Hitze píše v malém, ale důležitém spisku:**)

»Nutno, aby společenstva více (státem) utvořena byla, než aby sama se zřizovala. A to tím více, jelikož sdružnost, jaká se u národů v prvních dobách rozvoje jeví, v dobách osvěty, kde každý sobě míní dostatečným býti, skoro úplně se vytrácí. Na řádné znovuzřízení společnosti z dola na vrch, jakým středověk se vyznamenával, nelze nyní ani pomýšleti. Zřízení může nyní provést jen stát, arci za ochoty a spolupůsobení účastníků. Byť to bylo nemilé, ano i v nějaké příčině nebezpečné, — jinak nelze.

Téhož náhledu jest čtenářům našim dobře povědomý svobodný pán C. z Vogelsangů,***) který ve svých pojednáních: »O mezích státního socialismu,« státní socialismus a socialní království atd. velmi duchaplně, učeně a nadšeně horuje pro myšlenku: Stát musí chopiti se záležitostí socialních, poněvadž ostatní činitelové jsou málomocni.

Nechceme se tajiti tím, že pruští, belgičtí, francouzští katolíci jsou jiného názoru, kteří, nabyvše nepochybně smutných zkušeností o nebezpečném vtírání se liberálního státu do záležitostí socialních, volí raději dle zásady svobody práce brániti

*) Schäffle. St. 123.

**) Die Quintessenz der sozialen Frage.

***) „Oest. Monatsschrift,“ který zvláště doporučíme.

zlu společenskému bez přispění státu. Pomocí církve, křesťanské lásky, vzájemnými svazky společenstev, které dobrovolně jsouce sloučeny a spravedlivě řízeny (bratři Harmel ve Val de Bois) poměr mzdy dle spravedlnosti upravují, doufají, že dodělají se výsledku aspoň poněkud příznivého. Této myšlenky zastával se zejména Ch. Perin, druhdy professor v Lovani, pérem i svými vědomostmi. V jednom díle*) svém praví: »... někteří se domnívali, že svoboda v pořádku hospodářském neblaze působí, že tedy sluší se jí vzdáti a její nepravidelnou působnost pořadajícím a obmezujícím vlivem veřejné moci (státu) nahraditi. Za vlády tohoto předsudku obrátilo se mínění proti svobodě práce, což ve vzhledu politickém i hospodářském zhoubné mohlo míti následky. Zralejší uvážení zaplašilo nerozumění, která z povrchního pojímání věcí vznikla. Důkladnější znatelé pochopili, že zanechání řádu svobody práce bylo by nejen v neprospěch hospodářství ale že by tím spolu upuštěno bylo od křesťanských názorů, na nichž se pokrok naší společnosti zakládá, a ode všeho, co od desíti věků za vlády ideí křesťanských pro svobodu osob a svobodu vlastnictví se dělo Nebezpečí jest poznáno a od nauky německých učenců socialistických upuštěno.«

Poslední tvrzení Perinovo platí snad o Belgii: aspoň praví Vogelsang, že tamější katolická strana, byvši při vládě, nic nečinila ku zmírnění hanebného vykořisťování pracujícího lidu kapitálem, za to však velmi dojemně křesťanskou svobodu práce hlásala, co zatím ženy a dívky v dolech při neobmezené době pracovní sotva tolik vydělaly, aby hladem nemřely. A Schäffle k tomu připomíná: »Práv svých zbavený a vykořistěný lid bývá jen nábožnými slovy ukonejšěn a drobty odbýván, jen aby nebylo třeba k lepšímu a na veřejném právu založenému zřízení hospodářství národního přikročiti.«

Velmi vhodně rozeznává Dr. Ratzinger**) mezi tím co stát posud v té věci učinil, a co by učiniti měl. Ve svém nerozumu nestaral se o obor hospodářský, proň tak důležitý,

*) Die Lehre von der National-Oekonomie seit einem Jahrhundert. Freiburg 1882.

**) St. 394.

pranic, a sice k vůli liberálům; tím více péče věnoval církvi, jednotám a společenstvům, ochromuje svým vtíráním činnost jejich. Právě obráceně měl si počínati. Pak bude lze od zmohutnění života nábožensko-mravního a od péče vlády vyléčení nezdravých poměrů očekávati.

Stejně případně ukazuje Vogelsang, jak jednostranná důvěra a naděje zcela jest neoprávněna. Církev, kdys mocná, a silným ramenem světských knížat k uskutečnění svého společensko-mravního poslání podporovaná, nalezá se dnes v poměrech zcela jiných. Snáze našla sluchu u pohanstva, než u nynějšího v materialismus pokleslého pokolení, které hnilobou bezbožecké vzdělanosti jest nakaženo.

Arci nepřipadá Vogelsangovi ani ve snách, aby snad schvaloval stát komunistický a jemu svěřil správu všech neb většiny, závodů. Nejde ani tak daleko jako A. Wagner,*) který chce, aby stát ujal se oněch odvětví výroby, která o menších výlohách může zříditi. Vogelsang však rozumí socialním státem, neb státním socialismem toliko úřadní zásahování do soukromých závodů buď cestou zákona neb policie, státní dozor nad nimi, hlavně co do stránky společenské a zdravotní. Státní socialismus nemá hověti pohodlnosti, ani nechati vše běžeti cestou svou, on má chrániti a dopomáhati k právu těm, kteří sami se hájiti a chrániti nemohou. Arci může stát, t. j. státníci, moci své zneužiti a všem poddaným neobmezeně vládnouti, ale to není názorem a vinou státních socialistů.

Vogelsang jedná zejména**) o socialním království, jehož vznešenou úlohu objasňuje, jehož vzkříšení a vyproštění z pout liberální buržoasie šlechtným a vzletným slovem předpovídá a doufá.

Jest pro nás křesťany, a zvláště nás katolíky bolestno, že mužové tak nadaní, jichž bychom ještě více mohli jmenovati,***) stojí na straně státního socialismu (v pravém smyslu)

*) Lehrbuch der polit. Oekonomie. I. St. 281.

**) Ročník 1882. Str. 291 a 72.

***) V poslední době počala socialní činnost na říšské radě, k níž dán podnět se strany křesťanské: Vogelsang, R. Menger, Albertus, Weiss, princ Al. Lichtenstein, hrabě Belcredi, Zallinger atd.

uznavše nutnost jeho. Nepřímě tím jest vysloveno, že církev dnes jednak není již schopna k té velkolepé působnosti, jakou druhdy rozvinula, jinak, že vše to, co církev a láska k bližnímu, aneb co církev láskou působiti může, daleko nedostačuje, že to vše jako kapkou vody na žhavé železo.

Jak zcela jinak vypadala společnost ještě za doby reformace!*) Dnes není nám již co činiti s chudobou zaviněnou neb nezaviněnou, dnes chudoba se zmocnila celých tříd, a bída vévodí úplně u velké většiny lidu.

Nemocnice, ošetřování nemocných, chudobince, spolky sv. Vincence, udílení almužny, to vše působí jen okamžitou úlevu, ale zlo zůstává. Nyní můžeme toho snadno zkusiti, jak v sousedním domku vedle nás celá rodina aneb jich více zvolna hlady umírá a nám nezbývá leč přihlížeti, na nejvýše jim časem kus jídla opatřiti. A co tím dosahujeme? Jen prodlužujeme smrtelný zápas. Z nemocnic vycházejí vyléčení dělníci, jichž nečeká jiného leč hlad; až opět slabotou onemocní, a na čas v nemocnici ošetřování naleznou.

Ano dnes dospěli jsme již tam — zvláště ve středních průmyslu, — že almužna se prohlašuje za křivdu, zachraňujíc hladem mroucího od smrti na škodu druhých hladem polo-zmírajících, poněvadž láska prokázaná jednomu ukrutností jest páchanou na jednom neb více jiných nám neznámých bídácích.

Jak tu lze a kdo má pomoci? Zmínili jsme se dříve již o rozkolu konservativních socialních politiků, kteří často bez potřeby a prospěchu ostře proti sobě vystupují. Leží to arci v povaze člověka, že vši silou hájí, co právem, byť i domnělým býti poznal. Nezavrhujeme vědeckého zápasu o vítězství té které nauky socialistické vůbec, neb ze zápasu různých mínění vychází pravda, ale přec neschvalujeme žádné příkrosti. Budiž čestně bojováno, ale chraňme se viniti odpůrce hned ze zrady víry a náboženství, z nevědomosti atd.

Co v životě obyčejném surovostí sluje, to přec v potyčce literární nemůže uhlazeností slouti. Francouz Le Play**) klade

*) Viz Roscher: „Geschichte d. National-Oekonomie.“ St. 120 atd.

**) Die soziale Reform. Paris 1864.

desatero Božích přikázání vším právem za základ oprav sociálních; přede vším odporoučí opravu rodiny a práva dědičného. Dle jeho názoru nelze prý zlepšení společenských poměrů dříve doufat, pokud osamocený jednatel opět stále nebude mít opory v obnovené křesťanské rodině. Výborná to zajisté myšlenka, ale nepostačuje sama o sobě.

Dr. J. podotýká k tomu:*) »Zlo společenské, jímž trpíme, vězí mnohem hlouběji než Le Play se domnívá; ono nevězí nejen ve vůli, ale vlastně v rozumu, nejví se toliko v hlavách synů, ale i v srdcích otců; zkrátka, ono zasahuje do vnitřního života a smýšlení, do takové hloubky, do níž neproniká vliv rodiny, aspoň ne rodiny přítomné, lichou osvětou natuchlé.

Jistotně jest zlo společenské záhadou mravní, ale prazvláštní, všude ukazuje příznaky náboženské, to jest: poslední její následky spočívají na základě náboženském. A tyto následky jsou nenávisť všeho kladného (zjeveného) náboženství, nenávisť církve; na poli filosofickém (jsou následky) zapírání Boha a materialismus; v oboru vědeckém: zřízení bezvěreckého bezbožectví; v oboru sociálním: zavržení společenských zásad o náboženství, o mravnosti, o vlastnictví, a na místě jich postavení požadavků všeobecné vůle; ve vzhledu politickém: vítězství svrchovanosti lidu, všemohoucí stát, konstituční absolutismus a úplná lhostejnost k tomu, co dobrého. Slovem: Podstatou záhady sociální jest protikřesťanské zřízení společnosti naproti čemuž rodina jest zhola málomocna.

Co by tu jedině pomoci mohlo, jest náboženství, církev, která svým vlivem působí na ducha, na smýšlení a dychtění celého člověka. Církev hlásá nauku takovou, jejíž následky týkají se všech věd, počínaje od filosofie až k vědám přírodním. Církev vládne i srdci a vůli. Ona učí člověka krotiti své vášně... Obnova rodiny měla by zajisté prospěšný vliv na společnost a urychlila by návrat ku smýšlení křesťanskému, ale pochybujeme, zdali ji lze provést. Le Play spoléhá příliš na zákon a jeho čarovnou moc. Nauka jeho vrcholí ve třech

*) Christlich-soziale Blätter. 1881. Str. 819.

požadavcích: 1. žádá úcty k božské mocnosti, čemuž napomáhá má zákon o svěcení neděle; 2. vážnost právomoci otcovské, které chrání má zákon o svobodě závěti a 3. úcty k ženě, která má zákonem býti chráněna proti svůdnictví. Avšak v tom náramně se klame. Má-li zákon dobrým a platným býti, nutno, aby byl výkonem a obrazem mravního stavu společnosti. Toho sluší hlavně dbáti, že zákonem se mravy netvoří, ale že mrav zrcadlí se v zákoně; na opravu mravů sluší všemožně naléhati; jen ve vážném díle ušlechtění mravů záleží spása společnosti. Hlavní zásadou opravy společenské tato jest: Církvi, této nej-osvědčenější učitelce vážnosti a mravnosti, dána budiž konečně úplná svoboda; zabezpečena buď volná její působnost a oprava společenská přijde sama sebou .«

Dr. J. praví však již dříve,*) což tuto klademe, chtějíce předejítí všemu nedorozumění: »Lék záleží v rozhodném návratu ku smýšlení křesťanskému přede vším ve **svornosti** obou největších mocí společenských, **státu a církve**.

Tato slova rádi podepíšeme. Podávajíc nám úplný program, který dobře byv pochopen, zamezil by veškeren spor v táboru konservativním. Ti, kdo nehrozí se státního socialismu, naopak urovnání poměrů socialních za popřední úkol státu kladou, vědí velmi dobře, čím tento stát církvi jest povinnován, vědí, že stát, jenž i církevní moc si osobuje, otázku socialní nerozřeší, rovněž jako stát liberální toho nedovede. Ale nikdo nechtěj, aby stát čekal, až katolíci, až církve opět nabude dřevního vlivu na srdce, rozum a vůli. Tu by snad mezi tím společnost zahynula.

Zajisté jest nevolnost církve věcí žalostnou, ano nesnesitelnou. Avšak kulturní boj (státu proti církvi) nebývá konečně stavem nejhorším. Tu aspoň ještě trvají a působí idee. Jsoutě země a státy, kde vládne mírný josefinismus. Liberální ministr dělá a dává jmenovati biskupy jak si jich přeje, tiché povahy, kteří vlivu na společnost ani nehledají, ani vykonávají

*) St. 289.

by nedovedli. Správa záležitostí církevních podléhá dozoru a ochraně mnohdy bezbožického neb materialistického byrokrata; vychování kněžstva mladšího děje se dle předpisu státem schváleného, tak že mladý kněz má pak za jedinou svou úlohu, aby stál na strážu u Wertheimovek třídy právě panující, o hmotné blaho lidu nedbaje pranic, o duševní jen tak zevně, beze všeho zápalu či »fanatismu« na nejvýš, aby s několika modlitbami pobožnůstkářství provozoval atd.

Podobný vliv státu jest zajisté záhubný, a proto bojí se Bongartz a jeho soudruhové křesťansko-sociální ne bez příčiny vtírání se státu do záležitostí sociálních. Národové, kde panuje politické a církevní vychování, jaké právě jsme líčili, zabředají v bahno lhostejnosti a otupělosti. Běda, když pak dříve či později zavane vzduch sociálně demokratický do těchto bařin! Mnohem lépe, když tu stát, aneb nějaký rozumný státník, o něž nikdy nebývá potíž, ještě za včas počne zasahovati do oboru sociálního, třeba by zprvu jen na nejisto tapaje, jen když hmotné bídě předejítí hledí, snaže se spravedlnost dle možnosti ku všem vrstvám zachovati. Nový život probudí se v lidu, nový duch se ho zmocní a snadno může nadejítí okamžik, o němž dr. J. praví, že mrav tvoří zákony.

Známe úlohu církve, víme co povinností duchovenstva. K jeho povzbuzení má posloužiti tento spis: Nelekáme se státu socialistického arci s patřičným obmezením,*) ano přejeme si, aby v počaté činnosti pokračoval a k dobrému konci dospěl. V tom se srovnáme s nejpřednějšími národními hospodáři. Dr. Ratzinger praví:**) »Povinností jest protiviti se státní moci tam, kde působí škodlivě, v oboru duchovním, v církvi a škole. Jest však nerozumno, blahoploďné snahy státu v oboru hmotném zavrhovati a potírati proto, že stát v oboru duchovním dopustil se přechmatů. Jedno sluší činiti, a druhého neopomíjeti, totiž: zabezpečení hmotných zájmů lidu pracovního přiměřeným opatřením státním.«

*) O mezích státu: Die Naturlehre des Staates. Const. Frantz. Lipsko 1870.

— Hammerstein: Kirche u. Staat. Freiburg. Herder 1883.

***) Die Volkswirtschaft in ihren sittl. Grundlagen. Herder 1881. St. 409.

d) Jak zná kapitalismus vykořistiti cizí práci ku škodě lidu.

Karel Marx. Určená doba pracovní. Přiměřená
m z d a.

Zda-li kapitalismus má svůj původ z náboženské reformace, jak Hohoff*) ve svém znamenitém díle praví a dovozuje, popírá se s druhé strany.

Avšak zapřítí nelze, a to nám stačí, že tato lidomorná soustava stejnou dobou vznikla jako reformace. Dle Jansseny**) tvrdí Jakob Wimpeiling: »Braní úrokův a provozování lichvy jest záhubou lidu. Politování hodná doba, kdy peníze počaly vládnouti a peníze stále jen u větší míře opět peníze plodí.« — »Chce-li kdo těmto slovům porozuměti,« praví Hohoff, »třeba arci něco více věděti, než naučiti se lze z liberálního díla, ať se již spisovatelem nazývá Marx, Wirth, neb Roscher a Schäffle.«

Při kapitalismu vládnou peníze. Kapitál a peníze arci není totéž. Peníze prostředkují výměnu zboží, jsou známkou hodnoty, za kterou lze kapitál koupiti.

Záhubnost peněžního kapitalismu záleží v tom, že peníze rodí, čili jak Marx se vyjádřil, mladé odchovávají, a to beze vší práce vlastníka. Jsem-li vlastníkem zúročitelného dluhopisu (praví Marx ve svém socialně-demokratickém listu »Vorwärts«), vydal jsem zaň ovšem své peníze, ale za úroky, které dostávám, nekonám žádné práce. Když pak půjčovaný kapitál vznikl ze samých úroků, skládá se ze samého výnosu práce cizích lidí, kterým se nedostalo žádné stejné hodnoty výměnou. Následkem toho jest dělníkům aspoň třikráte tolik pracovati a strádati, než by jinak bylo třeba. A toto hrůzné rušení národního blahobytu nelze odstraniti trestním zákonem, ale toliko osvícením a ušlechtěním ducha lidu.

Domnění, že úrok a zisk jest oprávněným, ano nezbytným, otrávil ducha lidského jako všeobecná nákaza, a každý přílišné vykořisťování obmezující trestní zákon dá se snadno obejít, kdyby se i přijal. Ani násilný převrat státní

*) „Protestantismus u. Socialismus.“ Paderborn, 1881.

**) „Geschichte des deutschen Volkes.“ I. St. 376.

od vykořistěných způsobený tu nepomáhá, nepřestane-li velká většina po` kapitalisticku smýšleti. Pakli přestala, odpadá potřeba převratu.«

Obyčejně lidé o kapitalismu málo a jen povrchně přemýšlejí, jsouce mu zvykli. Jeho další trvání zdá se mnohým, kteří z důchodků svých chtějí žíti, věci nepochybnou. Základem důchodů bývají úspory vlastní neb cizí, úroky cizí práce. Nyní se již skoro zapomenulo, že takový zisk bráti platilo v zákonodárství církevním po staletí za lichvu, a bylo zakázáno; nyní »až do dalšího rozhodnutí« se trpí. Rozum mnohých nesahá dále, než jejich nos. Pravit: »Dělá-li někdo s mými úsporami neb penězi obchody, proč bych neměl žádati části výtěžku jménem úroků?« Při tom se arci zapomíná a nedbá, že peníze samy o sobě ničeho nevyrábějí; k tomu konci třeba je vyměnití za hodnotu, přidati k nim práci, aby hodnota se zvýšila.

Ti, kteří tyto nutné práce konají, dopadají velmi bledě, oni vlastně tvoří hodnoty, oni pracují za druhé a dostávají za to pouhou mzdu, jen nutnou výživu.*)

Pokud národové snášejí jho kapitalismu, nebyl by podnikatel, byť i chtěl, s to, aby svým průmyslnickým dělníkům vyplácel celou hodnotu jejich práce, neb jest mu také účtovatí úroky kapitálu. Továrna, stroje, zásoby atd. stojí peníze, a kteří tyto peníze půjčili, chtějí ze svých důchodků (úroků) z potu dělníků žíti. Rolník není rovněž s to, aby dělníkům svým, aneb pracuje-li vlastními a svých dítek rukama, ani sobě plnou hodnotu práce opatřil: obyčejně mu nezbývá více, než potřebná výživa. Jeho pozemek jest v rukou kapitálu; bylo mu vyplácti podíly,**) a jiného nezbude i jeho synu atd. Za tyto dluhy má platiti úroky, neb mnoho lidí žije z důchodů bez práce, jiní jsou lépe živi, jak by za práci svou zasluhovali, sahají tedy k cizímu potu. Kapitál sbírá obyčejně smetanu s každé výroby; pod tíží tohoto břemene klesají ná-

*) Z té příčiny nazýval Proudhon vlastnictví krádeží, čemuž se namnoze špatně rozumělo.

***) Vogelsang: „Grundbelastung u. Entlastung.“ Vídeň 1880. — Rodbertus Jagetzow: „Die heutige Creditnoth.“ 1868.

rodové, a to tím více, poněvadž výtěžek práce vždy na novo se kapitalisuje (ukládá na úroky), a tak vždy přibývá na počtu a rozměru rour, kterými kapitál své úroky z práce ssaje. —

Největším nepřitelem kapitálu a odpůrcem kapitalistického hospodaření jest Karel Marx, jehož záporné důvody všeobecně pravdivými se uznávají, ač názory o jeho návrzích se rozcházejí.

Ať se komu líbí či nelíbí, potřeba jest o Marxovi zmí-
niti, jelikož právě on všecky stinné stránky kapitalismu bez-
ohledně odhalil. Arci to mohl učiniti bez velkého pobouření
dolních vrstev lidu, které nechápajíce souvislost příčiny a
účinku, snadno se chápou násilí proti kapitalistům.

Marx stal se původcem mezinárodního spolku socialisti-
ckého (internacionaly), on utvořil kmen a vůdce budoucích
pluků dělnických a vycvičil je k podnikání útoku (na kapitalisty).

Správný způsob boje proti kapitalismu jest potírati jej
zbraní duchovní, nikterak sbíratí pole proti kapitalistům. To by
znamenalo, useknouti hadovi jen ocas, který mu záhy zase
narůstě. —

Zavrhujeme soustavu a nikoli osoby. Jsoutě i mezi
kapitalisty velmi šlechetní, hodní lidé, kteří želi zhoubných
následků panující soustavy, nemohouce sami pomoci. Soustavu
všeobecnou nezruší jednotlivci, ta nepadne jednou ranou.*)

K. Marx**) opustil šťastně počatou dráhu života v službě
státní; vlohy maje výtečné, mohl snadno znamenitého postavení
ve vlasti si dobytí. Zanechav všecky naděje a ohledy zvolil
boj proti kapitalismu ve prospěch slabších za úkol života.
Dělnictvu vstúpil názor socialistický, ale spojiv snahy sociali-
stické s politikou socialismu jinak málo prospěšnou, stal se
tvůrcem strany socialně-demokratické, jež moci panující válku
na život i na smrt vypověděla.

*) Jaká soustava by kapitalismus nahraditi měla, viz hrabě Kuefstein :
„Linzer Quartalschrift“ 1882. Št. 302.

**) K. Marx narozen v Trevíru 1818, studoval v Berlíně filosofii a
práva, stal se pak redaktorem, posledně listu „Vorwärts.“ Vypovězen byv šel
do Belgie a pak do Anglie r. 1849, kde r. 1867 založil internacionalu a
† r. 1883.

Za takových okolností ani nebylo mu lze zůstatí ve vlasti, a proto odebral se do Anglie. Od té doby vystupoval zcela bezohledně.

Nás tuto zajímá jeho důležité dílo o kapitálu.*) Prve nežli k věcné stránce přistoupíme, nechceme ctěným čtenářům zamlčeti, že Marx velkou nenávisť choval nejen ku kapitalistům a spisovatelům hájícím hospodaření kapitalistické, ale ještě vyšší měrou k duchovenstvu. Z jeho slov znamenati skoro jakousi krvežíznivost, čehož každým způsobem sluší litovati, ač povážiti dlužno, že jeho zášť vznikla hlavně z pozorování poměrů anglikánských. Duchovníci anglikánští jsou dobře placení, ženatí úředníci vládní, kteří různým nařízením vládním k vůli snadnějšímu provedení jich mají přidati nátěr náboženský, a takto jich zpečetiti. Jelikož vláda anglická smýšlí kapitalisticky, musí také duchovenstvo téže soustavě služby konati. Dělníkovi anglikánskému to asi pak divně připadá, když se mu z jedné strany dokazuje, že kapitalismus jest bezprávím, jež protiví se právu božskému i přirozenému, z druhé pak strany (církve anglikánské) se mu vyhrožuje peklem, nepřijme-li toto bezpráví za právo.

Při tom arci se zapomíná, že duchovní ve své vlastnosti jako státní úředník nemá se s náboženstvím a pravdou náboženskou stotožňovati. K tomu jest i duchovní synem své doby, a může v tak zamotaných věcech snadno se mýliti, neb žádoucího, správného úsudku pohřešovati.

Marx snaží se dokázati, že právě kapitalistický způsob výroby pokládá práci za zboží, chtěje ji až na cenu výrobní (nutnou výživu) snížiti, a že kapitalisté se obohacují, zadržujíce přebytnou hodnotu práce dělníkům. Odtud jeho výrok: »Práce chudých jsou zlaté doby boháčů.« Marx nepokládá provozování velkopřumyslu stroji atd. za příčinu bídy, ale odloučení dělnictva od jmění kapitalistického. Zdá se, že měl na mysli způsob společného velkopřumyslu, kde by celý výtěžek, tedy celá vyrobená hodnota, připadla dělníkům, arci i těm, jenž duchem pracují, správcům, vynálezčům atd.

*) Das Kapital, Kritik der pol. Oekonomie.

Lze si snadno pomyslet, jak asi takové výroky, jako o vykořisťování dělníků kapitalismem, opodstatněné statistickými zprávami a objasněné poukazem na kapitalisty, kteří za krátko nesmírně zbohatli, působily na dělníky dychtivě poslouchající. Marx přihlížel důsledně i k soukromým kapitalistům mezi podnikateli průmyslovými, a přisoudil jim větší podíl na výtěžku dosaženém, než podřízeným strojním dělníkům, proto že podnikatel obstarává duševní část práce, že může utrpěti škodu a ztrátu atd.

Avšak tvrdil, že tento oprávněný podíl není hlavním důchodem kapitalisty, nýbrž přivlastnění si nadbytečné hodnoty práce prostého i způsobilého (učeného) dělníka. Dělník vydělá si na příklad za 6 hodin denní práce svou výživu, t. j. vykonaná jeho práce má právě tu hodnotu, která se rovná vyplacené mu mzdě; avšak dělník musí 10, 12 a více hodin pracovat. Tato nadbytná práce tvoří hlavní důchodek kapitálu, z ní má kapitalismus svůj nespravedlivý příjem.

Ostatně připouští Marx, že totéž děje se také u jiných hospodářských soustav, i u monopolismu atd. Všude, kde jednotlivec neb více jich má prostředky výroby (dílny, stroje, látky atd.) v rukou, musí dělník chtě nechtě přidati kus nezaplacené práce, aby vyrobil tolik, co vlastník závodu k výživě potřebuje.

Za takových okolností zbývá jen dvojí možná pomoc: buďto se opět spolčí kapitál s prací, neboli jinými slovy: zřídí se výroba společná, kde dělníci v celku jsou vlastníky výrobních prostředků, tedy kapitalisty, jimž pak celý výtěžek práce připadne (— lze-li to vůbec provést; viz, co jsme o tom svrchu pravili —), aneb budiž nespravedlivé vykořisťování dělníků zamezeno zákony, totiž ustanovením nejnižší mzdy a určité doby pracovní.

Marx líčí děje zápasu o ustanovení pravidelné doby pracovní v Anglii, nezapíraje, že lidumilní továrníci sami o to žádali. Leží na bíledni, že lidumilní továrníci rádi viděli ustanovení pro všechny závodící stejně platné co do využitkování dělníků, jejich žen a dětí při obvyklé mzdě, která, jak výše praveno, řídíc se podávkou a poptávkou točí se okolo nutné

denní výživy. Pokud takového ustanovení nebylo, mohl každý továrník buď více vydělati aneb laciněji prodávati, a takto své soudruhy na mizinu uvést, kteří při stejné mzdě dali déle pracovati. A to dělo se měrou úžasnou.

Pracováno dnem i nocí, dítky pod sedmi roky zaměstnávány 8 až 10 i více hodin denně; byli otcové, kteří své dítky do továrny donášeli, a na místo ke stroji posadili, aby tam pracovaly po celý den.

Ženy a dívky pracovaly i v noci, zkrátka vykořisťování dělníků neznalo mezí. Od roku 1802—33 vydala sněmovna pět zákonů ve prospěch dělníků, ale byla to holá komedie, jelikož tatáž sněmovna nechtěla ani krejcaru povoliti na tovární dozor atd.

Teprv od r. 1833 chopeno se věci opravdově, a vydány zákony, kterými určena jest doba pracovní, a upraven platně způsob a čas práce žen a dítek.*)

Kromě Anglie určena jest také ve Francii, Švýcarsku, Belgicku atd. doba pracovní.

V Rakousku žádáno totéž až posud marně.

Naopak, kde zvykem jistá doba pracovní a odpočinek nedělní zavedeny byly, snažili se přiměti dělníky ku práci nabízením zvláštní odměny. Dělníci byli mnohdy po vůli zapomínající na zájmy společné a nepomýšlející, že takto svým soudruhům, ano sami sobě dělají konkurenci. Mohou-li výrobky na celý rok potřebné prodloužením doby pracovní poříditi se za 9 měsíců, nastane sám sebou po zbývajících 3 měsících nedostatek práce, a dělníci stráví buď své úspory, aneb budou třít nouzi.

Aby se určité době pracovní vyhnuli, platí někteří podnikatelé, pakli to obchod dovoluje, raději od kusu, čímž sílu dělnickou ještě lépe dovedou využítovati, platíce mzdu tak mizernou, že dělník jen při největší pilnosti tolik si vydělá, co k výživě stačí.

*) Bližší zprávy viz Schäffle: „Kapitalismus und Socialismus.“ Též „Christl. soc. Blätter“ 1882. Str. 242.

Kromě doby pracovní, s níž nepřímou i upravení mzdy souvisí, ozývají se odevšud stále hlasitěji žádosti o určitou nejnížší mzdu při ustanovené době pracovní. V mnohých státech vydána jsou ještě jiná více méně sem zasahující ustanovení k ochraně dělníků, jako jsou zákony k ochraně žen a dětí, o nedělním odpočinku, o dozorcích továrních, kteří by dbali o šetření předpisů zdravotních v místnostech pracovních, dále zákony o pojištění dělníků pro případ neštěstí, o zaopatření ve stáří, v nemoci atd.

Kapitalisté se tomu bránili pokud mohli; v některých zemích se jim podařilo některé takové zákony zameziti, obmeziti, neb obejiti. Když kníže Bismark, chtěje snahám podvratným socialistů předejiti, se vytasil s návrhem zákona o pojištění dělníků pro případ neštěstí a o zaopatření ve stáří, »aby dělníci starci neumírali na smetlisku,« tu pozdvihli kapitalisté na celé čáře velký pokřik, že tím bude průmyslu odňata možnost soutěže.

Jak důležitými tyto návrhy jsou, neb státi by se mohly, a jak kapitál o nic jiného nesmýšlí leč o výtěžek co největší, o tom přesvědčila nás událost velmi poučná, v březnu minulého roku.

Soudcové v Paříži měli rozhodnouti, zdali obchodníci pařížští smějí za zboží pařížské vydávati takové výrobky, které dali v jiných zemích, kde lacinější jest síla pracovní, shotoviti, a hotové do Paříže dopraviti.

Rozsudek zněl, že ano. Tím podán důkaz, že práci samé o sobě odepírá se veškeren nárok.

Jen obchodník, kapitalista, který dá vyráběti, má slovo rozhodné. Kde on se nalézá, odtud pochází též výrobky.

Stejně poučlivá pro nás Rakušany jest skutečnost, že kapitalisté angličtí, švýcarští, francouzští atd. dávají mnohé výrobky v Rakousku hotoviti, zejména v Tyrolsku, Voralbersku, Čechách, Moravě atd.

Proč to? Proto, že u nás posud nemáme určité doby pracovní, následovně lze sílu dělníka co nejvíce využítkovati, a tím většího zisku pro kapitál dosáhnouti.

Následky však jsou pro vykořistěné dělníky a zem, kterou obývají, velmi smutné, ano nesnesitelné. Známo jest, že ve

Vorarlberku při posledním odvodu za jeden celý okres nesehnali a ni jediného brance k vojsku schopného. Slyše tuto zprávu učinil kdosi žert, že bezcitný průmysl snad stane se původcem věčného míru zmrzačiv tělesně všechny čekance stavu vojenského.*)

Jistý anglický podnikatel dává pracovati v Brně, kde není doby pracovní, a to: v pondělí od 6 hodin ráno až do 9 večer, v úterý od 6 h. r. až do 12 v noci, ve středu od 6 ráno až ve čtvrtek do 1 hod. s půlnoci, v pátek pracuje bez přestávky od 6 ráno, až do soboty do 9 hod. večer. Mzda obnáší 4 až 8 zlatých, neodpadne-li podle řádu továrního značnější toho část na pokuty za vady v práci. I dítky jsou podrobeny témuž pořádku.

Jaké z toho pro ně následky, netřeba ani se zmiňovati.

Za těchto okolností jest zbytečno mluvit dále o prospěšnosti uvedených ustanovení. Pokud Marx slovem a písmem zasazoval se o jich zavedení neb rozšíření, sluší mu zajisté upřímné díky.

Mravouka nemá proti tomu námitky žádné; naopak ona musí prohlásiti za povinnost kapitálu, aby dělníkům spravedlivou mzdu vyplácel a o jejich bezpečnost a mravnost péči měl. Co jest m z d a s p r a v e d l i v á, nedá se tak snadno vysloviti; také netřeba doložiti, že na trhu (viz Lassalle) obyčejně poměry a spekulace o ceně zboží rozhoduje, a mnohdy i nejvyš lidumilnému a křesťanskému podnikateli nelze mzdy dle hodnoty práce vyplatiti. Pokud pevný kruh kapitalismu nebude roztržen, jest vůbec pochybeným jednáním mluvit dělníkům, že mají nárok na celou hodnotu své práce; tím se podněcuje jenom zášť.

Dále sluší povážiti, že pokud soukromý kapitál panuje, a obstarávání závodů jednotlivci se děje, náleží podnikateli, který mimo kapitál v závodě uložený též svou duševní sílu a podnikavost výrobě věnuje, vším právem jistá část vyrobených hodnot. Na to arci hněvem zaujatý dělník snadno zapomíná.**)

*) „Vaterland“ č. 86. roku 1883.

**) O mzdě viz Schäfte, str. 669. Weiss nazývá (str. 20) mzdou teprv to, co dělníkovi po zapravení stravy, bytu atd. zbývá. Dle něho mají i zvířata stravu, byt atd., ale žádnou mzdu.

Rozdělení celé mzdy možno jest jen při závodech společných, kde také všecko nebezpečí a každá ztráta všech stejně se dotýká. Dlužno naléhati na takovou výši mzdy, aby dělník nejen jak na člověka sluší, mohl žíti, ale také své děti vychovávat i jejich zdraví a život předčasnou prací neohrožovati a konečně, aby také pro zlé doby nějakou úsporu si mohl uložit. Aby těchto účelů zvýšené mzdy se dosáhlo, sluší též duchovních t. j. náboženských pomůcek a pohnutek používati. Proto jest nutno, aby církvi náležitý vliv se povolil, a její působnosti se nepřekáželo, jak toho sv. Otec Lev XIII. ve svých okružních listech vícekrát již důrazně žádal. O této věci však nechce Marx a jeho přívrženci ani slyšeti. Jim běží jen o život pozemský, a úkolem života jim jedině hmotný blahobyť. Tím se stává, že každé zvýšení mzdy, byť i plné hodnoty práce dosáhlo, zdá se nedostatečným. Aby člověk všech požitků, jakých sobě srdce žádá, účastným se stal, k tomu arci žádné zvýšení mzdy nepostačí.

Nikdy a nikdy nedá se takové množství požitků opatřiti, aby každý člověk plnou míru všech možných požitků mohl dostati. Proto jest to na nejméně nesvědomitě, vzbuzovati v dělnictvu takové klamné naděje, a balamutiti je vyhlídkami na věci nemožné a nedostížitelné.

Církev a mravouka žádá plné spravedlnosti, a káže mocným a bohatým celou opravdivostí a přísností aby ji konali; ale i dělníci mají vždy míti v paměti, že tímto životem není ještě vše skončeno.

Budiž nám dobře rozuměno. Nepravíme nikterak, že by se dělník v bídném postavení měl ponechati a aby trpěliv byl, jen nadějí na věčnost se odbývati; ani nepravíme, že by snad kapitalismus byl tu z vůle Boží; nikoli, my jen varujeme od přílišného oceňování statků pozemských, my upozorňujeme toliko na skutečný stav věcí. Tím není vyloučeno, aby se všem lidem co možná nejhojnější míra požitků pravým způsobem stala přístupnou, dobrovolné pak jich se odřikání i na dále ctností hrdinskou zůstalo.

Kdyby vezdejší blaho bylo cílem tohoto života, pak by svět tento nejen nejšpatnější měl zřízení, nýbrž by byl k to-

muto cíli naprosto nespůsobilý.*) Že odřikání se až do jistého stupně vždy zůstane nutností, dokazuje výtečný křesťansko-socialní politik F. Hitze:**) »Též značnou část čtvrtého stavu (dělnictva) rádi bychom povznesli nad hladinu proletariátu, zaopatříce mu lepšího důchodu. Ale všem nemůžeme pomoci; vždy zůstane čtvrtý neb pátý stav, u něhož mzda neb důchod nepřekročí průměrně nutné výživy.«

Toto jest i naším názorem. I v tom souhlasíme se ctěným spisovatelem, aby, jak pouhý příjem z práce (mzda), který vždy zůstává nízkým, tak i pouhý důchod kapitálu, který ovocem jest cizího potu, byly výjimkou, pravidlem aby však zůstalo spojení obou (t. j. aby dělník kromě slušné mzdy měl i přiměřený podíl na čistém výtěžku). —

Pojednavše o kapitálu, nesmíme jedné věci pominouti. Že jest krutým a bezcitným, to jsme poznali, že jest pouze materialistickým, a že tedy úplně ospravedlňuje slova Páně: »Nemůžete Bohu sloužiti a mamoně,« jest rovněž jisto.

Kapitál jest také po výtce protikřesťanským, chovaje se netoliko lhostejně k církvi, ale skutečně vždy útočně proti ní vystupuje. Kde kapitál domohl se vlády, tu počal boj proti církvi, tu hlásána a hájena nová materialistická mravouka o jediném pozemském úkolu člověka v tisícerých knihách a novinách. Jakmile dostala se vláda do rukou kapitálu, bojováno proti církvi zákony a nařízeními, vyhnanstvím a žalářováním.

A čeho nejvíce si povšimnouti sluší, jest, že nástrojem kapitalismu vždy bývalo a posud jest svobodné zednářstvo,***) onen spolek, který nazývá se lidumilným a předstírá, že mu jen o blaho lidstva běží, ačkoliv pranic si z toho však nedělá, že miliony lidstva hynou pod železným jhem kapitalismu. Pravda tato jest tak zřejmá, že ji protestanté tak dobře uznávají jako my. †)

*) „Christl. soc. Bl.“ 1882. St. 377.

***) Kapital und Arbeit. Paderborn. 1871. St. 340.

***) J. Albertus: Oesterreich, Deutschland u. Insbruck. 1880. St. 8.

†) Der radikale deutsche Socialismus. R. Todt. Wittenberg. 1877. St. 63.

5. Prostředky výpomocné.

Kromě již uvedených liberálních neb socialistických soustav, pak zásad významu základního, které by v život uvedeny jsouce ve zvláštní soustavě rozvinouti se mohly, zplodil ruch socialní ještě jiné návrhy a zařízení, které částečně již byly zkoušeny, částečně pak teprv zavedeny býti mají.

Jmenujeme je prostředky výpomocnými, jelikož některým naléhavým potřebám předejiti a v okamžité nesnázi výpomoci mají. Všem společno jest, že jsou jen známkou rozpaků, že v podstatě bída společenská jimi se nemění, byť se i některým vrstvám lidu dostalo jimi úlevy neb uspokojení. Nejsou-li takové prostředky mravouce na odpor, nemáme proti nim čeho namítati, jen toho bychom si přáli, aby všecka jednotlivá ustanovení nesla se jedinou křesťanskou základní myšlenkou konečného všeobecného rozřešení otázky socialní.

Lze o takových zásadách říci, že podobají se hvězdám neb meteorům (povětroňům), ony sice svítí, ale noc zůstává přece nocí.

a) V první řadě jednáme o protekcionistech, čili přátelích ochranného cla, a o merkantilistech, čili přátelích volného obchodu (beze všeho cla). Protekcionisté chtějí vlastní země proti vykořisťování se strany cizozemců chrániti; merkantilisté chtějí z cizích států prospěch míti, je ošiditi. Země, kde mnoho kapitálů (v málo rukou, což nyní slove bohatstvím) a rozsáhlý průmysl, jsou vždy pro volný obchod, věduce, že nikdo s nimi nedovede závoditi, a ony každého, kdo by o to se pokusil, mohou zničiti. To platí přede vším o Anglii, již, t. j. tamějším kapitalistům, skoro všechny země jsou neb byly poplatnými. Snahou politiky anglické skoro výhradní bylo zachovati svému průmyslu tržiště stará, dobytí nových. Na válce jí pranic nezáleží; nerozpakuje se někde v střední Africe neb Asii vyhubiti domorodé obyvatelstvo, a usaditi tam na jich místo odběratele anglických výrobků. Křesťané, Turci, neboli vlastně Mohamedáni i pohané mají u nich stejnou cenu, pakli jen odbírají anglické kartony.

Země na pevnině evropské nouzí dohnané hledí se proti vykořisťování anglickému ochrannými cly opatřiti, a domácí průmyslné a rolnické výrobě aspoň domácí trh přístupným učiniti. Merkantilisté arci na to žehrají, tvrdíce, že ochranným clem trpí spotřebitelé, jenž zboží draže musí platiti; avšak zlé časy nutí skoro všechny státy nedbati takových námitek. Takto vidí se velkokapitál ve spekulaci uložený ve své působnosti obmezena; neb při všeobecné svobodě obchodu mohl by své výrobky hned tu, hned tam, tu v Evropě, v Asii neb Americe koupiti, kde by právě přišly mu nejlaciněji, a prodati je zase tam, kde nejvíce platí, a takto dosíci výtěžku co největšího.

Zdali při tom na příklad rolník evropský, daněmi a dluhy beztoho obtížený, zahyne, nemoha vyráběti za ceny stejné jako v Americe neb Australii, to jest kapitálu věcí vedlejší. Merkantilisté dbají jen o sebe, oni jsou celoliberály. Týž poměr panuje i v průmyslu. Mnozí, jenž ve vzhledu politickém, náboženském a naproti svým podřízeným ve vzhledu hospodářském smýšleli liberálně, stali se pojednou přátely ochranného cla, jakmile ohrozeni byli cizí soutěží. Za to jim přátelé volného obchodu nehezky přezdívali.

S hlediště mravouky nelze proti ochraně domácí výroby a domácího obyvatelstva ničeho namítati; naopak jest povinností a úkolem světské vlády, aby starala se o hmotné blaho. I Roscher odporoučí ochranné clo ku podpoře domácího průmyslu, a spolu radí k založení živnostenských společenstev, které poskytující všeobecné užitečné vědomosti, zároveň podávají možnost do vývoje průmyslu zasahovati. To přivádí nás k jinému požadavku, od něhož se rozřešení otázky socialní očekává, to jest:

b) Podpora odborného vyučování a povznesení všeobecné vzdělanosti. Obě strany, jak panující liberální tak i po nástupnictví toužící shodují se v požadavku po vyučování; první chce školou vésti boj proti církvi a náboženství, chce si vychovati lid, jenž by zcela liberálně byv vycvičen, byl by poslušným sluhou a vykonavatelem záměrů liberálních; strana druhá troufá zase rozmnožiti (vzděláním) počet svých pří-

vrženců, což bez okolku podpišeme, vědouce, že liberalismus nikde se nenasytí, nenávisť církve a náboženství nepřináší vysvobození z pout kapitalismu, spíše do něj uvrhuje. Kdyby možná byla doba, kde se nauka křesťanská nebude dále hlásati, a kde by práva lidská neměla opory v zákoně přirozeném a v právu kladně (zjeveném) božském, pak by se lidstvo nikdy již nevymanilo z pout otrockých.

Nechtějice tu o záležitostech školních zvláště pojednávat, klademe pouze úsudek Marlův o socialním vlivu školy: *) »Kdo vyléčení (z vad liberální společnosti) školou očekává, ten mylně pokládá nevědomost za příčinu chudoby. Byť i všickni členové liberální společnosti stáli na sebe vyšším stupni vzdělanosti, přece by velká většina lidu odkázána byla na nevyhnutelnou tělesnou výživu, a cítila by se za takových okolností patrně mnohem nešťastnější než ve svém nynějším zhovadilém stavu.«

Co nás se týká, dovolíme si jen malinkou poznámku: Jak to o ošemetnosti a neupřímnosti liberalismu svědčí, staráť on se o dítky dělnické jen potud, pokud ho to nic nestojí. Kde běží o prospěch kapitálu, tu i povinnost školní přestává. Kapitalismus potřebuje laciných sil, a tak vydává mu liberální stát i školní dítky, spokojuje se několika hodinami vyučování, které pro dítko práci unavené beztoho zůstává bez prospěchu. Považme jen tu ukrutnost! Dítky přes 10 ano i přes 7 let staré pracují po celý den. Večer často až o 6. hodině počíná škola. Ale škoda tu dále mluvit. I tu se ukazuje, že dle peněžnických názorů lidé jsou tu k vůli kapitálu.

Četné střední a vysoké školy jsou v theorii sice všem přístupny, ale ve skutečnosti jen třídám panujícím.

Průpověď o liberální svobodě (učení) i tu zůstává planým tlachem. S hlediště mravouky nedá se proti povznešení vzdělanosti ničeho namítati, ano ona se mnohými důvody odporoučí.

Avšak beznáboženský, bezvěrecký liberální výchov dítek, který zbavuje dítky všech ideálů a všeho vzletu v náhradu

*) Marlo. II. St. 342.

jim podávajíc jalové rozumářství, ta jest odporná a nesnesitelná. Kdyby katolíci a křesťané nynější doby vůbec nebyli tak žalostným způsobem pozbyli svých vážných názorů, své jaré zmužilosti a své přítulnosti k náboženství, *) nikdy by nepodařilo se zaříditi školu, jakou jest nynější liberální, aspoň ne v oněch katolických zemích, kde posud se nepovedlo většiny lidu o všecken soukromý majetek oloupiti, kde tedy jsou posud mužové, kteří nejsou otroky kapitálu.

c) Povznešení mravnosti. Marlo**) o tom praví: »Nelze jinak, než aby řád liberální, který dopomáhá nepoctivé výrobě k vítězství nad výrobou poctivou, který svého přebytku používá k lichvaření, hře a podvodu, pilnosti a poctivosti však dává bídu v odměnu, aby tento řád liberální, jenž každý mravní cit v zárodku dusí a ničí, vedl k úplnému znemravenění společnosti. Jak nynější stav Evropy dosvědčuje, také toho již dokázal.

V dalším stává se Marlo částečně nespravedlivým, vytýkaje hlasatelům mravouky, jako by ctnost a odříkání se jen dolů (nižším třídám) kázali, což nazývá nemravností a nesmyslem, což by arci pravdou bylo.

Církvě katolické nemůže však nikdo vytýkati, že by boháčů šetřila, že by její duchovní se štilili rozkošnickým liberálům pravdu pověděti. Máme toho důkazů. Právě proto, že církve nemlčí, a sama nedá se zotročiti, bývá pronásledována právě tak, a někdy i hůře než komunisté, nihilisté atd.

Ovšem hlásáme mravnost i dolů. I tito opuštění kruhové nesmí odřeknouti se ctnosti. Bylo by jen žádoucno, aby vliv církve nebýval přerušen. Zrušením klidu nedělního, štváním proti duchovenstvu atd. zničil liberalismus vliv církve na mnoze.

Nebude tu na zbytek podotknouti, jak třeba vystříhati se nedorozumění.

*) Viz Scheicher „Bekennntnissoth und Bekennntnisstreue.“ Vídeň 1882. Eipeldauer.

**) Str. 343.

Známo jest, že chudoba velmi snadno a husto člověka mravně porušuje. Snadno nalézáme mezi dělníky rozpustilce, kteří svůj bídný výdělek v krčmě propijí. Není to správně, ale pochopitelně. Avšak chraňme se z toho dovozovati: kdyby dělníci byli šetrni a střídmi, nebylo by žádné nouze mezi nimi. Někdy se to stává, ale všeobecně nelze toho tvrditi, Dělník nemá domova, aspoň ne úpravného, bydlí v nezdravých místnostech, v bytech hromadných; nemá žádné domácnosti, neb i žena pracuje po celý den v továrně, nemá žádné ustálenosti, dnes neví, bude-li zítra míti práci a chléb, aneb nebude-li propuštěn a na ulici vystrčen. V takových poměrech hledí se omámiti. Není to správně, ale pochopitelně. Jen tam, kde vliv náboženství jest zachován, lze proti tomu působiti, jinde ne.*) A zde právě sluší počítati s opravou společenskou. Mravnost teprv tam se dostavuje, kde již náboženství vládne, a má v něm svou oporu. Není pochybnosti, že za nynější doby nemravnost v nižších kruzích, v kruzích chudásův a dělníků den ode dne se vzmáhá, právě tak, jako ji ve vyšších přibývá. To si snadno vysvětlíme.

Kdekoli chudobný člověk stýká se s tak zvanou liberální vzdělaností neboli kulturou, číhá naň velké nebezpečí.

Tam se naučí pohrdati vším, co nadpřirozeného, a ceniti co smyslům lahodí; on poznává jedovatý posměch, jaký sobě dovoluje náboženský liberalismus — pravý to nihilismus — bez přestání tropiti z církve, náboženství, kněžstva, církevních pobožností, obřadů atd. Při tom zůstává ve své chudobě. Chtíti užívati a nemoci, toť trýzeň pekelná.

Chudás dále vidí, jak moderní osvěta nevšímá si přikázání Božích; slyší ve všech toninách a novinách liberálních přemílati (Lutherův) výrok: »Kdo nemiluje vína, děv a zpěvu, zůstane bláznem na věky věků.« On vidí, jak nás kněze hlasatele pravd nadsmyslných bídní (židovští a nežidovští) kluci novinářští smějí tupiti, a jak každý tím větší nabývá u moderního světa vážnosti, čím více se od křesťanství odchýlil, a své křesťanské povinnosti zanedbává a církví a její naukou opovrhuje.

*) Dr. Scheicher Bettler und Vagabunden. Vídeň 1881.

A pak se divme, že nejhorší skutky se objevují právě ve schudlých třídách lidu. V tom je buď nejvyšší obmezenost neb protivné a nebezpečné komediantství.

Co si má chudšas počítí, než páchatí zločiny, záleží-li úkol života jen v požitcích, jak praví liberalismus, není-li žádné věčnosti a on při všem tom nemá ani nejmenší vyhlídky, že by opatřil si aspoň takové živobyťí, jaké má pes u bohaté třídy.

Pravíme schválně pes. Vždyť v poslední době vycházejí v Paříži a jinde listy, které přinášejí vzory a návrhy oděvu pro psy. Psi mají své šatny, musí se denně vícekrátě převlékati; ráno, v poledne, večer, nosí jiné oděvy a módy na jaře, jiné v létě a v zimě. Psi mají své lože na hedvábných poduškách vyšívaných, vyjíždí se svými pány a dámami v hebkých kočárech na procházku, mají své nemocnice a lékaře atd. Jak by se tu hněv a ošklivost neměly zmocniti nižších kruhů?

Nedávno spáchány jsou neobyčejně smělé zločiny. Dočkali jsme se toho, že v nejživější ulici vídeňské vloupali se do směnárny bankéře Eiserta a zavraždili dítě, tři osoby smrtelně poranivše (z nichž dvě: starý Eisert a starší dítě za krátko zemřeli. Pozn. překl.); četli jsme, že jistý Hugo Schenk dělal si z toho zábavu po kolik roků vyhláškami v novinách přivábiti vdavkúchtivé ženštiny, a v době snubní vražditi je na tajných procházkách a výletech. Tu křičeli pokrytci liberální o klesání mravnosti, o zkaženosti nižších tříd, ale o klesání náboženství vlastním jejich zaviněním nepravili ničeho. Naopak radovali se nemálo, když tytéž třídy lidu vyslaly své zástupce, aby katolického kazatele kamením zahrnili s kazatelny proto, že dovozoval nutnost mravnosti a víry i v nižších třídách.

V jedné věci však zůstávají si tito pokrytci důslednými: každého zločince řadí mezi své odpůrce, mezi socialisty, a berou si z toho zámínku, aby všechny opravné snahy socialistů šmahem zavrhovali a osočovali. Arci drží se zločinci strany, která si žádá změny, ale té strany, která kuje revoluci, a nikoli té, která se snaží o opravy.

Pro smírnou, klidnou změnu nemohou o ni hlasovati, neboť neobmezené požitky, jak si jich žádají, nemůže jim žádná

oprava poskytnouti. Tito zločincové, anarchisté a přívrženci násilného převratu vůbec, souvisí jen zevně se socialisty. Chytají se socialistů, ačkoliv proti jejich vůli, za šosy. Jest to křivdou do nebe volající, ale jest to také zároveň největším nerozumem, soudně stíhati šlechetné snahy socialistické pro několik zbůjníkův a zločinců, kteří jsou odchovanci a stoupcenci liberálů.

Kdy pak konečně na rozhodujících místech dospějí k jasnému poznání? Nejprv lidi připravit o živnost a spolu o víru, a pak si naříkati na množení se zločinů, tomu rozuměj, kdo může.

Že liberální rozkošníci tolik zločinů nepášou, jako ti, jenž nechali se jimi obalamutiti, jest pochopitelné.

Dejme dnes proletářům dobře placená místa, bezstarostné úřady (třeba správní radství. P. p.) letohrádky a milostnice tříd zámožných, a zajisté i oni shledají, že příjemnější jest procházeti se po nádherných ulicích a navštěvovati divadla a zábavy, než ostouzeti se s policií a seznamovati se s káznicí a šibenicí. Nejde-li to — jak to skutečně nemožno — dbejte aspoň vyššího povolání člověka, konejte svou povinnost, netrpte, aby se víra podkopávala, a pak navrátí se opět vypuzená mravnost do společnosti.

Bez náboženství není opravy společnosti. Kdo nám věřiti nechce, povšimni si, co praví Roscher, onen národní hospodář, jehož liberálové a kapitalisté za svého prohlašují, ovšem jeho učená a duchaplná díla ani nespatrivše.

Arci učenost jest u těchto lidí tak řídká, jako kaviar na stole prostého člověka. Tak zvaní veselí ptáčci milují jen takové tiskopisy, které na každé straně jsou plny neslušných a necudných oznámení a nečestných nabídek k sňatkům, schůzkám atd. Nejen vrahové nejvyššího soudce hraběte Majlatha, bankéře Eiserta atd. ukázali svou zálibu v oné literatuře, byvše hned po spáchané vraždě nalezeni ve společnosti takových dám, jichž každodenním čtením jsou podobná oznámení, — nikoli, kruhové liberálního šosáctva jsou vesměs přívrženci listů takových. Zdali pak tuší — či jsou již k tomu příliš otupělí — a nepozorují, jak se zmínění vrahové a prostopášníci

chytají jejich šosů? Větším právem sluší takové ničemy řaditi mezi liberály, než zločince a zbujníky družiti k socialistům, kteří dovolávají se klidných oprav.

Roscher píše: *) Velice bychom lidskou povahu zneuznávali, domnívajíce se, jakoby zapírání se a vespolná shoda bohatých a chudých, k blahému rozvoji tak nevyhnutelná, mohly se zakládati na pouhém rozumu beze všeho náboženství.

Jest největší převráceností, chce-li některý »vzdělanec« socialismus potírati šířením beznáboženské polovzdělanosti: ta poslouží v pravdě jen ke zmohutnění hrozného nepřítele! Za sto let (dříve dle náhledu Roscherova kruhy liberální nezmoudří!) budou se tomu diviti jak tolik jinak statečných a chýtrých mužů v té věci se mohlo klamati. Jako nás pravá, všeobecná nábožnost ode všech nesnesitelných výstředností stávajících poměrů hospodářských mohla ochrániti (!), tak i mezi opravami navrhovanými není ani jediné, která by ku zdárnému a vůbec jen možnému provedení nepředpokládala podstatného povznesení a všeobecného rozšíření pravé zbožnosti v lidu.«

d) Vydatná péče o chudé.

Láska činila divy, a nelze ani vysloviti, kolik slz ona setřela. Jisto jest, že láska vždy zůstati a působiti musí, protože patří k nutným ctnostem, a jako jisto jest, že vždy nalezne lidi, na nichž by se mohla osvědčiti, tak jisto jest, že nynější bídy společenské celkem pouhou láskou nelze rozřešiti.

Snad bude lze v menších oborech s obyvatelstvem jen přiměřeným naprostou nouzi odstraniti správným a svědomitým plněním povinnosti lásky k bližnímu; v oborech větších však nikoliv.

Co však poměrné bídy se týká, tu arci každý chápe, že láska může a dovede jednotlivým osobám přispěti, jiného nic. Vydatných činů lásky ostatně ubývá, dle slov písmá, že až ochladne víra a rozmnoží se nepravost, ustydne i láska.**) Čím více se jmění v několika jen rukách liberálů nahromaduje.

*) Geschichte der National-Oekonomie str. 1025.

**) Mat. 24, 12.

tím méně se uděluje podpor, proto že právě věřící kruhy čím dále tím více majetku se zbavují a o prostředky k dobročinnosti olupují.

Co bezvěrecký liberalismus ku podpoře chudých činí, a jak to činí, jest věru hnusné a odporné.

Pro Boha nedá nic, pro spravedlnost také nic, jen k vůli modě, ctižádosti atd. Tančí, zpívají, provozují hudbu a užívají seč síly stačí, stráví sta, aby konečně obětovali zlatku k dobrému účelu. Liberalismus smýšlí asi jako Ludvík XIV., že marnotratnost králů (bursianův a průmyslníků) almužnou jest pro chudé.

Než nechme důvody stranou, dejme tomu, že by každý, kdo má jmění, dle své možnosti almužnu uděloval, přece by společenské bídě nebylo odpomoženo. Tak aspoň soudí všichni, jenž skutečné poměry znají. Ovšem mohlo by se více díti (dobrého), než se děje. A tu sluší nepřehlédnouti myšlenky, jakou Linsenmann vyslovuje o socialním postu. Bohatí ať se uskrovní, nějaký požitek si odeprou, a co takto uspořili nechť dají chudým. To nazývá zmíněný moralista postem v duchu Kristově; ne však zdržeti se jednoho druhu pokrmů, a na druhé straně opatřiti stůl množstvím vzácných, ovšem postních jídel. Liberální udílení almužny plesem a tancem a postní hostiny věřících kruhů stejnou měrou rozhořčují chudinu, kteráž obě třídy pokládá za sobecké komedianty.

e) Záruka práce a povinnost' pracovati.

O obou těchto věcech nemůže liberalismus dle svých zásad ani mluvit, poněvadž neobmezená svoboda, již aspoň slovy hlásá, oběma se přičí. Komunismu netřeba o nich se šířiti, jelikož se při jeho soustavě oboje samo sebou rozumí.

U jiných socialistických stran má právo ku práci velkou váhu, kdežto o povinnosti pracovati popředně jen mravouka jedná. Francouzská ústava r. 1791. ukládá společnosti povinnost, aby zdravým, nezaměstnaným chudým opatřila práci, a ona z r. 1793. prohlašuje veřejné podpory za svatou povinnost. Ve skutečnosti nemělo oboje ustanovení výsledku žádného.

Roku 1848 vyšlo usnesení: »Prozatímná vláda republiky se zavazuje, že dělníkovi zaručí jeho výživu prací; ona se zavazuje opatřiti všem občanům práci.« L. Blanc byl původcem tohoto nařízení, které však dne 15. září sněmem ústavodárným jest zamítnuto.

Část novo- neboli pololiberalů spolu s konservativci přiznává dělníkům právo žádati, aby se jim jakákoli práce poskytla, aby jen se mohli uživiti, kdykoliv při mimořádných poměrech jim nebylo lze jiného zaměstnání a chleba sobě nalézti.

Vlastně není tato přijatá záruka práce jiného, než skrytá dobročinnost, která s podmínkou práce se spojuje pouze proto, aby příslušní dělníci všemožně se vynasnažili co nejdříve opět svobodnou, jim příhodnou práci sobě nalézti. Stejný účel mají též anglické pracovny. I skutkem se právo ku práci uznává. Ne zřídka podniká stát stavby, aby ulevil bídě, poskytující nezaměstnaným práci, aby nepodléhali hladu a nemocem, neodдали se tuláctví a syčáctví.

Takovou péčí, takovou povinnost společnosti v mimořádných případech uznati, zdá se nám tedy zcela přirozeno a slušno.

Liberálně-sociální spisovatelé vidí v tom nebezpečný pokus, mylně se domnívajíce, že tento nárok by se mohl činiti na jednotlivého vyrabitele. Tomu není tak, ale všeobecnost (stát) má starati se o práci neb podporu nezaměstnaných.

»Každý člověk,« praví Hitze,*) »má právo žádati práci, aby si mohl výživu vydělati,« a na jiném místě: »Majitelé, kteří sami nechtějí pracovati, mají pracovní prostředky přikázati dělníkům, až by opět sami výroby se uchopili.«

Co se týká jednotlivců, mohla by jim za zminěných okolností jen mravní povinnost (podati práci) uložena býti. Právního poměru nelze tu stanoviti, jak Hertling vším právem podotýká. Právni poměr stává toliko mezi společností a dělníky. Každý člověk má dle řádu přirozeného právo k životu, tedy i k jeho zachování. Překáží-li mu řád společenský upotřebiti svých duševních a tělesných sil, a vydobyti sobě výživy — což při

*) Str. 147.

nedostatku práce snadno se může státi, pak jest nepochybně povinností společnosti, aby o nuzné pečovala. Onať jest pánem všech výrobních a spotřebních prostředků. Má-li však společnost nuzným opatřiti práci aneb dávatí jim podporu, o tom těžko zásadně něco stanoviti, to závisí na různých okolnostech. V Anglii aspoň byli vždy ve velkých nesnázích, jak osoby v pracovnách zaměstnávati. Výrobná práce to neměla býti, jelikož by tím druzí posud zaměstnaní dělníci přišli o chléb, práce nevýrobná (t. j. taková, z níž společnost nemá prospěchu) se vždy nenaskytala. Podobně se to má s prací v trestnicích, na níž si právem tolik nařikáno, že dělá soutěž živnostníkům.

Hrabě K u e f s t e i n *) praví: »S náboženského stanoviska má každý člověk právo, zužitkovati svou pracovní sílu ku svému zisku a prospěchu. Nejvážnější povinností spořádané společnosti tudíž jest, by učinila opatření, aby za obyčejných poměrů všem členům bylo lze, svou pracovní sílu užitečně vynaložiti.« K otázce, zdali každý člen má i p o v i n n o s t pracovati, odpovídá týž spisovatel: »S hlediště náboženského má každý člověk povinnost pracovati; proto praví sv. Pavel: »Kdo nepracuje ať nejí.« Tato mravní povinnost pracovati není na ujmu právu vlastnictví plodného zboží a nebrání, abychom důchod měli z práce cizí. Avšak užívání práva tohoto ukládá těm, jenž jsou ve příznivých poměrech, a nemusí vlastní prací vedlejšího chleba si dobývati, s v a t o u p o v i n n o s t, aby čas svůj jinými svým spolubližním prospěšnými pracemi vyplnili a takto vděk svůj za obdržené a ne vlastnoručně vydělané zboží, spolubližním a celé společnosti proukázali. Též mají přebytek svého důchodu společnosti, zejména nuzným ku prospěchu věnovati.«

Každý člověk má tedy povinnosti ke společnosti. Kdo od společnosti jen přijímá a jakýmkoli způsobem prací duševní neb tělesnou se jí neodsluhuje, ten nezasluhuje jména křesťana. Na tuto pravdu se ve vyšších třídách velmi často zapomíná. Poněkud statečnému žebráku hned se řekne: hledej si práci! a dobře tak. O tom však se nemluví, že tisícové jen užívají

*) „Oest. Monatsschrift“ 1882. Str. 209

snažíce se stále nových zábav vymysleti aniž společnosti nějak prospívají; »komu mnoho jest dáno, od toho bude i mnoho požádáno,« praví Písmo svaté.

f) Cechy a jednoty.

Jakkoli dřívější cechy byly vykřičeny, a staly se skoro příslovím poměrů ztrnulých, stal se přece v nynější době takový převrat v názoru o nich, že se právě zase na částečné aspoň jich obnovení pomýšlí.

Velký spor vede se jen o to, mají-li společenstva býti dobrovolná neb nucená.

O společenstva zasazoval se již Marlo, což vytýkal mu Schäffle, jenž s oním velkým a dlouho neuznaným národním hospodářem veřejnost obeznámil, ano mnohé jeho myšlenky si přivlastnil a dále rozvinul.

V Rakousku jest ta záležitost již odbyta. Říjnem r. m. počala působnost zákona živnostenského, a záhy se ukáže, zda-li a jak dalece naděje v něj kladené splní.

Zákon jest ještě pololiberalním; neb svoboda živností není zrušena, nýbrž potřebným průkazem způsobilosti jen poněkud omezena. Nový druh společenstev netýká se závodů továrních, ale jen řemeslných.

Působnost jejich jest tedy jen částečná. Avšak i to zaslужuje uznání, že aspoň jedné třídě poskytnuta výpomoc. Jak velká bude, nevíme. Potrvá-li svoboda živností dále, bude mistrů stále přibývati; průkaz způsobilosti neučiní v dosavadních poměrech značnějších změn. Tak zůstane velká soutěž, a někteří vždy v zápasu o bytí či nebytí zahynou, kteří by jinak zůstavše tovaryši neb dělníky neženatými snadno si ze hmotné nouze byli pomohli.

Se stanoviska mravouky nedá se proti společenstvům ničeho namítati. Proti nuceným bylo by lze důvody včasnosti uvoditi. Dle našeho úkolu netřeba nám o věci té podrobněji jednati.*)

*) „Oest. Monatsschrift“ 1882. Str. 393.

g) Homesteado (t. j. usedlosti nerozdílné a nezadlužitelné) **vybavení pozemků od břemen hypotekárních atd.**

Věc přišla do proudu. Čím jsou společenstva živnostníkům, tím mají se státi nadzmníněná zřízení, o nichž se posud vyjednává, stavu rolnickému. I tento stav uvržen jest kapitalismem v neštěstí. Všecky změny trhu peněžního pocítují se i na venkově: svoboda způsobuje, že mnozí zbaveni jsouce všeho majetku, klesají v bezmajetný proletariát. Důležitost stavu tohoto a velké jemu, jakož i státům hrozící nebezpečí obrátily pozornost kruhů vládnoucích k rolnictvu, a jest naděje, že aspoň něco v jeho prospěch se stane.*)

Mluví se o vybavení usedlostí přispěním vlády; jedná se o utvoření nerozdílných a nezadlužitelných usedlostí, o novém řádu dědičném, aby se zadlužení usedlostí vyplacením podílů na spoludědice obmezilo, a chystají se ještě jiné předlohy, proti nimž kapitalismus zuby nehty se brání, tuším marně.

Tak aspoň učiněn počátek vymanění jednotlivých stavů z vyssávajících klepet kapitalismu. Doufáme, že záhy vyplní se výrok, že kapitalismus odumírá.

Mravouka měla by z toho upřímnou radost, jen aby jednoho se nezapomenulo, o čemž v hlavě poslední promluvíme.

6. Federalismus a katolicismus.

Užívající slova federalismus nemíníme tím ovšem federalismu politického, jež v našich vlastech jedni zastávají, jiní zavrhuji. Nejprv přihlédněme k významu vynálezce Marla a Schäffla.

Marlo rozeznával tři druhy kapitalistů 1. důchodníky, jenž přestávají na obyčejné ceně požitečné (t. j. úrokem neb výtěžkem závodu), 2. výrobné podnikatele, kteří sami (aspoň duševně) pracují a 3. plutokraty, t. j. nepoctivé a nevýrobné kapitalisty. Tyto poslední, jinak šlechtou peněžní zvané, líčí Marlo dle pravdy takto: »Jen šlechta peněžná nechce slyšeti

*) Velká o to zásluha přísluší svob. p. Vogelsangovi, redaktoru zmíněného listu: „Oest. Monatschrift.“

o opravách. Těm, jenž snaží se o opravu poměrů společenských, přezdívá jméno hlav přemrštěných a podvratných nepřátel vzdělanosti, vředu společnosti, řka, že vůči takovým nestvůrám dlužno i svobodu obětovati, jen aby vzdělanost byla zachována; to jest: že dovoleno použití všeho násilí k zachování stávajícího řádu. (Že tento stávající řád jest nelidským, že nepoctivý kapitál jako oprávněný loupežník, neb jako nějaký samovládný náčelník střední Afriky všech ostatních lidí vysává a vykořisťuje, důchodníky a výrobné podnikatele nevyjímaje, o tom páni se nezmiňují.) Tento kapitál, neboli tato peněžná šlechta jest ve státech liberálních konservativní, to jest, ona chce své výmínečné postavení zachovati, ve státech pak monopolistických revoluční. Strana tato zakládá se na lži přidávajíc si jména jí nepřislušná, ona se vydává za podporu království, kdežto jen k službám svým je snižuje. Ona zve se i stranou střední, proto že starou šlechtu olupuje o její politické a společenské přednosti; ona se nazývá měšťanstvem, ač zaujímá první místo ve společnosti, a jen skrovnou část měšťanstva tvoří; ona slove konstituční, pokud a proto, že některým od ní závislým ministrem vládu vykonává; ano strana tato osobuje si příjmi demokratické, jako by hájila zájmů obecného lidu. A to vše proto, že člověk rozumem sice obdařený, ale jeho neužívající nechává se krásnými slovy klamati. Jmenujeť se i stranou pořádku proto, že hned udělá pokřik, kdykoli s jiné řádem stávajícím nespokojené strany jen slovíčkem o ní se zavadí.

S touto plutokracií pokládá Marlo boj za nevyhnutelný, potřebný. Vůdcem v boji tomto má býti federalismus. Úlohou jeho by bylo, v kapitalistickém způsobu hospodaření pokračovati vzhledem k velkovýrobě, ano ještě ji rozšířiti. A to by se dělo při největší šetrnosti jmění soukromého a prostředků spotřebních pomocí družstev, dále vyvinutých společenstev se společným provozováním obchodu. Tím by se dobré stránky obou soustav sjednotily, a úskalí kapitalismu s jeho neobmezenou svobodou, i komunismu s neobmezenou nesmyslnou rovností by se obešla.

Co do možnosti provedení a ustálení neoddávali se ani Marlo ani Schäffle, jenž myšlenku federalistickou za svou přijal, klamným nadějím; obávaliť se velkých nesnází a převratů.

Věděli, že kapitalismus kazí lid a pobádá jej k výtržnostem, v nichž komunismus by snad vítězství mohl uchvátiti dle způsobu Attilova, všechno niče, mečem a ohněm řádě, avšak neschopen jsa něco kloudného zbudovati, jelikož myšlenka komunismu nedá se provésti.

K zachránění společnosti nezbývalo by pak, než sáhnouti konečně k federalismu. Lépe bylo by, kdyby se podařilo prozatímnímu řádění komunismu vyhnouti.

I my sdílíme se co do první části o týž názor; i my obáváme se, že mezi tak zvanými »vyděděnými« vznikne rozčilení veliké, a že snadno dojde k nějakému násilnému výbuchu. Stane-li se to, víme, co bude následovati: pamatujme na pařížskou komunu. Nespokojenců, kteří toužebně očekávají dobu, kde by jim bylo přáno svou žluč a zášť na někom vyлити, jest všude dosti; v městech velkých na tisíce, v menších na sta, ba i na venkově jich neschází. Pisatel toho nerad by se stal pravdivým prorokem, ale obává se opaku. Obcujete s kruhy dělnickými, měli jsme příležitost nahlédnouti do duší lidských, a pohled ten nás polekal. Tam pozorovati velké roztrpčení, že se jim všech požitků odepírá, tam hrozí bouře hněvu a závisti, že někteří vystrojení rozkošníci procházejí se světem, užívajíce, co prý vyděděným bezprávím bylo odňato. Takoví rozkošníci arci nemají vyšší snahy, leč aby se bavili, ukazují, že jsouce liberálními osvícenci nemají žádného svědomí, a neznají žádné povinnosti. Ke všemu tomu vštípeno jest třídám rozhořčeným mínění, že člověk jen jednou žije, že světské požitky jsou jediným a hlavním cílem života. Chce-li kdo, může k tomu přidati několik průpovědek o vzdělanosti a lidumilnosti, k čemuž ostatně nikdo není zavázán.

Člověk prý jest pouze o nějaký stupeň lepší než zvíře.

I my jsme s hlediště moralního federalisty, i my spojujeme dvě soustavy, ač v jiném smyslu jak Marlo a Schäffle.

Poznáváme předně příčinu bídy v nedostatku pravého federalismu. Jedni napsali na prapor svůj heslo materialismus, prisoudivše v myšlence uspokojení všem, ve skutečnosti však jen mocným. Druzí kladli všecku váhu na duchovní stránku, hlásajíce jen samé odříkání se, pozapomínajíce, že

jistého stupně pozemského blahobytu všem dosáhnouti lze, ano že dovoleno jest se ho domahati. Smyslně-duchový tvor, jakým člověk jest, má právo i pro smyslnou stránku něčeho očekávati, žádati.

Pomoc stane se tehdy, když tento federalismus se uzná.

Snaha po účinném cíli — po věčné blaženosti — zůstane hlavní věcí; přiměřený možný blahobyť pozemský sluší však také všem lidem dle schopnosti, možnosti a potřeby, a není dovoleno, je o to olupovati násilím, lstí, klamem a mamem.

Tento federalismus doporučujeme všem kruhům: na hoře i dole ať pamětlivi jsou zásady této. Každý má povinnosti, těch ať plní; nikdo ať nepřestává na pouhém požívání. Federalismus odporoučíme také ustanoveným vrchnostem: Svornost mezi státem a církví, podřízení záležitostí hmotných duchovním. Tedy svobodu křesťanské idee a církve v první, uznání společenské úlohy státu v druhé řadě.

Pryč konečně s pochybeným názorem napravití všeho holí policajtskou, a snahou myšlenky zabaviti. Ovšem může státní nadvládní jasně dokázati, že ten či onen socialista, sociální demokrat atd. panujícimu řádu jest nebezpečným, soud může ho k vězení odsouditi, ale myšlenky ducha nelze uvězniti, ten čerpá svou sílu ze skutečných poměrů

Stávající poměry nesrovnávají se s mravoukou, ani se spravedlností. Ony se udržují jen mocí meče. Kdo však meče se chápe, mečem zahyne, praví Písmo.

Tušíme, že se nám porozumí, co chceme říci. Stane-li se revoluce čili oprava, to posud leží v moci těch mužů, jenž řídí svět. Nuže ať volí!

Mravouka zavrhuje revoluci, ale tím více jest jí naléhati na opravy.

Úlohu církve dobře chápe i protestant Schäffle*) řka: »K církevně náboženskému životu musí každý mohutný lidu se týkající ruch zřetel míti.

Zejména oprava sociální, která probuzení lidumilného smýšlení a vypuzení právě pohanského vykořisťování bližních

*) Str 613.

předpokládá. Život náboženský, jenž určuje poměr k Bohu a všem spolutvorům, působí vnitřní srdečnou jednotu mravních tvorů, a tím přivádí nás k vědomí, jaké jest povolání celé společnosti. Čím přesnější jest mravouka církve, tím patrněji vypěstuje vědomí toto. Oboje (t. j. náboženský život a církev) budou míti rozhodný vliv na mravní pojmání všech společenských povinností a úloh.

Sotva kdy utvoří se mocnější středisko pro pěstování pravé lásky k bližnímu a pravé lidumilnosti, nejlépe se dařilo tam, kde živena byla na ovzduší čisté mravouky náboženské. Náboženství křesťanské jest přese všechny pohanské příměsky, jimž jest podrobena (spisovatel tu míní částečné vpravení se církve do stávajících poměrů monopolismu a liberalismu), ve svém mravním zdroji náboženstvím čisté lásky k bližnímu. Projevení této neúporné mravní síly pojistí také působnosti náboženství křesťanského nový, netušený vliv v novější době, již se blížíme. Oprava sociální potřebuje probuzení lásky k bližnímu nemálo, aby smírnou cestou překonala nevážnosť k mravním tvorům a vykořisťování zanedbaných tříd společnosti. Proto zasluhuje každé mravoučné a církevní zabývání se otázkou společenskou dle mého názoru více pozornosti, než se jí věnuje. . Arci musí nábožensko-církevní pojmání otázky sociální skutečně řídit se duchem křesťanské mravouky, a nesmí vnuknuto býti snahou spůsobiti nepokoj a různice mezi jednotlivými třídami.

Nábožensko-církevní spolupůsobení v společenských snahách opravních nemá také počínati aneb se spokojiti toliko kázati třídám dělnickým o trpělivosti a odříkání se. Toho jim přáno jest přehojně.

Místo aby v dvorních chrámech kázali, jak jest to spasitelné daně platiti, ať třídám panujícím až k nejvyšším stupňům, odkud se řídí osudy milionů, připomenou záležitosti sociální, a pyšné boháče povzbudí k obětivosti.* *) —

Zde přestáváme, neb spisovatel stává se tu nejen ostrým, ale i nespravedlivým, míní-li totiž duchovenstvo i katolické.

*) Též Roscher, ač liberál, uznává, že žádná oprava společenská není možna bez čisté a živé nábožnosti.

Zda-li protestantské této výtky zasluhuje, nevíme a nechceme rozsuzovati. S naší strany musíme se proti tomu ohraditi. Svätý Otec popředně zaměstnává se velmi důkladně otázkou sociální, duchovenstvo činí to velkou většinou rovněž. Byť u některého ještě převládala prostota peciválka, byť nemohl do hlubin bídy sociální proniknouti, aneb měl názory mylné, přece nečinným, nebo bezcitným není žádný.

Kdo však vůbec již dnes jest s to, by řekl: právě tato cesta jest správná. Naše věda společenská posud jest mladá, překážky v cestu se jí stavící jsou ohromné, jí nelze leč kapitál názorů a myšlének sbírat, a to činí nejšlechetnější mužové lidu, a s nimi duchovenstvo.

Uvedli jsme svrchu mnoho soustav, návrhův a zásad; mnohé z nich zdály se nám býti velmi správnými, avšak netroufáme si říci, že všickni socialisté dnes nebo zítra budou stejného názoru.

Při konečném, avšak předčasném pokusu o rozřešení by se nepochybně duchové srazili! Dnes posud doba předběžných studií, a doba pomáhati tam, kde toho nejvíce třeba, jak tomu na příklad zákony a návrhy rakouské chtějí. Přijde čas, kde idee vystoupí v celé jasnosti své, a nová hospodářská soustava nastoupí na místo soustavy staré, všeobecné kletbě propadlé, a přinese bohdá poměry utěšenější.

My aspoň toho doufáme, nastane-li obrat pokojný federalismem (spojením) sociálního království a církve způsobený.

Či snad by mělo duchovenstvo lid proti vrchnostem (světským) štváti a probuzené vášně ještě rozdmýchovati?

Toho zajisté Schäßle nemíní. Duchovenstvo má velmi nesnadné postavení; ono zná, aspoň ve své veliké části, křivdy na národech páchané. Avšak ono musí ve svých požadavcích se mírniti, lid nejprv připravovati a přílišnou horlivost krotiti, neb heslem jeho jest oprava a nikoli revoluce.

Takto naráží duchovenstvo všude na vrchu i dole.

Dole si myslí neb praví, že duchovenstvo táhne s kruhy vyššími, na vrchu kladou duchovenstvu rádi za vinu, že štve a bouří lid.

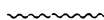
I my souhlasíme s tím, co Schäffle dále praví: »že by bohoslovcům národohospodářských vědomostí nebylo třeba, to bude ještě před skončením tohoto století zdáti se učitelům mravovědy věcí úplně směšnou.«

K tomu však netřeba, dokládáme, čekati až ku sklonku tohoto věku. Křížování se blesků na dalekém obzoru dobře jsme zpozorovali. Známe svou povinnost.

Končíme slovy Marla: »Kdo neuznává, že náboženství jest nezbytným základem všech ostatních odvětví vzdělanosti, umění, mravouky, práva, a že šíření nevěry jest zcela neklamnou známkou záhuby toho kterého národa: ten podkopává všecka náboženství, a tím také základy spořádané společnosti.

OBSAH.

	Strana
1. Duchovenstvo a otázka sociální	1
2. Sociální poměry	6
3. Soustavy hospodářské	
<i>a)</i> liberálové a liberalismus	24
<i>b)</i> Komunismus	44
4. Úsudek mravouky	54
<i>a)</i> Zásady socialistické	63
<i>b)</i> Soustava výroby společné	70
<i>c)</i> Sociální stát a jeho úlohy	74
<i>d)</i> Jak zná kapitalismus vykořistiti cizí práci ku škodě lidu	81
5. Prostředky výpomocné	91
<i>e)</i> Záruka práce a povinnost pracovati	99
<i>f)</i> Cechy a jednoty	102
<i>g)</i> Homesteado (t. j. usedlosti nerozdílné a nezadlužitelné) vybavení pozemků od břemen hypotekárních atd.	103
6. Federalismus a katolicismus	103

